

Αναγκαιότητα, αποδοχή και προοπτικές των επεμβάσεων αστικού σχεδιασμού: αντιλήψεις και εμπειρίες των φορέων και των δημιουργών

Αθηνά Βιτοπούλου, Φιλύρα Βλαστού-Δημοπούλου

5.1 Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου ΠΕ5 «Κοινωνικές επιπτώσεις του αστικού σχεδιασμού και του σχεδιασμού βιώσιμης ανάπτυξης» που διεξήχθη από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών. Βασίζεται σε έρευνα που έγινε σε αρχαικές και βιβλιογραφικές πηγές, καθώς και σε πρωτογενή δεδομένα που προέκυψαν από τη διεξαγωγή ποιοτικής έρευνας μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων. Έχει ως στόχο να διερευνήσει ζητήματα που σχετίζονται με την αναγκαιότητα, την αποδοχή αλλά και τις δυνατότητες και προοπτικές υλοποίησης των επεμβάσεων αστικού και πολεοδομικού σχεδιασμού στις ελληνικές πόλεις, και ειδικότερα στην Αθήνα, στο ευρύτερο πλαίσιο (ή συγκείμενο) της κοινωνικής διάστασης των εν λόγω παρεμβάσεων.

Η επίτευξη του παραπάνω στόχου προϋποθέτει τη διερεύνηση και ανάδειξη του λόγου, των αντιλήψεων, εμπειριών και στάσεων του συνόλου των διαφορετικών ομάδων δρώντων που εμπλέκονται στη διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης μιας αστικής επέμβασης. Αν και σε κάθε περίπτωση επέμβασης στον αστικό χώρο μπορούμε να εντοπίσουμε διαφορετικές ομάδες εμπλεκόμενων δρώντων και να προβούμε σε ποικίλες ταξινομήσεις τους, μια γενική κατηγοριοποίηση που προτείνουμε είναι η εξής:

- (α) Δημόσιοι φορείς λήψης αποφάσεων, σχεδιασμού και υλοποίησης αστικών παρεμβάσεων (κεντρική διοίκηση και τοπική αυτοδιοίκηση), πολιτικοί
- (β) Ειδικοί επιστήμονες, μελετητές-δημιουργοί (αρχιτέκτονες, αρχιτέκτονες-πολεοδόμοι, πολεοδόμοι-χωροτάκτες) ή/και ερευνητές του αστικού χώρου
- (γ) Επενδυτές
- (δ) Κατασκευαστές
- (ε) Δημόσιοι και ιδιώτες ιδιοκτήτες

(στ) Κοινωνία των πολιτών (ενδιαφερόμενοι επαγγελματικοί φορείς ή σύλλογοι, τοπικοί σύλλογοι, σύλλογοι κατοίκων, κινήματα πολιτών ή/και κοινωνικά κινήματα, εθνικές και διεθνείς ΜΚΟ, ομάδες πίεσης και κοινών συμφερόντων κ.α.)

(ζ) Τοπική κοινότητα (κάτοικοι, καταστηματαρχές κ.ά.), καθώς και χρήστες της περιοχής επέμβασης

(η) Κοινή γνώμη (πολίτες, τύπος).

Στο πλαίσιο των δυνατοτήτων της συγκεκριμένης έρευνας (χρονική διάρκεια, χρηματοδότηση κ.λπ.), εστίασαμε κυρίως στις δύο πρώτες κατηγορίες εμπλεκόμενων δρώντων, οι οποίοι παράγουν τον επιστημονικό και πολιτικό λόγο που συνοδεύει τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των αστικών επεμβάσεων.¹

Ως εκ τούτου, η παρούσα εργασία προτείνει μια μεθοδολογική προσέγγιση η οποία βασίζεται στο συνδυασμό μεθόδων και εργαλείων και ειδικότερα: (α) στη διεξαγωγή συνεντεύξεων για την ανάδειξη εμπειριών και αντιλήψεων και (β) στην ανάλυση δημοσιευμένου βιβλιογραφικού και επιστημονικού υλικού των δημόσιων φορέων λήψης αποφάσεων, σχεδιασμού και υλοποίησης αστικών παρεμβάσεων (κεντρική διοίκηση και τοπική αυτοδιοίκηση), πολιτικών, αλλά και των ειδικών επιστημόνων, μελετητών-δημιουργών (αρχιτέκτονες, αρχιτέκτονες-πολεοδόμοι, πολεοδόμοι-χωροτάκτες) ή/και ερευνητών του αστικού χώρου.

Βασικό λοιπόν ερευνητικό ερώτημα, όπως προκύπτει από τα παραπάνω, είναι το εξής: Ποια είναι η εμπειρία, οι στάσεις και οι αντιλήψεις των ατόμων – δημιουργών και εργαζόμενων στους φορείς – που έχουν εμπλακεί είτε στη φάση του σχεδιασμού είτε στη φάση της υλοποίησης αστικών επεμβάσεων, και πιο συγκεκριμένα αυτών που επιλέχθηκαν ως μελέτες περίπτωσης στο πλαίσιο της έρευνας, σε σχέση με τα προς διερεύνηση ζητήματα;

Η ανάλυση του επιστημονικού και πολιτικού λόγου που επιχειρείται στο πλαίσιο της έρευνας αυτής δεν είναι εξαντλητική. Δεν στοχεύει δηλαδή στον εντοπισμό και την ανάλυση του συνόλου του δημοσιευμένου λόγου που έχει αρθρωθεί, είτε από ειδικούς επιστήμονες-μελετητές είτε από φορείς σχεδιασμού και διαχείρισης του αστικού χώρου και εκπροσώπους τους, σε σχέση με τις επεμβάσεις αστικού και πολεοδομικού σχεδιασμού στις ελληνικές πόλεις. Αντίθετα, επικεντρώνεται στην αντίστοιχη ανάλυση για έναν αριθμό αστικών παρεμβάσεων που αποτελούν τις μελέτες περίπτωσης της έρευνας. Εντούτοις, όπου αυτό θεωρείται απαραίτητο, η ανάλυση και η επιχειρηματολογία συμπληρώνονται από γενικότερες επιστημονικές ή/και πολιτικές απόψεις σε σχέση με τις επεμβάσεις αστικού και πολεοδομικού σχεδιασμού στην Αθήνα και την Ελλάδα γενικότερα.

Η επιλογή των πέντε μελετών περίπτωσης που εξετάζονται έγινε μετά από τον καθορισμό κριτηρίων μέσα από τον κατάλογο-μήτρα καταγραφής και τυπολογίας των επεμβάσεων αστικού σχεδιασμού που υλοποιήθηκαν στην μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας τις τελευταίες τρεις δεκαετίες περίπου, ο οποίος καταρτίστηκε κατά το πρώτο στάδιο της έρευνας.

1. Ταυτόχρονα, για μία από τις μελέτες περίπτωσης που εξετάζονται στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, επιχειρήθηκε η διερεύνηση των εμπειριών και αντιλήψεων της τοπικής κοινότητας και ειδικότερα των καταστηματαρχών μέσω ερωτηματολογίων (βλ. Κεφάλαιο 6).

Οι δύο αστικές επεμβάσεις αφορούν το ιστορικό κέντρο της Αθήνας:

(α) Το σύμπλεγμα των τεσσάρων πλατειών Ομονοίας, Κοτζιά, Βαρβακείου και Μοναστηρακίου πάνω στον άξονα της οδού Αθηνάς ως ένα σύνολο που συγκεντρώνει διαφορετικά είδη υλοποιημένων επεμβάσεων ανάπλασης δημόσιου χώρου. Οι επεμβάσεις στις πλατείες Κοτζιά και Βαρβακείου αποτελούν ενδεικτικές περιπτώσεις του τύπου των σημειακών επεμβάσεων ανάπλασης υπαίθριων κοινόχρηστων χώρων της περιόδου δεκαετίας 1980-μέσα δεκαετίας 1990. Με τις επεμβάσεις ανάπλασης των πλατειών Ομονοίας και Μοναστηρακίου, όπως και του κάθετου συνδετικού άξονα της οδού Αθηνάς, οι σημειακές επεμβάσεις εντάχθηκαν στο ευρύτερο πρόγραμμα ενοποίησης αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας, αποκτώντας έτσι υπερτοπική και μητροπολιτική σημασία.

(β) Η πεζοδρόμηση των οδών Διονυσίου Αεροπαγίτου και Μακρυγιάννη, ως τμήμα του προγράμματος ενοποίησης αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας, σε συνδυασμό με την κατασκευή του Μουσείου Ακρόπολης. Οι δύο επεμβάσεις δρουν συμπληρωματικά, ως επιμέρους εφαρμογή ενός ευρύτερου προγράμματος ανάπλασης και αναβάθμισης δημοσίων χώρων από τη μία και μιας αστικής επέμβασης γοήτρου με πολιτιστική σημασία από την άλλη (κτίριο-ναυαρχίδα), προσδίδοντας στο σύνολο υπερτοπική, μητροπολιτική και διεθνή, εμβέλεια.

Οι άλλες τρεις αστικές επεμβάσεις χωροθετούνται σε μη κεντρικές αλλά διαφορετικού χαρακτήρα και σημασίας περιοχές του πολεοδομικού συγκροτήματος της πρωτεύουσας:

(γ) Το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΚΠΙΣΝ) σε συνδυασμό με το Πάρκο Σταύρος Νιάρχος, ως μια συνολική επέμβαση αστικής αναζωογόνησης με επίκεντρο τη δημιουργία ενός εμβληματικού κτιρίου πολιτιστικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα. Το είδος της επέμβασης και η χωροθέτησή της στη ζώνη του Φαληρικού όρμου και του παραθαλάσσιου μητροπολιτικού μετώπου την καθιστούν μητροπολιτικής, εθνικής και διεθνούς σημασίας.

(δ) Η επέμβαση ανάπλασης και αναβάθμισης πράσινων κοινόχρηστων χώρων κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής ΗΣΑΠ (ανατολικά του Κηφισού και νότια της οδού Θεσσαλονίκης), καθώς και της παρόχθιας ζώνης Ιλισού του Δήμου Μοσχάτου-Ταύρου, ως μια τοπικής εμβέλειας επέμβαση σταδιακής διαμόρφωσης και αναδιαμόρφωσης/αναβάθμισης χώρων πρασίνου. Η ιδιαιτερότητα της θέσης των πράσινων χώρων κατά μήκος των γραμμών του τρένου προσδίδουν, εντούτοις, ως έναν βαθμό υπερτοπικό χαρακτήρα στην επέμβαση, καθώς έχει επίπτωση στο σύνολο των χρηστών της μεταφορικής υποδομής.

(ε) Η επέμβαση «ανάπλασης της περιοχής Αγ. Ελευθερίου – Εργατικών πολυκατοικιών, Κηφισού – παραδοσιακού Ελαιώνα, οδών Σαράφη, Παπαναστασίου, Μίνωος, Βορείου Ηπείρου, κ.λπ. χώρων» του Δήμου Αιγάλεω, ως μια συνολική τοπικής, κατά κύριο λόγο, εμβέλειας επέμβαση ανασχεδιασμού των δημοσίων χώρων υποβαθμισμένης οικιστικής περιοχής, η οποία ενσωματώνει την προβληματική της βιοκλιματικής αναβάθμισης του αστικού περιβάλλοντος. Καθώς η περιοχή βρίσκεται σε επαφή με κεντρικούς κυκλοφοριακούς άξονες, η επέμβαση αποκτά έως έναν βαθμό υπερτοπικό χαρακτήρα.

5.2 Μεθοδολογικές επιλογές

Στο πλαίσιο της παραγωγής πρωτογενών δεδομένων για την ανάλυση του επιστημονικού και πολιτικού λόγου σχετικά με τις υπό μελέτη αστικές επεμβάσεις, κρίθηκε απαραίτητη η διεξαγωγή ποιοτικής έρευνας μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων με άτομα τα οποία κατείχαν ή κατέχουν υπεύθυνα θέση στους κόλπους των αρμόδιων φορέων, συμμετείχαν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων κατά τον σχεδιασμό και την υλοποίησή τους και κατά συνέπεια ήταν σε θέση να μοιραστούν πολύτιμες πληροφορίες σε σχέση με τους άξονες διερεύνησης που τέθηκαν.

Παράλληλα διεξήχθη βιβλιογραφική έρευνα με στόχο τον εντοπισμό άρθρων και συνεντεύξεων των μελετητών-δημιουργών ή των υπευθύνων των φορέων σχεδιασμού και υλοποίησης, σχετικών μελετών, ερευνών κ.λ.π., καθώς και πρωτογενής έρευνα στα διοικητικά αρχεία των αρμόδιων φορέων σχεδιασμού και υλοποίησης για τη συλλογή σχετικών τεκμηρίων, όπως τεύχη προκήρυξης αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, πρακτικά κριτικών επιτροπών, τεύχη μελετών, συμβάσεις, έγγραφα κ.ά.

5.2.1 Διεξαγωγή συνεντεύξεων

Συμμετέχοντες/-ουσες και διαδικασία συνέντευξης

Η μέθοδος της συνέντευξης, κατεξοχήν ποιοτική μέθοδος συλλογής δεδομένων, επιλέχτηκε γιατί στόχος ήταν η διερεύνηση επιμέρους ζητημάτων και η ανάδειξη της εμπειρίας των συνεντευξιζόμενων και όχι ο έλεγχος προαποφασισμένων υποθέσεων εργασίας.

Πραγματοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις, δηλαδή συνεντεύξεις οι οποίες βασίζονταν σε έναν μικρό ανοιχτό αριθμό ερωτήσεων που αποτέλεσαν τον οδηγό συνέντευξης (βλ. 5.2.1.2). Ο στόχος των ημιδομημένων συνεντεύξεων ήταν διττός:

(α) η καλύτερη κατανόηση της οπτικής των συμμετεχόντων ώστε να διαφωτιστούν πλευρές κάθε αστικής επέμβασης και ως εκ τούτου να υπάρχει μια πιο πλήρης κατανόηση των συνθηκών που οδήγησαν στην υλοποίησή τους, και

(β) η συγκριτική ανάγνωση του λόγου που θα παραγόταν κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων για κάθε αστική επέμβαση ώστε να εντοπιστούν όχι ομοιότητες και διαφορές, αφού κάτι τέτοιο θα ήταν αναγωγισμός, αλλά αντίθετα άξονες σκέψης και νοηματοδοτήσεις των υπό μελέτη αστικών επεμβάσεων.

Επομένως, ο τύπος της ημι-δομημένης συνέντευξης προτιμήθηκε γιατί δίνει μεγαλύτερη ευελιξία από τις δομημένες συνεντεύξεις, ενώ επιτρέπει παράλληλα τη σύγκριση του λόγου, καθώς τα ερωτήματα που απαντώνται είναι όμοια. Ο εν λόγω οδηγός δεν χρησιμοποιήθηκε περιοριστικά, αφού οι συνεντευξιζόμενοι είχαν τη δυνατότητα να επεκταθούν σε περισσότερα θέματα εφόσον το επιθυμούσαν, υπήρχε ευελιξία ως προς τη σειρά των ερωτήσεων και ο συνεντευκτής/-τρια μπορούσε να θέσει διευκρινιστικές ερωτήσεις, αν χρειαζόταν.

Οι συνεντεύξεις δεν θα πρέπει να θεωρηθούν ως μια απόπειρα στατιστικά

Πίνακας 5-1. Στοιχεία συνεντεύξεων που διεξάχθηκαν στο πλαίσιο του έργου ΠΕ5 (κατά χρονολογική σειρά διεξαγωγής της συνέντευξης)

α/α	Συμμετέχοντες	Ιδιότητα	Φορέας	Έργο αναφοράς
1	Δρόσος Μακρής	Τέως προϊστάμενος Υπηρεσιών Τεχνικών Έργων	Δήμος Αθηναίων	Ανάπλαση πλατείας Κοτζιά (μελέτη περίπτωσης α)
2	Σαμάνθα Φανού	Τέως Διευθύντρια Υπηρεσιών Τεχνικών Έργων	Δήμος Αθηναίων	Ανάπλαση πλατείας Βαρβακείου (μελέτη περίπτωσης α)
3	Ντόρα Γαλάνη	Τέως Πρόεδρος ΕΑΧΑ ΑΕ	Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας (ΕΑΧΑ ΑΕ)	Ανάπλαση πλατειών Ομοιοίας, Μοναστηρακίου και Πεζοδρόμηση Δ. Αρεοπαγίτου (μελέτες περίπτωσης α+β)
4	Έλλη Ανδριοπούλου	Υπεύθυνη Διαχείρισης Δωρεάς στο Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος	Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος	Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΚΠΙΣΝ) (μελέτη περίπτωσης γ)
5	Γεώργιος Παπαδιάς	Αντιδήμαρχος Χωροταξίας, Αστικών Δομών και Αναπλάσεων Δήμου Αιγάλεω	Δήμος Αιγάλεω	Ανάπλαση της περιοχής Αγ. Ελευθερίου – Εργατικών πολυκατοικιών, Κηφισού – παραδοσιακού Ελαιώνα, οδών Σαράφη, Παπαναστασίου, Μίνως, Βορείου Ηπείρου, κ.λπ. χώρων (μελέτη περίπτωσης ε)
6	Δημήτριος Κάρναβος	Δήμαρχος	Δήμος Καλλιθέας	Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΚΠΙΣΝ) (μελέτη περίπτωσης γ)
7	Μαρία Γιαννικουρή	Διευθύντρια Υπηρεσιών Τεχνικών Έργων	Δήμος Μοσχάτου	Ανάπλαση και αναβάθμιση πράσινων κοινόχρηστων χώρων κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής ΗΣΑΠ (ανατολικά του Κηφισού και νότια της οδού Θεσσαλονίκης), καθώς και της παρόχθιας ζώνης Ιλισού του Δήμου Μοσχάτου (μελέτη περίπτωσης δ)

Πηγή: Σύνταξη Φ. Βλαστού. ΙΚΕ/ΕΚΚΕ, 2016.

αντιπροσωπευτικής δειγματοληψίας εκπροσώπων των φορέων σχεδιασμού ή υλοποίησης αστικών επεμβάσεων ή του λόγου που εκφέρουν σχετικά με αυτές. Η διεξαγωγή τους είχε ως βασική πρόθεση την ανάδειξη των νοσηματοδοτήσεων που δίνονται στις αστικές επεμβάσεις και τις επιπτώσεις τους.

Η επιλογή των συμμετεχόντων βασίστηκε σε σκόπιμη δειγματοληψία, δηλαδή οι συμμετέχοντες επιλέχθηκαν κατά την κρίση των ερευνητών, με βασικό κριτήριο να είναι άτομα που έχουν εμπλακεί, είτε στο στάδιο του σχεδιασμού, είτε στο στάδιο της υλοποίησης των υπό μελέτη αστικών επεμβάσεων. Στις περιπτώσεις του ΚΠΙΣΝ και των επεμβάσεων στους Δήμους Αιγάλεω, Μοσχάτου-Ταύρου και Καλλιθέας, οι ίδιοι οι φορείς υλοποίησης πρότειναν τον κατάλληλο/-η για τη συνέντευξη συμμετέχοντα.

Διεξήχθησαν συνολικά επτά συνεντεύξεις. Στον Πίνακα 5-1 παρουσιάζονται αναλυτικά τα στοιχεία των συνεντευξιαζόμενων, η ιδιότητά τους, καθώς και η αστική επέμβαση στην οποία αναφέρεται η συνέντευξη που παραχώρησαν.²

Οι συμμετέχοντες/-ουσες ή φορείς προσεγγίστηκαν τηλεφωνικά ή μέσω επιστολών-προσκλήσεων, οι οποίες ενημέρωναν σχετικά με τους σκοπούς του ερευνητικού έργου και ζητούσαν τη συνδρομή σε αυτό με την παροχή ωριαίας συνέντευξης. Στην επιστολή υπογραμμιζόταν ότι τα δεδομένα που θα συλλεχθούν θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά στο πλαίσιο του έργου.

Οι συνεντεύξεις κανονίστηκαν σε χρόνο βολικό για τους συμμετέχοντες/-ουσες και στο σύνολό τους πραγματοποιήθηκαν στους χώρους εργασίας τους, χωρίς την παρουσία άλλων προσώπων. Διεξήχθησαν μέσα στο χρονικό διάστημα μεταξύ του Ιουλίου και Νοεμβρίου 2016. Όλες οι συνεντεύξεις, εκτός από μία, έγιναν διά ζώσης και είχαν μέση διάρκεια 50 λεπτών χωρίς μεγάλες αποκλίσεις. Οι 6 συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν και από αυτές οι 5 μετεγγράφηκαν με τη σύμφωνη γνώμη των συμμετεχόντων.

Σε μία από αυτές (σχετικά με το έργο ανάπλασης της πλατείας Βαρβακείου), καθώς η συμμετέχουσα δεν ήταν σύμφωνη με την ηχογράφηση, ελήφθησαν σημειώσεις κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, οι οποίες στη συνέχεια συμπληρώθηκαν από τη συμμετέχουσα και το τελικό κείμενο που διαμορφώθηκε αποτέλεσε το υλικό ανάλυσης. Επίσης, στη συνέντευξη σχετικά με την επέμβαση στο Δήμο Αιγάλεω, οι ερωτήσεις του οδηγού συνέντευξης αποστάληκαν στον συνεντευξιαζόμενο και απαντήθηκαν γραπτώς.

Στην έναρξη κάθε συνέντευξης, υπήρχε σύντομη περιγραφή του ερευνητικού έργου και των βασικών του στόχων εκ μέρους του/της ερευνητή/-τριας και αμοιβαία συμφωνία σχετικά με το χρονικό πλαίσιο της συνέντευξης, ώστε και συνεντευκτής και συνεντευξιαζόμενος/-η να είναι ενήμεροι για τη διάρκεια και τα όριά της και να προσαρμόσουν αμφότεροι τα ερωτήματα και τις απαντήσεις. Στις περισσότερες περιπτώσεις, ο/η ερευνητής/-τρια ζητούσε από τον/τη συμμετέχοντα/-ουσα να περιγράψει ελεύθερα το έργο ανάπλασης. Με τον τρόπο αυτό, από τη μια, ο/η συνεντευξιαζόμενος/-η ένοιωθε πιο άνετα, αφού έπαιρνε τη σκυτάλη της συζήτησης και, από την άλλη, μετά τις αρχικές περιγραφές και τα αρχικά νοήματα, τα δεδομένα που παράγονταν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης ήταν λιγότερο αφηρημένα και αποτελούσαν πυκνότερες περιγραφές. Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες/-ουσες καλούνταν να απαντήσουν στις προκαθορισμένες ερωτήσεις του οδηγού συνέντευξης.

Μετά το πέρας των συνεντεύξεων, αυτές που είχαν ηχογραφηθεί μεταφέρθηκαν από τη μηχανή ηχογράφησης σε αρχείο υπολογιστή και, δεδομένου ότι ενδιέφερε κυρίως το περιεχόμενο του λόγου, μεταγράφηκαν όλα όσα ελέχθησαν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης (εκτός από την εισαγωγή που περιγράφει τους στόχους του ερευνητικού έργου για λόγους οικονομίας), παύσεις και ανολοκλήρωτες προτάσεις, αλλά παραλείφθηκαν πιο λεπτομερή, μη γλωσσικά χαρακτη-

2. Ολόκληρα τα κείμενα των συνεντεύξεων εντάχθηκαν στον δεύτερο τόμο της Τελικής Έκθεσης Έργου, Παράρτημα 5.1 (Αβδελίδη (επιμ.), 2017).

ριστικά του λόγου (στάση σώματος, ένταση φωνής κ.λπ.), χωρίς όμως να καθεί κάποιιο στοιχείο του προφορικού λόγου.

Οδηγός συνέντευξης

Ο οδηγός συνέντευξης (βλ. Παράρτημα) που δημιουργήθηκε για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας αποτελείται από έναν μικρό ανοιχτό αριθμό ερωτήσεων, οι οποίες έχουν ομαδοποιηθεί σε τέσσερις θεματικούς άξονες με βάση την εννοιολογική ενότητα την οποία καλύπτουν. Οι άξονες είναι οι παρακάτω:

Άξονας Α: Αναγκαιότητα και στόχος της αστικής επέμβασης

Στόχος της πρώτης ενότητας είναι να αναδειχθούν οι συνθήκες που υπαγορεύουν την αναγκαιότητα της επέμβασης, ο χαρακτήρας της και τα προβλήματα που καλείται να επιλύσει, η ένταξη ή μη της συγκεκριμένης επέμβασης σε συνολικότερες στρατηγικές βιώσιμης ανάπτυξης της πόλης, καθώς και ο βαθμός που η διεθνής εμπειρία λαμβάνεται υπόψη και επηρεάζει τον σχεδιασμό.

Άξονας Β: Συνεργασία με άλλους φορείς

Η δεύτερη ενότητα, με στόχο τη διερεύνηση πιθανών προβλημάτων κατά την πορεία σχεδιασμού και υλοποίησης των επεμβάσεων, αναφέρεται στα θετικά και αρνητικά σημεία της συνεργασίας μεταξύ των αρμοδίων για τον σχεδιασμό του χώρου φορέων αλλά και τη συνέργεια με ερευνητικούς φορείς.

Άξονας Γ: Αποτελέσματα και κοινωνική αποδοχή των αστικών επεμβάσεων

Η τρίτη ομάδα ερωτήσεων αφορά την αξιολόγηση των αστικών επεμβάσεων και τις αναμενόμενες επιπτώσεις τους, κυρίως κοινωνικές αλλά και περιβαλλοντικές, οικονομικές κ.λπ., όπως και το βαθμό στον οποίο η κοινωνική διάσταση λαμβάνεται υπόψη στο σχεδιασμό. Επίσης, διερευνά την αποδοχή των επεμβάσεων από τους πολίτες και τον τρόπο με τον οποίο αυτή εκφράζεται.

Άξονας Δ: Γενικές ερωτήσεις περί των αστικών επεμβάσεων

Στόχος της τέταρτης ενότητας είναι να αναδείξει την οπτική του εκάστοτε φορέα σε σχέση με τις δυνατότητες υλοποίησης παρόμοιων έργων, τις βασικές προτεραιότητες που πρέπει να τίθενται, καθώς και τα χρηματοδοτικά εργαλεία που μπορούν να τις υποστηρίξουν.

5.2.2 Διερεύνηση δημοσιευμένου βιβλιογραφικού και αρχειακού υλικού

Παράλληλα με τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, εντοπίστηκε και συγκεντρώθηκε βιβλιογραφικό και αρχειακό υλικό –πηγές δηλαδή του δημοσιευμένου επιστημονικού και πολιτικού λόγου– το οποίο ταξινομήθηκε στη συνέχεια ανά μελέτη περίπτωσης. Δημιουργήθηκε έτσι ένα «σώμα» κειμένων (corpus) σχετικό με τα εξεταζόμενα ζητήματα.

Για τη διερεύνησή τους υιοθετήθηκε η ποιοτική προσέγγιση της ανάλυσης λόγου. Δεν χρησιμοποιήθηκε κάποιο συγκεκριμένο εργαλείο ή μέθοδος ανάλυσης, καθώς κάτι τέτοιο δεν θα ανταποκρινόταν στους στόχους της έρευνας, αλλά και

λόγω της διαφορετικής φύσης των κειμένων που συγκεντρώθηκαν (κείμενα συνεντεύξεων, τεύχη προκήρυξης αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, πρακτικά κριτικών επιτροπών, τεύχη μελετών, συμβάσεις, έγγραφα κ..). Επιχειρήθηκε ουσιαστικά μια απλή θεματική ανάλυση του περιεχομένου των κειμένων που συγκεντρώθηκαν, με στόχο τη λεπτομερή καταγραφή των ευρημάτων σε σχέση με τα ζητήματα που θέλαμε να διερευνήσουμε, δηλαδή:

1. Την αναγκαιότητα και τους στόχους των αστικών επεμβάσεων
2. Τα αποτελέσματα και την κοινωνική αποδοχή των αστικών επεμβάσεων, και
3. Τις δυνατότητες και τις προοπτικές υλοποίησης των αστικών επεμβάσεων.

5.2.3 Συσχέτιση και καταγραφή ευρημάτων

Με στόχο τη συσχέτιση και καταγραφή των ευρημάτων από την ανάλυση του δημοσιευμένου λόγου από τη μία και των συνεντεύξεων από την άλλη, οι τέσσερις θεματικοί άξονες του οδηγού συνέντευξης εντάχθηκαν στους τρεις προαναφερόμενους γενικούς θεματικούς άξονες ανάλυσης. Ουσιαστικά δηλαδή, οι άξονες Β και Δ του οδηγού συνέντευξης –«Συνεργασία με άλλους φορείς» και «Γενικές ερωτήσεις περί των αστικών επεμβάσεων»– ομαδοποιήθηκαν και εντάχθηκαν στον τρίτο γενικό θεματικό άξονα ανάλυσης «Δυνατότητες και προοπτικές υλοποίησης των αστικών επεμβάσεων».

Για κάθε έναν από τους γενικούς άξονες ανάλυσης καθορίστηκαν επιμέρους ειδικοί θεματικοί άξονες ανάλυσης, οι οποίοι ανταποκρίνονται στο περιεχόμενο των αντίστοιχων ερωτήσεων ανά θεματική κατηγορία του οδηγού συνέντευξης (βλ. Πίνακα 5-2).

Κατά την καταγραφή και περιγραφή των ευρημάτων χρησιμοποιήθηκαν κατά κύριο λόγο λέξεις και φράσεις που περιέχονται στις συνεντεύξεις και τα κείμενα που μελετήθηκαν. Εντούτοις, λόγω της προσπάθειας σύντομης απόδοσης των νοημάτων, υπεισήρθε και μια ερμηνευτική διάσταση, όπως και κατά τον σχολιασμό τους. Η παράθεση λεκτικών αποσπασμάτων, τόσο από τις συνεντεύξεις όσο και από τα κείμενα, τεκμηριώνει περαιτέρω την περιγραφή αλλά και τον σχολιασμό των ευρημάτων.

Πίνακας 5-2. Γενικοί και ειδικοί θεματικοί άξονες ανάλυσης

Γενικοί θεματικοί άξονες ανάλυσης	Ειδικοί θεματικοί άξονες ανάλυσης
1. Αναγκαιότητα και στόχοι των αστικών επεμβάσεων (άξονας Α οδηγού συνέντευξης)	(α) Χαρακτήρας, βασικοί στόχοι και προσδοκώμενα αποτελέσματα (β) Ενσωμάτωση της κοινωνικής διάστασης της αναγκαιότητας των επεμβάσεων στα κείμενα των φορέων (γ) Ένταξη σε ευρύτερες αστικές στρατηγικές (δ) Αστικά «πρότυπα» ή «μοντέλα» ή ή/και παραδείγματα βέλτιστων πρακτικών που επιδίωξαν να προάγουν/εφαρμόσουν τόσο οι φορείς σχεδιασμού και υλοποίησης των έργων όσο και οι μελετητές-δημιουργοί τους

2. Αποτελέσματα και κοινωνική αποδοχή των αστικών επεμβάσεων (άξονας Γ οδηγού συνέντευξης)	(α) Διερεύνηση των επιπτώσεων των επεμβάσεων (κοινωνικών, οικονομικών, περιβαλλοντικών) με τη χρήση ποσοτικών ή/και ποιοτικών μεθόδων (β) Επιπτώσεις των επεμβάσεων σε κοινωνικό επίπεδο και «ωφελούμενες» ομάδες πληθυσμού (γ) Αποδοχή των επεμβάσεων έτσι όπως αυτή εκφράζεται από τη στάση της τοπικής κοινωνίας και των χρηστών γενικότερα (δ) Ζητήματα χρήσης και συντήρησης
3. Δυνατότητες και προοπτικές υλοποίησης των αστικών επεμβάσεων (άξονες Β+Δ οδηγού συνέντευξης)	(α) Συνεργασίες με άλλους φορείς, διαδικασίες διαβούλευσης και δυνατότητες συνδιαμόρφωσης των προγραμμάτων επέμβασης στον αστικό χώρο (β) Δυνατότητες υλοποίησης αστικών επεμβάσεων σε σχέση και με τα βασικά προβλήματα που εμφανίζονται κατά την πορεία σχεδιασμού και υλοποίησής τους (γ) Βασικές προτεραιότητες που θέτουν οι φορείς σχεδιασμού και υλοποίησης αστικών επεμβάσεων και τυχόν προτάσεις για ενδυνάμωση της κοινωνικής θεώρησής τους (δ) Διαθέσιμα χρηματοδοτικά εργαλεία ειδικότερα στο σημερινό πλαίσιο της οικονομικής κρίσης

Πηγή: Σύνταξη Α. Βιτοπούλου. ΙΚΕ/ΕΚΚΕ, 2016.

5.3 Ευρήματα της έρευνας: ανάλυση του επιστημονικού και πολιτικού λόγου

Στην ενότητα αυτή παρατίθενται και σχολιάζονται τα ευρήματα της έρευνας ανά γενικό και ειδικό θεματικό άξονα ανάλυσης, έτσι όπως προέκυψαν από τη συσχέτιση και σύμπτυξη των δύο αναλύσεων.

5.3.1 Αναγκαιότητα και στόχοι των αστικών επεμβάσεων

5.3.1.1 Στόχοι και προσδοκώμενα αποτελέσματα

Πλατείες Κοτζιά και Βαρβακειού

Όσον αφορά την πρώτη μελέτη περίπτωσης του συμπλέγματος των τεσσάρων πλατειών, οι επεμβάσεις στις δύο πλατείες, Κοτζιά και Βαρβακειού, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα των αποσπασματικών κατά κύριο λόγο επεμβάσεων αναβάθμισης δημοσίων χώρων της δεκαετίας του 1980, οπότε και πάρθηκαν οι πρώτες αποφάσεις για την υλοποίησή τους. Συνδέονται δε άμεσα με την πρόθεση της δημοτικής αρχής εκείνης της περιόδου να επιλύσει τα προβλήματα στάθμευσης στο κέντρο της πόλης,³ δημιουργώντας μια σειρά από υπόγειους χώρους στάθ-

3. Επί δημαρχίας Δ. Μπένι (1979-1982 και 1983-1986) και Ε. Έβερτ (1987-1989). Σύμφωνα με το τεύχος προκήρυξης του πανελληνίου αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για τη διαμόρφωση της πλατείας Κοτζιά, την αρχική πρόθεση για την κατασκευή του υπόγειου, πολυώροφου, χώρου στάθμευσης είχε το ΥΠΕΧΩΔΕ και στη συνέχεια ανέλαβε το έργο ο Δήμος (Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού-Τμήμα Μελετών Κοινοχρήστων Χώρων Δήμου Αθηναίων, 1994: 1). Η εκδοχή αυτή επιβεβαιώνεται και από την πρόταση διαμόρφωσης της πλατείας από ομάδα εργασίας κτιριακών έργων του ΥΔΕ που δημοσιεύθηκε στα Αρχιτεκτονικά Θέματα το 1984 (*Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 18/1984: 210-211).

μευσης κάτω από αδόμητους χώρους και πλατείες. Παράλληλα, βέβαια, ο Δήμος, σύμφωνα με τον Δρόσο Μακρή, Προϊστάμενο Τεχνικών Έργων την περίοδο 1997-2015, πέρα από τον στόχο της ανακούφισης του κυκλοφοριακού, προσπάθησε με τις επεμβάσεις αυτές «να προσδώσει ζωή σε θέσεις του δήμου ανώνυμες» και «να συμβάλει στην κοινωνική ζωή της γειτονιάς» μέσα από τα κοινωνικά δρώμενα και τις διαφορετικού τύπου εκδηλώσεις που μπορούν να πραγματοποιούνται στον αναδιαμορφωμένο δημόσιο χώρο. Όπως χαρακτηριστικά τονίζει:

«Οτιδήποτε δηλαδή μπορεί να δημιουργήσει ζωή και να φέρει, θα λέγαμε και κοινωνική άνοδο, ψυχική ισορροπία στην περιοχή, αυτό είναι καλό. Και εκεί στόχευε η όλη εργασία και στο ένα γκαράζ και στο άλλο. Γιατί δεν ήταν μοναχά το γκαράζ που επέλυε σε ένα βαθμό λογιστικά προβλήματα της στάθμευσης [...], ίσως χρειάζεται να συσταθεί κι ένας φορέας διαχείρισης της πλατείας, ώστε να προγραμματίζει ώστε όλο το χρόνο να έχει κάτι να κάνει η πλατεία. Όχι τόσο να φέρει χρήματα στο δήμο, που κι αυτό γίνεται, κι αυτό πρέπει να γίνεται, αλλά κυρίως να συμβάλει στην κοινωνική ζωή της γειτονιάς» (συνέντευξη Δ. Μακρή, 2.8.2016).

Ειδικότερα για την πλατεία Κοτζιά (πρώην Εθνικής Αντιστάσεως ή Δημαρχείου), ο Δρόσος Μακρής επισημαίνει επίσης ως βασικό στόχο της επέμβασης την επιβολή της τάξης, τη διακοπή της άναρχης λειτουργίας του χώρου της πλατείας και τον έλεγχό της:⁴

«Οι λόγοι δηλαδή ήταν να μπει μια τάξη και να πάψει η άναρχη λειτουργία, διότι ήδη η περιοχή άρχισε να περνάει τη νύχτα στα χέρια άλλων, αφού τη μέρα αλωνίζανε. Το βράδυ δεν διοικούσε το έννομο κράτος, διοικούσαν άλλοι [...] Δηλαδή, είχε μεγάλη σημασία η ορθολογιστική αντιμετώπιση του χώρου και η εξέλιξη σε ένα χώρο που να μπορεί να ελέγχεται, να καθαρίζεται και να διοικείται» (συνέντευξη Δ. Μακρή, 2.8.2016).

Στο τεύχος της Τεχνικής Περιγραφής του έργου της Διεύθυνσης Αρχιτεκτονικού του Δήμου Αθηναίων δηλώνεται επίσης ρητά (Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού Δήμου Αθηναίων, χ.χ.⁵: 1):

«Προκειμένου να εκλείψει η χρονίζουσα απαράδεκτη κατάσταση που επικρατεί στο χώρο της Πλατείας Δημαρχείου, να βελτιωθεί η κυκλοφορία και να αναβαθμιστεί η περιοχή, ο Δήμος Αθηναίων αποφάσισε την κατασκευή υπόγειου

4. Στην πραγματικότητα αναφέρεται στην περίοδο κατά την οποία η Διεύθυνση Κτιριακών Έργων του Δήμου Αθηναίων παρέλαβε την πλατεία για την εκτέλεση του έργου, δηλαδή στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Η πλατεία ήταν ένα σκάμμα, βάθους τριών μέτρων περίπου, με εμφανή τμήματα των αρχαιοτήτων, καθώς είχε προηγηθεί η ανασκαφή στη δεκαετία του 1980. Την περίοδο αυτή, όπως επισημαίνει, ομάδες μεταναστών και άλλων περιθωριακών ομάδων χρησιμοποιούσαν την πλατεία για να κοιμούνται, ενώ ταυτόχρονα αφήνει να εννοηθεί ότι λάμβαναν χώρα και παραβατικού χαρακτήρα δραστηριότητες, όπως διακίνηση ναρκωτικών κ.λ.π. (συνέντευξη Δ. Μακρή, 2.8.2016).

5. Το τεύχος της Τεχνικής Περιγραφής δεν φέρει χρονολογία. Εντούτοις, με βάση το ιστορικό κατασκευής του υπόγειου χώρου στάθμευσης και της πλατείας και το υπόλοιπο αρχειακό υλικό, μπορούμε να υποθέσουμε με ασφάλεια ότι χρονολογείται στις αρχές της δεκαετίας του 1990, κατά την περίοδο δημαρχίας του Αντώνη Τρίτση ή λίγο μετά, και πάντως πριν από τη διακήρυξη διεθνούς διαγωνισμού για την εκτέλεση του έργου τον Νοέμβριο του 1992 (Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού Δήμου Αθηναίων, 1992).

Εικόνα 5-1. Πλατεία Κοτζιά

Πηγή: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Athens_%E2%80%93_Kotzia_Square_panoramio.jpg, ημερομηνία πρόσβασης: Μάρτιος 2017

σταθμού αυτοκινήτων στο χώρο που περικλείεται μεταξύ των οδών Αθηνάς – Κρατίνου – Αιόλου και Ευπόλιδος».

Εκτός από τον υπόγειο χώρο στάθμευσης, η μελέτη αφορούσε τη διαμόρφωση της πλατείας και την πεζοδρόμηση των οδών Κρατίνου, Ευπόλιδος, Απελλου και Στρέϊτ, με παράλληλη ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου (Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού Δήμου Αθηναίων, χ.χ.: 1).

Στο τεύχος της προκήρυξης του Πανελληνίου Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού για τη διαμόρφωση της πλατείας αναπτύσσεται με συντομία το ιστορικό της εξέλιξης του χώρου και δίνεται έμφαση στην αρχιτεκτονική και ιστορική αξία των κτισμάτων περιμετρικά της πλατείας, με σκοπό «να φανερώσει στους διαγωνιζόμενους την πολύπλευρη αξία που έχει αυτή η πλατεία για την πόλη, με τα μνημεία, την τοπογραφία και την ιστορία της» (Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού-Τμήμα Μελετών Κοινοχρήστων Χώρων Δήμου Αθηναίων, 1994: 2). Δίνονται σαφείς και αναλυτικές οδηγίες σε σχέση με τους περιορισμούς που σχετίζονταν με τον αρχαιολογικό χώρο και τον υπόγειο χώρο στάθμευσης και τονίζεται ότι επιδίωξη του σχεδιασμού είναι (Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού-Τμήμα Μελετών Κοινοχρήστων Χώρων Δήμου Αθηναίων, 1994: 3):

«[...] και η διασφάλιση επιφανειών πρασίνου που θα εντάσσονται οργανικά στις λειτουργίες της πλατείας, δηλαδή στην κυκλοφορία και στάση πεζών, καθώς και ανθοπωλείων (οι θέσεις και η μορφή των ανθοπωλείων θα προταθούν από τον διαγωνιζόμενο προσεγγιστικά) όπως και στην ύπαρξη τραπεζοκαθισμάτων επί της πλευράς της οδού...⁶».

6. Στο αντίγραφο της προκήρυξης που εντοπίσαμε δεν συμπληρώνεται η φράση.

Εφιστάται δε η προσοχή στην επίτευξη των εξής στόχων (Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού-Τμήμα Μελετών Κοινοχρήστων Χώρων Δήμου Αθηναίων, 1994: 3-4):

› Ανάδειξη του τμήματος της πλατείας που αντιστοιχεί στον αρχαιολογικό χώρο.
› Ένταξη των απολήξεων των κλιμακοσταςίων του υπόγειου χώρου στάθμευσης.

› Ανάδειξη του συνόλου της πλατείας ως χώρου που συνδυάζει αρχαιολογικό, ιστορικό, πολεοδομικό ενδιαφέρον σε κεντρικό σημείο της πόλης.

› Έλεγχο της κίνησης των περιπατητών με στόχο την προσέγγιση των αρχαίων ή την προσέλκυση του ενδιαφέροντός τους γι' αυτά.

› Προστασία των διατηρητέων κτιρίων από την αυξημένη κίνηση των οχημάτων.

Λόγω της έλλειψης βιβλιογραφίας και της αδυναμίας εντοπισμού σχετικού αρχαιολογικού υλικού δεν έχουμε αναλυτικές πληροφορίες σε σχέση με τους βασικούς στόχους και τα προσδοκώμενα αποτελέσματα της αρχικής επέμβασης σχεδιασμού της πλατείας Βαρβακείου, η οποία περιλάμβανε τη δημιουργία υπόγειου χώρου στάθμευσης, ισόγειων καταστημάτων (εγκαταστάσεις λαχαναγοράς) και υπερυψωμένης πλατείας-πάρκου. Σύμφωνα με την Σαμάνθα Φανού, Δ/ντρια Τεχνικών Έργων την περίοδο 1997-2015 και νυν Σύμβουλο Δημάρχου του Δήμου Αθηναίων, «το συγκεκριμένο έργο αφορούσε κυρίως στην κατασκευή και λειτουργία του υπόγειου σταθμού αυτοκινήτων που ήταν εξαιρετικά απαραίτητος εκείνη την εποχή». Επισημαίνει επίσης ότι η απαξίωση της πλατείας από την αρχή και η μετατροπή της σε χώρο συγκέντρωσης ομάδων με παραβατική συμπεριφορά, κυρίως λόγω της υπερύψωσής της και της οπτικής απομόνωσής της από τους δρόμους που την περιβάλλουν, είχε ως αποτέλεσμα να περιφραχθεί και να πέσει σε αχρηστία για μεγάλο διάστημα. Έτσι, στο πλαίσιο της προετοιμασίας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, έγινε επέμβαση ανάπλασης της πλατείας. Και πάλι όμως η λειτουργία της αποδείχθηκε, σύμφωνα με τη Σαμάνθα Φανού, προβληματική, σε σύντομο διάστημα, με αποτέλεσμα σήμερα να έχει δρομολογηθεί νέα επέμβαση αναβάθμισής της που θα αφορά τη συνολική ανάπλαση του τετραγώνου της Δημοτικής Αγοράς. Επισημαίνει δε ότι το έργο «δρομολογείται για να λύσει το κοινωνικό πρόβλημα που δημιούργησε ο αρχικός του σχεδιασμός», καθώς «επηρεάζει ένα στρατηγικό σημείο της πόλης» (συνέντευξη Σ. Φανού, 27.7.2016).

Κεντρική ιδέα της επέμβασης ανάπλασης της πλατείας, η μελέτη της οποίας έγινε από τη Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού του Δήμου Αθηναίων,⁷ ήταν η δημιουργία ενός συνόλου χώρων πολιτιστικής δραστηριότητας, αναψυχής και στάσης με στόχο τη συνολική αναβάθμιση της περιοχής της πλατείας Βαρβακείου (Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού Δήμου Αθηναίων, 2001α: 7). Ο χώρος της πλατείας, έτσι όπως είχε διαμορφωθεί κατά τον αρχικό σχεδιασμό της στα τέλη της δεκαετίας του 1980, αποτελείται από δύο τμήματα: το τμήμα παρά την οδό Αθηνάς που

7. Η μελέτη εκπονήθηκε το 2001 (βλ. Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού Δήμου Αθηναίων, 2001α, 2001β και 2001γ). Η ανάπλαση της πλατείας υλοποιήθηκε με τη διαδικασία της εργολαβίας και η δημοπράτηση του έργου έγινε το 2003 (βλ. Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού Δήμου Αθηναίων, 2003).

είναι ομοεπίπεδο της οδού και το υπερυψωμένο τμήμα της. Βάσει των τεχνικών εκθέσεων, τα δύο τμήματα διαμορφώθηκαν με τους εξής στόχους (Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού Δήμου Αθηναίων, 2001α: 7-8, 2001β: 3 και 2001γ: 3):

α) Το τμήμα παρά την οδό Αθηνάς να αποτελέσει μια καθαρά «αστική πλατεία», με κύριο πόλο έλξης ένα περίπτερο πληροφόρησης του Δήμου με στόχο την εξυπηρέτηση των πολιτών και τη δημιουργία ενός στοιχείου ενδιαφέροντος και προβολής.

β) Το υπερυψωμένο τμήμα, που αποτελεί και την κύρια περιοχή της πλατείας, να οργανωθεί σε έναν χώρο υπαίθριων «δραστηριοτήτων» με επιφάνειες φύτευσης, υπαίθρια καθιστικά, περιοχές συγκέντρωσης κ.λ.π., καθώς και δημοτικό αναψυκτήριο με δυνατότητα επέκτασης σε υπαίθριο στεγασμένο χώρο.

› Επιμέρους βασικοί στόχοι της επέμβασης ανάπλασης ήταν οι εξής (Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού Δήμου Αθηναίων, 2001α: 7, 2001β: 2-3 και 2001γ: 2-3):

› Η προσαρμογή των υπό διαμόρφωση χώρων στις υφιστάμενες και προβλεπόμενες συνθήκες της ευρύτερης περιοχής.

› Ο ορισμός του υπαίθριου χώρου ως σημείου της πόλης και η δυνατότητα επισκεψιμότητας και συνολικής αντίληψης του χώρου.

› Η αρτιότερη δυνατή οργανωτική και λειτουργική επίλυση του χώρου της πλατείας και η λειτουργική αντιμετώπιση των επιμέρους χώρων στο σύνολό τους με γνώμονα την κάλυψη των ειδικών απαιτήσεών τους.

› Η ισορροπία στη σύνθεση ενός τοπίου φυσικών και τεχνητών επιφανειών.

› Η δημιουργία ποιοτικών χώρων ψυχαγωγικού και πολιτιστικού χαρακτήρα.

Εικόνα 5-2. Πλατεία Βαρβακείου (Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Σεπτέμβριος 2009)

- › Ο συνδυασμός χώρων διάφορων δραστηριοτήτων στάσης και κυκλοφορίας έτσι ώστε να επιτευχθεί η ευνοϊκότερη κατανομή επιφανειών.
- › Η ευνοϊκότερη δυνατή επίλυση της κυκλοφορίας και των προσπελάσεων.
- › Η εξασφάλιση της δυνατότητας απρόσκοπτης κυκλοφορίας ατόμων μειωμένης κινητικότητας (ΑΜΚ) σε όλη την επιφάνεια της πλατείας.
- › Η αρμονική συνύπαρξη των διαδοχικών επεμβάσεων χάρη στους κοινούς τρόπους έκφρασης και χρήσης των υλικών.
- › Η επιλογή κατάλληλων για τις απαιτήσεις του χώρου υλικών με ιδιαίτερη αντοχή στη φθορά και στον χρόνο.

Ομόνοια, Μοναστηράκι – Πρόγραμμα ενοποίησης αρχαιολογικών χώρων

Όπως αναφέρθηκε ήδη, ο χαρακτήρας των δύο πλατειών, Κοτζιά και Βαρβακείου, απέκτησε μια άλλη διάσταση με την απόφαση αναδιαμόρφωσης των πλατειών Ομονοίας και Μοναστηρακίου και της ανάπλασης της οδού Αθηνάς, του κάθετου ιστορικού άξονα που συνδέει τις τέσσερις πλατείες, στο πλαίσιο του προγράμματος ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας.

Όπως επισημαίνει η Γαλάνη (2004: 5), το πρόγραμμα της ενοποίησης:⁸

«στόχευε και στοχεύει στην αποκατάσταση της ιστορικής συνέχειας της πόλης και στη δημιουργία πόλων έλξης για τους Αθηναίους, διασφαλίζοντας ταυτοχρόνως μια καλύτερη ποιότητα ζωής σε ένα περιβαλλοντικά, λειτουργικά και πολιτιστικά αναβαθμισμένο χώρο. Ένα χώρο ο οποίος θα προβάλλει κυρίως την ιστορική φυσιογνωμία της Αθήνας μέσω της αρμονικής συμβίωσης στοιχείων, τα οποία συνδέονται τόσο με την πολιτιστική της κληρονομιά όσο και με τη σύγχρονη ανάπτυξη».

Οι ειδικότεροι στόχοι του προγράμματος, έτσι όπως έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς από υπεύθυνους διαχείρισης και υλοποίησής του, εξειδικεύονται στους εξής (ΕΧΑΑ ΑΕ, 1998ζ: 3-5 και 1998η: 3-5· Γαλάνη, 1999: 75 και 2004: 5-6):

- › Προσδιορισμός και ανάκτηση της ιστορικής, αρχιτεκτονικής και πολεοδομικής φυσιογνωμίας της πόλης σε όλη τη διαχρονικότητά της.
- › Οργάνωση και αναβάθμιση των αρχαιολογικών χώρων.
- › Ενσωμάτωση των πολιτιστικών κοιτασμάτων στην καθημερινή ζωή και το μέλλον της πόλης μέσω της οργάνωσης του ιστορικού πυρήνα της πόλης σε «ανοικτό μουσείο», σε ενιαίο Αρχαιολογικό Πάρκο, που θα περιλαμβάνει σε μια ενότητα το σύνολο των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της περιοχής, κα-

8. «Ο όρος ενοποίηση σημαίνει τη δημιουργία ενός ενιαίου δικτύου το οποίο θα περιλαμβάνει ως προεξέχοντα στοιχεία τα μνημεία και τους αρχαιολογικούς χώρους, θα ενσωματώνει όμως παράλληλα χώρους πρασίνου, ελεύθερους και κοινόχρηστους, χώρους πολιτιστικών δραστηριοτήτων και αναψυχής καθώς και κοινωφελείς εγκαταστάσεις» (Γαλάνη, 2004: 4). «Ταυτόχρονα, το δίκτυο αυτό θα είναι σε στενή σχέση με το δίκτυο κεντρικών λειτουργιών της πόλης, ώστε οι διευεύσεις μέσα από τη ζώνη των ενοποιημένων χώρων να προκύπτουν όχι μόνο μετά από συνειδητή επιλογή αλλά και ως αυτόματα συνέπεια της γενικότερης χρήσης και διακίνησης στον (περιβάλλοντα) αστικό χώρο» (Γαλάνη, 1999: 75).

θώς και παραδοσιακές περιοχές του ιστορικού κέντρου. Δηλαδή, σύνθεση και συγκρότηση σε ένα ενιαίο σύνολο όλου του πλέγματος του ζωντανού ιστού, ιστορικού και σύγχρονου, αλλά και του μέλλοντος να προκύψει, που περιλαμβάνεται στην περιοχή του Αρχαιολογικού Πάρκου.

› Δημιουργία (ολοκλήρωση) ενιαίου δικτύου πεζοδρόμων το οποίο θα συνδέει τις αρχαιολογικές ζώνες, αποκαθιστώντας μερικώς τις αρχαίες διαδρομές.⁹

› Δημιουργία περιοχών πρασίνου και ελευθέρων χώρων οι οποίοι θα «διατρέχουν» ολόκληρη την περιοχή, σε συνδυασμό με δενδροφυτεύσεις στο δίκτυο πεζοδρόμων.

› Αποκατάσταση και συντήρηση μνημείων και εξωραϊσμός κτιρίων (ανανέωση προσόψεων, αισθητική αποκατάσταση, καθαίρεση διαφημιστικών πινακίδων κ.λπ.).

› Θεσμοθέτηση και υλοποίηση ολοκληρωμένων ρυθμίσεων χρήσεων γης και διατύπωση κανονισμών, συμβατών με τη φιλοσοφία και τους στόχους της όλης παρέμβασης, τόσο για τους κοινόχρηστους χώρους όσο και για τα κτίρια.

› Μείωση της πυκνότητας και του Σ.Δ. σε περιοχές οι οποίες επηρεάζουν το χαρακτήρα των υπό ενοποίηση ζωνών.

› Επίλυση προβλημάτων διακίνησης επισκεπτών, διαχείριση της κυκλοφορίας και εφαρμογή ρυθμίσεων σχετικών με τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς (MMM) και τη δημιουργία χώρων στάθμευσης σε αντιστοιχία με το σύστημα MMM (προοπτική εγκατάστασης τραμ σε όλο το δίκτυο της ενοποίησης ως τμήμα ενός συνολικού αστικού συγκοινωνιακού συστήματος).

Όσον αφορά τις επεμβάσεις ανασχεδιασμού των πλατειών Ομονοίας και Μοναστηρακίου, εκτός από την ένταξη τους στην ευρύτερη αυτή αστική στρατηγική (βλ. 5.3.1.3), παρατηρείται και μια διεύρυνση του στόχου των επεμβάσεων ανάπλασης πλατειών, καθώς οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί που προκηρύχθηκαν από την Εταιρεία Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων και Αναπλάσεων (ΕΑΧΑ ΑΕ) για τη διαμόρφωσή τους δεν εστιάζουν μόνο στη λειτουργική και αισθητική αναβάθμιση των δύο κοινόχρηστων χώρων, αλλά επεκτείνονται και στην αναβάθμιση των όψεων που περιβάλλουν τις δύο ιστορικές πλατείες.¹⁰

Στην πραγματικότητα την ίδια περίοδο, το καλοκαίρι του 1998, και στο πλαίσιο του ίδιου σκεπτικού, προκηρύχθηκαν από την ΕΑΧΑ ΑΕ ακόμη δύο αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί για τις πλατείες Συντάγματος και Κουμουνδούρου. Όπως αναφέρει η αρχιτέκτονας Ε. Καλογεράτου, υπεύθυνη παρακολούθησης των φακέλων των διαγωνισμών των τριών πλατειών: Συντάγματος, Ομονοίας και Μοναστηρακίου, στον κατάλογο συμμετοχών που δημοσίευσε η ΕΑΧΑ ΑΕ, τα έργα της ανάπλασης-διαμόρφωσης των τεσσάρων πλατειών – οι οποίες είχαν ανασκαφεί

9. Το δίκτυο αυτό περιλαμβάνει τους ήδη πεζοδρομηθέντες σημαντικούς άξονες της Δ. Αρεοπαγίτου, Απ. Παύλου, Ερμού, καθώς και πολλούς άλλους λιγότερο σημαντικούς δρόμους στις παλαιές συνοικίες της Πλάκας, του Ψυρρή, του Μεταξουργείου, του Θησείου, κ.λπ. (Γαλάνη, 2004: 6).

10. Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός Προσχεδίων για τη διαμόρφωση της Πλατείας Ομονοίας, με προτάσεις για τα Μέγαρα των κτιρίων που την περιβάλλουν, Ιούνιος 1998 και Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός Προσχεδίων για τη διαμόρφωση της Πλατείας Μοναστηρακίου, με προτάσεις για τα Μέγαρα των κτιρίων που την περιβάλλουν, Ιούλιος 1998.

και μετατραπεί σε εργοτάξιο λόγω των έργων του μετρό – και των μετώπων των κτιρίων που τις περιβάλλουν περιλαμβάνονταν στο καταστατικό της Εταιρίας (βλ. αναλυτικότερα 5.3.1.3). Ως κοινός στόχοι και περιορισμοί των διαγωνισμών αναφέρονται, τόσο στον κατάλογο συμμετοχών όσο και στα τεύχη προκήρυξης των διαγωνισμών για τις πλατείες Ομονοίας και Μοναστηρακίου, οι εξής (ΕΑΧΑ ΑΕ, 2001: 7-8, ΕΑΧΑ ΑΕ, 1998ζ: 10-11 και ΕΑΧΑ ΑΕ, 1998η: 8-11):

› Βελτίωση της λειτουργικότητας της περιοχής, τόσο όσον αφορά τον υπαίθριο όσο και τον δομημένο χώρο (κυκλοφοριακή ροή και ορθολογική χρήση του χώρου για τους πεζούς).

› Βελτίωση της αισθητικής και προσαρμογή του ύφους και του χαρακτήρα της περιοχής, στη θέση και τη λειτουργία της στο ιστορικό κέντρο της πόλης (μητροπολιτικός χαρακτήρας, συμβολικός ρόλος).¹¹

› Εναρμόνιση των εκτελούμενων έργων του Μετρό (απολήξεις μηχανολογικού εξοπλισμού, είσοδοι μετρό) με τον επιθυμητό χαρακτήρα της πλατείας και τον στόχο της δημιουργίας ενός σημαντικού και κοινωνικού χώρου.

› Εφικτές προτάσεις επεμβάσεων στις όψεις, οι οποίες έπρεπε να ακολουθούν το πνεύμα αναβάθμισης του δημοσίου χώρου και να συμβάλουν σε μια συναίρεση της ανομοιογένειας ανάμεσα στις διάφορες μορφολογικές εκφάνσεις των κτιρίων (νεοκλασικά, κτίρια της δεκαετίας 1960).

Στο τεύχος προκήρυξης του διαγωνισμού για την πλατεία Ομονοίας τονίζονται καταρχάς η ιστορική φυσιογνωμία και η ταυτότητα του τόπου, της ευρύτερης περιοχής και της πλατείας, αλλά και η κατάσταση της πλατείας την εποχή εκείνη: ο ρόλος της πλατείας ως μία από τις δύο κεντρικές πλατείες της πρωτεύουσας (μαζί με την πλατεία Συντάγματος): οι πολλαπλοί μετασχηματισμοί της μορφής της πλατείας από τον 19ο αιώνα και η μετατροπή της σε οδικό κόμβο· ο μετασχηματισμός του χαρακτήρα της από κατεχοχίν κεντρική περιοχή εμπορίου και αναψυχής στα τέλη 19ου με μεγάλα και καλά ξενοδοχεία, καφενεία και κέντρα διασκέδασης, σε περιοχή με πιο λαϊκό και επαρχιακό χαρακτήρα από τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, κυρίως λόγω της γεινίασης με τους σταθμούς των τρένων και τις αφετηρίες των μεταφορικών μέσων –γεγονός που της προσέδωσε τον ρόλο «εισόδου» για εσωτερικούς και εξωτερικούς μετανάστες– αλλά και των δραστηριοτήτων που αναπτύχθηκαν στην ευρύτερη περιοχή: ο χαρακτήρας της ευρύτερης περιοχής ως μια τυπική περιοχή του κέντρου της Αθήνας με μικτές χρήσεις εμπορίου, κυρίως λιανικού αλλά και παρουσία εμπορικών κέντρων, υπηρεσίες και αναψυχή· ο προσανατολισμός στην εξυπηρέτηση κοινωνικών στρωμάτων χαμηλού εισοδήματος ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της πλατείας· ο διαχρονικός χαρακτήρας της ως συγκοινωνιακός κόμβος και σταθμός, ένας από τους μεγαλύτερους μάλιστα κυκλοφοριακούς κόμβους, με σημαντικά προβλήματα κυκλοφορίας, περιβάλλοντος και ποιότητας ζωής (ΕΑΧΑ ΑΕ, 1998ζ: 6-10).

Σύμφωνα με τον αγωνοθέτη: «Η Ομόνοια, η πιο διάσημη πλατεία της Αθήνας,

11. Ειδικότερα για τις πλατείες Ομονοίας και Συντάγματος αναφέρεται ότι στόχος ήταν «να αποκτήσουν τον μητροπολιτικό χαρακτήρα που τους αρμόζει όχι μόνο ως προς τις λειτουργίες τους αλλά και ως προς τον συμβολικό τους ρόλο μέσα στη πόλη» (ΕΑΧΑ ΑΕ, 2001).

Εικόνα 5-3. Πλατεία Ομονοίας

(Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Αρχείο:Πλατεία_Ομονοίας.jpg, ημερομηνία πρόσβασης: Μάρτιος 2017)

η καρδιά της πόλης ή για άλλους το υπογάστριο, σήμερα βρίσκεται σε ιδιαίτερη παρακμή» αν και «ήδη αρχίζει να διαφαίνεται μια ελπίδα» αναβάθμισής της «μέσα από επενδύσεις της κτηματαγοράς¹² [...] Οι τάσεις ανανέωσης μαζί με την ολοκλήρωση των εργασιών του Μετρό, και την νέα κυκλοφοριακή ρύθμιση –που προτείνεται από την ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ ΑΕ και βρίσκεται σε διαδικασία έγκρισης– θα δημιουργήσουν μια νέα εικόνα της πλατείας, που θα συμπληρωθεί τελικά με τη διαμόρφωση του υπαίθριου χώρου και την ενοποίηση των δύο επιπέδων (επιφάνεια – υπόγεια πλατεία σταθμού)» (ΕΑΧΑ ΑΕ, 1998ζ: 10).

Οι δε κοινοί στόχοι και περιορισμοί των τριών διαγωνισμών που προαναφέρθηκαν συμπληρώνονται στην περίπτωση της πλατείας Ομονοίας με τους εξής (ΕΑΧΑ ΑΕ, 1998ζ: 10-11):

› Σχεδιασμός του χώρου της πλατείας με τρόπο ώστε να υπαινίσσεται την «ιστορικότητα της μορφής της ικανοποιώντας την συναισθηματική σχέση του κατοίκου της Αθήνας με την πιο οικεία πλατεία του».

› Διευκόλυνση της κυκλοφορίας, της στάσης και της επαφής των πεζών στον δημόσιο χώρο της πλατείας και διασφάλιση της ομαλής κυκλοφορίας των οχημάτων (είτε βάσει της ισχύουσας τότε κατάστασης είτε της πρότασης που είχε κάνει η ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ ΑΕ).

12. Ο αγνοηθέν αναφερόταν στα έργα αποκατάστασης και μετατροπής του παλιού ξενοδοχείου «Μετροπόλ» και του κελύφους του ξενοδοχείου «Ομονοίας» σε πολυκατοστήματα, όπως και στην ανακίνηση και αναβάθμιση σε πέντε αστέρων του ξενοδοχείου «Κίη Μίνος» στην αρχή της οδού Πειραιώς εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 (ΕΑΧΑ ΑΕ, 1998ζ: 10).

Όσον αφορά την περίπτωση της πλατείας Μοναστηρακίου, το τεύχος προκήρυξης του διαγωνισμού ακολουθεί το ίδιο πνεύμα με αυτό της πλατείας Ομονοίας. Τονίζονται δηλαδή και πάλι η ιστορική φυσιογνωμία και η ταυτότητα του τόπου: η θέση της πλατείας στο κεντρικότερο σημείο της παλιάς πόλης και στο μέσο μιας εκτεταμένης αρχαιολογικής ζώνης (στη βόρεια πλευρά της Ακροπόλεως, με την Αρχαία Αγορά στα δυτικά, τη Βιβλιοθήκη του Αδριανού και τη Ρωμαϊκή Αγορά στα ανατολικά): η παρουσία σημαντικών βυζαντινών, μεταβυζαντινών και μεσαιωνικών μνημείων (εκκλησίες, τζαμί και δημόσια λουτρά) στην ευρύτερη περιοχή: ο διαχρονικός χαρακτήρας της ως εμπορική περιοχή, ως συγκοινωνιακός κόμβος και σταθμός και ως χώρος συγκέντρωσης λαϊκών κυρίως ομάδων, πλανόδιων πωλητών και καλλιτεχνών του δρόμου (ΕΑΧΑ ΑΕ, 1998η: 6-8).

Σύμφωνα με τον αγωνοθέτη, το Μοναστηράκι: «κατέχει ένα μοναδικό ρόλο στο πλαίσιο της πόλης καθώς αποτελούσε πάντα τον πυρήνα της υπαίθριας αγοράς της» και «παραμένει μία πλατεία σε ανθρώπινη κλίμακα, πολύ οικεία, με μία ξεχωριστή πολιτιστική, ιστορική και αισθητική αξία, που εξακολουθεί να λειτουργεί και να προσφέρει στον επισκέπτη ένα πλήθος από ευκαιρίες αναψυχής και αγορών». Με την ολοκλήρωση δε «της κατασκευής του ΜΕΤΡΟ και τη λειτουργία του νέου σταθμού, η πλατεία Μοναστηρακίου θα συνεχίσει να αποτελεί μια από τις κεντρικότερες πύλες εισόδου στην παλιά πόλη –στην Πλάκα– και στους σπουδαιότερους αρχαιολογικούς χώρους της Αθήνας» (ΕΑΧΑ ΑΕ, 1998η: 7-8).

Εκτός από τους κοινούς στόχους των διαγωνισμών που προαναφέρθηκαν, σημειώνονται οι εξής επιπλέον στόχοι και περιορισμοί (ΕΑΧΑ ΑΕ, 1998η: 8-11):

- › Σεβασμός των μνημείων και των διατηρητέων κτιρίων και χώρων.
- › Σεβασμός της ισχύουσας κυκλοφοριακής ρύθμισης για τα τροχοφόρα, η οποία δεν επηρέαζε άμεσα το χώρο της πλατείας.

Σύμφωνα δε με τις προκηρύξεις, τόσο του Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού Προσχεδίων για την πλατεία Ομονοίας, όσο και για την πλατεία Μοναστηρακίου, τα κριτήρια αξιολόγησης των μελετών που έπρεπε να λάβει υπόψη της η κριτική επιτροπή ήταν τα εξής (ΕΑΧΑ, 1998α και ΕΑΧΑ ΑΕ, 1998β):

- › Η ένταξη της πλατείας στον πολεοδομικό ιστό της πόλης.
- › Η λειτουργικότητα της κυκλοφορίας των τροχοφόρων και της χρήσης του χώρου από τους πεζούς.
- › Ο αισθητικός χαρακτήρας της ιστορικής πλατείας.

Συνοψίζοντας, και σχηματοποιώντας ως έναν βαθμό, μπορούμε να πούμε ότι οι βασικοί στόχοι των επεμβάσεων ανάπλασης των δύο πλατειών από την πλευρά του φορέα σχεδιασμού και υλοποίησης, την ΕΑΧΑ ΑΕ, ήταν: η ανάκτηση και ανάδειξη της ιστορικής πόλης (ιστορική και πολιτισμική αξία), η ανάδειξη και ενδυνάμωση της ταυτότητας του τόπου, η λειτουργική αναβάθμιση του κοινόχρηστου χώρου (κυκλοφορία πεζών και οχημάτων) με έμφαση στη διευκόλυνση μετακίνησης και στάσης των πεζών, η αισθητική αναβάθμιση του κοινόχρηστου χώρου και η εναρμόνιση με τα έργα του μετρό, η αισθητική αναβάθμιση του δομημένου χώρου περιμετρικά του κοινόχρηστου χώρου και των μνημείων, κα-

θώς και η δημιουργία ενός κοινωνικού χώρου. Όσον αφορά την επιδίωξη αυτή, πρέπει να σημειωθεί ότι δεν εξειδικεύεται περαιτέρω η σημασία που αποδίδεται στον όρο «κοινωνικός χώρος», ούτε διατυπώνονται με σαφήνεια οι επιδιώξεις της επέμβασης σε κοινωνικό επίπεδο. Έμμεσα, από τη διατύπωση των επί μέρους στόχων, διαφαίνεται βέβαια η πρόθεση ενίσχυσης της χρήσης των δύο πλατειών ως χώρων κυκλοφορίας και συνεύρεσης των πολιτών, ειδικότερα της πλατείας Ομονοίας, η οποία είχε χάσει αυτόν τον ρόλο της λόγω της μετατροπής της σε οδικό κόμβο. Για την πλατεία Ομονοίας, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η αναφορά στην ενίσχυση της συναισθηματικής σχέσης των κατοίκων της πόλης με τον συγκεκριμένο χώρο.

Διερευνώντας το ζήτημα του χαρακτήρα και των στόχων των επεμβάσεων ανάπλασης των δύο αυτών ιστορικών πλατειών από την πλευρά των δημιουργών, μπορούμε να πούμε ότι και οι δύο μελετητικές ομάδες που κέρδισαν τα πρώτα βραβεία στους δύο διαγωνισμούς, τα οποία και υλοποιήθηκαν στη συνέχεια με σημαντικές όμως τροποποιήσεις, επιχείρησαν να «μεταφράσουν» χωρικά τους παραπάνω στόχους και επιδιώξεις που έθεσε ο αγωνοθέτης μέσα από τη δική τους οπτική.

Η μελετητική ομάδα των Ε.Μ. Κατσίκας, Α. Βοζάνη, Γρ. Δεσύλα και Θ. Τσιατά, που κέρδισε το Α βραβείο στον διαγωνισμό για την πλατεία Ομονοίας (ΕΑΧΑ ΑΕ, 1998ε), αναπτύσσει στην έκθεση περιγραφής της μελέτης τις βασικές αρχές και προθέσεις της (Κατσίκας κ.ά., 1998: 1-10):

› Διατήρηση του βασικού χαρακτήρα της πλατείας, όπως αυτός έχει διαμορφωθεί από την ίδια τη ζωή της πόλης. Κατά την άποψη της μελετητικής ομάδας, το βασικότερο χαρακτηριστικό της πλατείας ήταν:

«ότι αποτελεί περισσότερο ένα σημείο διέλευσης παρά στάσης για τον πεζό, ένα σημείο μετεπιβίβασης, ενώ παράλληλα γίνεται και χώρος σύντομης στάσης, συγκέντρωσης, ανταλλαγής πληροφοριών ή ακόμα και αναζήτησης εργασίας [...] δεν παρουσιάζει το στοιχείο της αναψυχής που συναντάμε σε άλλες πλατείες αφού εκτός των άλλων είναι και θα παραμείνει ένας σημαντικά φορτισμένος συγκοινωνιακός κόμβος. Ο έντονα επικοινωνιακός της χαρακτήρας είναι ίσως το βασικότερο από τα χαρακτηριστικά της, αυτό που την καθιστά σημείο αναφοράς και προσανατολισμού μέσα στην πόλη τόσο για τον κάτοικο της Αθήνας όσο και για τον επισκέπτη».

› Επαναπροσδιορισμός της πλατείας ως ενιαίου, ζωντανού χώρου, λειτουργικού για τους πεζούς με δυνατότητα πρόσβασης σε όλη της την επιφάνεια. Για τον λόγο αυτό υιοθετούν την πρόταση Κυκλοφοριακής Ρύθμισης της Αττικό Μετρό ΑΕ, η οποία πρότεινε τον ανασχεδιασμό των κυκλοφοριακών ροών γύρω από την πλατεία με τρόπο ώστε να αποδίδεται περισσότερος χώρος στους πεζούς, ειδικότερα στην κεντρική ζώνη που εκτεινόταν πλέον μέχρι τα όρια των περιμετρικών κτιρίων.

› Σύνδεση-συσχέτιση του επιπέδου της επιφάνειας της πλατείας με το υπόγειο επίπεδο του σταθμού του μετρό. Το υπόγειο επίπεδο της πλατείας, το οποίο λειτουργούσε επί δεκαετίες ως επίπεδο διάβασης, «καταλήγοντας να θεωρείται (κατά μία έννοια) μέρος της», θα αποκτούσε, σύμφωνα με τη μελετητική ομάδα,

ιδιαίτερη σημασία λόγω της διέλευσης του μετρό και της προβλεπόμενης αναβάθμισης του υπόγειου εμπορικού κέντρου. Η ανάδειξη λοιπόν της σχέσης αυτής επιδιώχθηκε μέσω της «“προβολής” στοιχείων και περιοχών του υπόγειου επιπέδου στην επιφάνεια της πλατείας».

➤ Χρήση και ανάδειξη ιστορικών και σύγχρονων χαράξεων. Από τους δύο προτεινόμενους κανάβους χάραξης της πλατείας, ο ένας διαμορφώθηκε με βάση τον άξονα σύνδεσης της πόλης με το λιμάνι (οδός Πειραιώς), ο οποίος «εξυπηρετεί την από αρχαιότητας σημαντικότερη σχέση της πρωτεύουσας με την θάλασσα», και ο άλλος με βάση τον κατασκευαστικό κάρναβο του σταθμού,¹³ δηλώνοντας με αυτόν τον τρόπο τη σχέση της πλατείας με την υπόγεια λειτουργία της.

➤ Δημιουργία χώρων στάσης και κίνησης με αφετηρία τις φυγές και τη θέα και ανάδειξη του επικοινωνιακού και κοινωνικού χαρακτήρα της πλατείας. Χαμηλά στοιχεία που «σπκώνονται» από την ενιαία επιφάνεια της πλατείας, ελαφριές υπέργειες κατασκευές και διαφοροποιήσεις του υλικού επίστρωσης υποδηλώνουν τις περιοχές στάσεις και επικοινωνίας, την κύρια κατεύθυνση κίνησης πεζών, καθώς και την ύπαρξη του υπόγειου σταθμού.¹⁴ Όπως επισημαίνουν οι μελετητές, διαμορφώνεται έτσι «μια κεντρική “εσωτερική” περιοχή-πέρασμα» μέσω ενός συστήματος «κεκλιμένων και οριζόντιων επιπέδων, τα οποία είναι σχεδιασμένα με τέτοιο τρόπο και από τέτοια υλικά, ώστε να δημιουργείται ένα ενδιαφέρον “παιχνίδι”, αντανάκλασης, φωτός και σκιάς, με δυνατότητα επίσης προβολής ηλεκτρονικής εικόνας και μηνυμάτων. Η προβολή video και πληροφοριών, όχι μόνο διαφημιστικών αλλά και της επικαιρότητας, αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο της πρότασής μας, και σκοπό έχει να υπογραμμίσει τον επικοινωνιακό και κοινωνικό χαρακτήρα της πλατείας Ομονοίας».¹⁵

13. Πρόκειται για τον «φωτεινό», όπως τον αποκαλεί η μελετητική ομάδα, κάρναβο, ο οποίος θα γινόταν ιδιαίτερα αντιληπτός τη νύχτα, καθώς προτεινόταν να κατασκευαστεί από ειδικά γραμμικά φωτιστικά τμήματα (Κατσικά κ.ά., 1998: 7).

14. Επίσης, κατά το στάδιο της εκπόνησης της μελέτης εφαρμογής, οι μελετητές αποδέχθηκαν πρόταση της ΕΑΧΑ ΑΕ και της Κριτικής Επιτροπής να εντάξουν στη σύνθεσή τους ένα μεταλλικό κινητικό έργο ύψους 18μ. του Γ. Ζογγολόπουλου (ΕΑΧΑ, 2001: 12).

15. Αν και κεντρικό στοιχείο της πρότασης, η οθόνη προβολής δεν υλοποιήθηκε. Δεν υλοποιήθηκαν επίσης και όλα τα στοιχεία που στόχευαν στην αντιληπτική και συμβολική σύνδεση του υπόγειου και υπέργειου επιπέδου της πλατείας, όπως ο «φωτεινός» κάρναβος, αλλά και η κάλυψη του κεντρικού τμήματος της πλατείας και του υπόγειου σταθμού με υαλότουβλα, η οποία θα επέτρεπε την είσοδο του φυσικού φωτισμού στο εσωτερικό κατά τη διάρκεια της ημέρας και τη δημιουργία φωτεινής επιφάνειας στο επίπεδο της πλατείας τη νύχτα. Ανατράπηκαν έτσι δύο από τους βασικούς στόχους της πρότασης. Η κριτική επιτροπή του διαγωνισμού, η οποία αποτελούνταν από τους Σ. Κονταράτο, Γ. Λιακάτα, Κ. Δεκαβάλλα, Γ. Χατζηγώγα, J. Busquets, είχε συμπεριλάβει τόσο τη οθόνη όσο και τη διακριτική υπενθύμιση της ύπαρξης του μετρό, μέσω των ελαφρών στεγάστρων των εισόδων – εξόδων και του διαπέδου με τα υαλότουβλα στα θετικά στοιχεία της μελέτης. Είχε μάλιστα χαρακτηρίσει ως μία από τις σημαντικές αρετές της ότι «Όλα όσα είναι λειτουργικά και συμβολικά απαραίτητα είναι παρόντα». Ως επιπλέον αρετές της πρότασης αναφέρονται η μινιμαλιστική προσέγγιση, η υψηλής ποιότητας πλαστική σύνθεση, το ειλικρινές, απλό και εύκολα εφαρμόσιμο κατασκευαστικό σύστημα και το γεγονός ότι η διαμόρφωση του χώρου θα μπορούσε να συνεχιστεί και να ολοκληρωθεί σε περίπτωση μελλοντικού περιορισμού ή και κατάργησης της τροχαίας κυκλοφορίας χωρίς να αλλοιωθεί η ποιότητα του χώρου (ΕΑΧΑ ΑΕ, 1998γ: 9). Αξίζει να σημειωθεί επίσης ότι η

› Ισότιμη ανάδειξη των νεοκλασικών και σύγχρονων κτιρίων και αναγνώριση της ιδιαιτερότητας και της ιστορικής σημασίας και των δύο κατηγοριών κτιρίων. Αποδεχόμενοι την *«ανομοιομορφία της πλαισίωσης ως ιστορικό πλέον γεγονός»* (ΕΑΧΑ ΑΕ, 2001: 12), οι μελετητές πρότειναν απλά τον ευπρεπισμό των όψεων, με καθαρισμό, χρωματική αποκατάσταση κάποιων από αυτές και απαλλαγή τους από διαφημιστικές πινακίδες.¹⁶

Με τον τίτλο «Το κενό ως πλατεία. Η πλατεία ως κενός χώρος της πόλης», η πρόταση της μελετητικής ομάδας των Ν. Καζέρου, Ζ. Κωτσοπούλου, Β. Μανιδάκη, Χρ. Παρακεντέ και Ε. Τζιρτζιλάκη, που κέρδισε το Α΄ βραβείο στον διαγωνισμό για την πλατεία Μοναστηρακίου (ΕΑΧΑ ΑΕ, 1998στ), έθεσε τους παρακάτω βασικούς στόχους και επιδιώξεις (Καζέρος κ.ά., 1998):

› Ανάδειξη και ενδυνάμωση της ταυτότητας και των χαρακτηριστικών του τόπου. Όπως σημειώνουν οι μελετητές, η πρότασή τους «αποτελεί μια γραφή-ερμηνεία του υπάρχοντος» και στηρίχθηκε στη θεώρηση του ρόλου της πλατείας στην πόλη «ως πλατεία-σταθμός και τόπος εμπορίου, επικοινωνίας και πολιτισμού». Κατά την άποψή τους, η πλατεία «είναι αποσπασματική και βρίσκεται σ' ένα μεταίχμιο ανάμεσα στο παλιό και στο σύγχρονο, είναι γεμάτη από μνήμες, ζωή, κίνηση, δρώμενα». Τόπος συναντήσεων και κουβέντας, πέρασμα, σταυροδρόμι ανθρώπων που συναντιούνται ανεξαρτήτως ηλικίας, φύλου, ταξικής προέλευσης, πύλη προς πολλαπλούς και σημαντικούς προορισμούς, η πλατεία Μοναστηρακίου αποτελεί για τους μελετητές «μια καθαρά μεσογειακή πλατεία με τον δικό της ρυθμό». Το πιο έντονο αντιληπτικό στοιχείο της πλατείας μετά την υλοποίηση της επέμβασης, το πολύχρωμο μωσαϊκό σε οφιοειδείς ζώνες που καλύπτει όλη την επιφάνειά της, αποτελεί ακριβώς αναφορά στη μεσογειακότητα, ενώ υπαινίσσεται παράλληλα την τοπογραφία της περιοχής και τη ροή του ανθρώπινου πλήθους προς τον σταθμό του μετρό και την Πλάκα και τονίζει την οπτική σύνδεση με την Ακρόπολη και τη νοτιή συνέχεια του άξονα της οδού Αθηνάς.

› Δημιουργία ενιαίου, πολυχρηστικού – πολυλειτουργικού και ευέλικτου κοινόχρηστου χώρου. Στόχος λοιπόν της πρότασης ήταν να παραμείνει το Μοναστηράκι ένας «ανοιχτός χώρος, ένα ξέφωτο που προβάλλει μέσα από τον πυκνό δομικό ιστό που η καθημερινή ανθρώπινη δραστηριότητα μετατρέπει σε “πλήρες”» (ΤΕΕ-ΤΚΜ, 2011: 92). Όπως υποστηρίζουν οι μελετητές: ο «κενός χώρος-πλατεία αναδεικνύει τα υπάρχοντα κτίρια, δέχεται τις υπάρχουσες χρήσεις και δρώμενα. Δημιουργείται ένα τοπίο με σαφή αναφορά στα χαρακτηριστικά της (πλατεί-

κριτική επιτροπή, όπως επισημαίνει η ίδια στον κατάλογο συμμετοχών που εξέδωσε η ΕΑΧΑ ΑΕ, ξεχώρισε ως ενδιαφέρουσες εκείνες που επιχειρούσαν να επανερμηνεύσουν τον ιστορικό χαρακτήρα της πλατείας με σύγχρονους όρους (ΕΑΧΑ ΑΕ, 2001: 12).

16. Κατά την άποψη των μελετητών, τα κτίρια που ορίζουν άμεσα την πλατεία «δεν διαφοροποιούνται ούτε σαν χρήση ούτε σαν μορφολογία από αυτά του ευρύτερου ιστού της πόλης στην συγκεκριμένη περιοχή. Χτισμένα βασικά σε δύο διαφορετικές περιόδους παρουσιάζουν σήμερα ένα ανομοιογενές σύνολο, χαρακτηριστική εικόνα του κέντρου της Αθήνας. Θεωρήσαμε ότι μία εκτεταμένη, σκηνογραφικής φύσεως πρόταση, μια πρόταση που προσπαθεί να «ενοποιήσει» τις όψεις, ή να προβάλλει ιδιαίτερα κάποια από αυτές, θα ήταν δύσκολα εφαρμόσιμη και κυρίως εκτός των βασικών μας αρχών» (Κατσικά κ.ά. 1998: 10).

ας), μωσαϊκό που μπορεί να δεχτεί πολλές νέες χρήσεις και δραστηριότητες [...] Φανταστήκαμε την πλατεία σαν μια παύση, μια αρχιτεκτονική σιωπή, ένα κενό. Πρόκειται σαφώς για μιαν ευέλικτη πρόταση που δίνει τις δυνατότητες πολλών νέων μετασχηματισμών. Η πλατεία είναι ένα κενό σ' ένα πολύ ισχυρό σύστημα που είναι το υπάρχον».

Η έννοια αυτή του κενού¹⁷ υλοποιείται με την υποβάθμιση της πλατείας, προσδίδοντάς της αυτονομία σε σχέση με την οδό Ερμού και συντελώντας «στην συνολική αντίληψη του νέου δαπέδου της από τον περιπατητή». Σε συνάφεια με την κεντρική αυτή ιδέα, προτείνονται ελάχιστοι χώροι στάσης και περιορισμένος αστικός εξοπλισμός.

› Σύνδεση-συσχέτιση της ιστορικής με τη σύγχρονη «υπόγεια πόλη του μετρό» - λειτουργική και αισθητική ενσωμάτωση των μηχανολογικών απολήξεων του μετρό. Σύμφωνα με τους μελετητές «η υπόγεια πόλη του μετρό αποκαλύπτεται στο χώρο της πλατείας με τρία αντικείμενα κατασκευές που προτείνονται στα τυχαία σημεία των μηχανολογικών απολήξεων», τα οποία «αποτελούν το σύγχρονο χαρακτηριστικό της πλατείας» και είναι ορατά από τις οδούς που συγκλίνουν στην πλατεία λειτουργώντας «ως σημάνσεις του σύγχρονου τοπίου της πλατείας». Προτείνονταν να λειτουργούν ως φωτιστικά σώματα, καθιστικά, αντικείμενα εξερεύνησης, ηχητικές κατασκευές.

› Διευκόλυνση της κυκλοφορίας των πεζών και απόδοση περισσότερου χώρου σε αυτούς, με την προέκταση του ενιαίου δαπέδου, διαφοροποιημένου, στο τμήμα της Ερμού που εφάπτεται με την πλατεία, εντάσσοντάς το εννοιολογικά στην πλατεία και επιβραδύνοντας την κυκλοφορία των αυτοκινήτων.¹⁸

› Αποδοχή της υπάρχουσας μορφολογικής ανομοιογένειας και ανάδειξη των ιστορικών κτιρίων. Αποδεχόμενοι «το υπάρχον και τον μετασχηματισμό του», οι μελετητές δεν προτείνουν μεγάλης κλίμακας επεμβάσεις στις όψεις των περιμετρικών κτιρίων. Προτείνουν εντούτοις την προσθήκη στεγάστρων, υπόστεγου για τη συνέχιση της υπάρχουσας στοάς, καθώς και χρωματική αποκατάσταση των

17. Η αντιμετώπιση της πλατείας «ως ενιαίου κενού χώρου» κρίθηκε απολύτως επιτυχής από την κριτική επιτροπή του διαγωνισμού, πρόεδρος της οποίας ήταν ο τότε πρόεδρος της ΕΑΧΑ ΑΕ Γ. Καλαντίδης και μέλη οι Τ. Παπαϊωάννου, Ετ. Χατζόπουλος, Α. Νικολακοπούλου και Η. Stimmamm. Θετικό στοιχείο κρίθηκε επίσης και η αντιμετώπιση της πλακόστρωτης που δεν ακολουθούσε συγκεκριμένη κατεύθυνση, όχι όμως και «ο αμήχανος τρόπος» που σταματούσε. Επιπλέον, παρατηρήσεις της κριτικής επιτροπής αφορούσαν το μέγεθος του περιβάλλου της εκκλησίας, το οποίο κρίθηκε μικρό, το υπόστεγο που χωροθετούνταν μπροστά από τα μαγαζιά, το οποίο κρίθηκε ανεπιτυχές λόγω κλίμακας και μορφής και ζητήθηκε η απόλειψη ή τροποποίησή του. Ανεπιτυχής κρίθηκε και η πρόταση για τη δυτική όψη για την οποία ζητήθηκε εκ νέου διαμόρφωση. Σωστός, τέλος, θεωρήθηκε ο χειρισμός των μηχανολογικών απολήξεων του μετρό ως γλυπτικά αστικά αντικείμενα, για τα οποία όμως απαιτούνταν, σύμφωνα με τους κριτές, περαιτέρω εικαστική προσέγγιση. Ειδικότερα για το γλυπτικό στοιχείο στον άξονα της οδού Αθηνάς, ζητήθηκε επανεξέταση της κλίμακας του σε συσχέτιση με τον Ναό και το κωδωνοστάσιό του. Επιπλέον παροτρύνσεις της επιτροπής αφορούσαν την επέκταση της πλατείας μέχρι τα μέτωπα των κτιρίων και την κατάργηση των πεζοδρομίων, όπως την εκ νέου αντιμετώπιση της σύνδεσης της οδού Ερμού με την πλατεία και τη δυτική της πλευρά (ΕΑΧΑ Α.Ε. 1998δ: 6-7, 12-13).

18. Η πρόταση αυτή των μελετητών δεν υλοποιήθηκε.

Εικόνα 5-4. Πλατεία Μοναστηρακίου (Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Αύγουστος 2015)

νεοκλασικών με τη χρήση χρωμάτων που θα ανεδείκνυαν τα μνημεία της πλατείας, παράλληλα με τον προτεινόμενο φωτισμό. Ειδικότερα η ανάδειξη της εκκλησίας της Παντάνασσας θα επιτυγχάνονταν και με την υποβάθμιση του επιπέδου της πλατείας.

Δ. Αρεοπαγίτου, Μουσείο Ακρόπολης

Όσον αφορά τη δεύτερη μελέτη περίπτωσης, σύμφωνα με τη Γαλάνη (1999: 75), υπεύθυνη του έργου εκ μέρους της ΕΑΧΑ ΑΕ και τέως πρόεδρος της ΕΑΧΑ ΑΕ στη συνέχεια, η πεζοδρόμηση των οδών Δ. Αρεοπαγίτου και Απ. Παύλου, αλλά και των γύρω ελεύθερων και κοινόχρηστων χώρων, ήταν ένα από τα σημαντικότερα έργα του προγράμματος ενοποίησης, «χωρίς αμφισβήτηση, η σπονδυλική στήλη της Ενοποίησης».

Βασικοί στόχοι της επέμβασης ήταν (Γαλάνη, 1999: 75-76 και 2004: 10):

› Δημιουργία ενός υπερτοπικού πόλου αναψυχής στο ιστορικό κέντρο της πόλης, στο πλαίσιο ενός αρχαιολογικού πάρκου. Όπως επισημαίνεται:

› «Ο τόπος αυτός, κάτω από κατάλληλες συνθήκες και με ανάλογη διαχείριση, μπορεί ν' αποτελέσει τον πιο ενδιαφέροντα υπαίθριο πόλο αναψυχής της Ευρώπης, με κεντρική ιδέα αντάξια των μνημείων που συνδέει, ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΔΙΑΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ» (Γαλάνη, 1999: 75 και 2004: 10).

› Δημιουργία νέων «δημόσιων χώρων-πλατειών» και αναβάθμιση των υφιστάμενων. «Δημιουργούνται», όπως αναφέρεται, «αναδιαμορφώνονται / αναπλάθονται κοινόχρηστοι και ελεύθεροι χώροι που αποδίδονται με νέα μορφή στο κοινό. Νέες πλατείες για την πόλη – νέα σημεία αναφοράς/στάσης/συνάντησης ή περισυλλογής» (Γαλάνη, 1999: 75 και 2004: 10).

› Προστασία και ανάδειξη των παρακείμενων και υπερκείμενων αρχαιολογικών χώρων, αναβάθμιση της αντιληπτικής τους εικόνας και, κατά το δυνατόν, επαναφορά του τοπίου στην αρχική του μορφή.

› Ένταξη των μνημείων στον ζωντανό ιστό της σύγχρονης πόλης με τη δημιουργία ενός τόπου γαλήνης-περιπάτου και περισυλλογής, και παράλληλα ανάκτηση για τους σημερινούς επισκέπτες αρχαίων διαδρομών.

› Λειτουργική σύνδεση του εν λόγω δικτύου πεζοδρόμων με το ενιαίο δίκτυο της «Περιοχής Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας».

› Θεσμοθέτηση χρήσεων γης συμβατών με τη φιλοσοφία και τους στόχους της όλης παρέμβασης, καθώς και προτάσεις για ειδικό πολεοδομικό και αρχιτεκτονικό κανονισμό.

› Αισθητική και περιβαλλοντική αναβάθμιση της ευρύτερης περιοχής.

Η ίδια η ιδέα της μετατροπής ενός βεβαρμένου οδικού άξονα σε πεζόδρομο, αλλά και η πρόβλεψη ζώνης διέλευσης μέσου μαζικής μεταφοράς (ελαφρού τύπου λεωφορείο στην αρχή και τραμ μελλοντικά) είχε προφανώς ως στόχο την προώθηση βιώσιμων μέσων μετακίνησης στο ιστορικό κέντρο, αν και δεν δηλώνεται ρητά.

Η μελέτη για την «Ανάπλαση-διαμόρφωση δικτύου πεζοδρόμων, κοινόχρηστων και ελεύθερων χώρων στην περιοχή Ακρόπολης (Διονυσίου Αεροπαγίτου-Αποστόλου Παύλου)» ανατέθηκε από την ΕΑΧΑ ΑΕ τον Οκτώβριο του 1998 στη μελετητική ομάδα «Πλειάς» (Δ. Διαμαντόπουλος, Ο. Βιγγόπουλος και Κ. Γκιουλέκα), Α. Ζέρβας, Κ. Παλυβού, Μ. Καλτσά, Δ. Πανάγος και Β. Παπανδρέου, μετά από τη σχετική Πρόσκληση Εκδήλωσης Ενδιαφέροντος που έγινε τον Φεβρουάριο του 1996 από το ΥΠΕΧΩΔΕ και την αξιολόγηση των μελετών που είχαν υποβληθεί¹⁹ (Γαλάνη, 1999: 75 και 2004: 10). Για την επίτευξη των παραπάνω βασικών στόχων της επέμβασης και λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα, οι μελετητές έθεσαν ένα πλέγμα επιμέρους στόχων, επιδιώξεων και θεμελιωδών αρχών σχεδιασμού (*Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 37/2003: 104-109):

› Ανάδειξη της ενότητας του ιστορικού, αρχαιολογικού και φυσικού τοπίου, τόσον όσον αφορά το ανάγλυφο του εδάφους, όσο και τη συνέχεια της ιστορικής μνήμης.

› Αρμονική μετάβαση από τον ελεγχόμενο αρχαιολογικό χώρο στον δημόσιο με τη φυσική προσέγγιση των δύο και υποβολή της αίσθησης του αρχαιολογικού περιπάτου.

› Εξυπηρέτηση των λειτουργικών αναγκών του αστικού περιγύρου, των επισκεπτών και των αρχαιολογικών χώρων.

› Απάλειψη κατά το δυνατόν της αυστηρής γραμμικότητας που κληροδότησε ο αυτοκινητόδρομος και αρμονική διαπλοκή της πορείας του μέσου μαζικής μεταφοράς με τους ελεύθερους χώρους της περιοχής.

› Ανάδειξη των μνημείων και αρχαιολογικών χώρων και της ιστορικής διάστασης του τόπου.

19. Η έναρξη κατασκευής του πρώτου τμήματος του έργου έγινε τον Ιανουάριο του 2000 (Γαλάνη, 2004: 12).

› Αναβίωση των αρχαίων οδών και διαδρομών και διάκρισή τους, όπως και των έργων του Δ. Πικιώνη, από τις σύγχρονες διαμορφώσεις με τη χρήση περιορισμένου φάσματος υλικών.

› Χρήση ενός σύγχρονου, λιτού αρχιτεκτονικού λεξιλογίου και συνέπεια ύφους στο σύνολο του σχεδιασμού.

› Δυνατότητα κίνησης ατόμων με ειδικές ανάγκες (χάραξη πορειών χωρίς αναβαθμούς και ζώνη όδευσης για τυφλούς ή άτομα μειωμένης όρασης)

› Αισθητική και οικολογική αναβάθμιση του χώρου με την εξυγίανση του πρασίνου, τον εμπλουτισμό του με είδη που ευδοκιμούν στην Αττική γη και λεπτομερής μελέτη κάθε θέσης, ώστε να εξασφαλίζονται οι κατάλληλες θέες και να οργανώνονται «τόποι»

› Δημιουργία αίσθηση κίνησης μέσα στο φυσικό περιβάλλον.

› Απλές και ανθεκτικές κατασκευές, χρήση υλικών στιβαρών και φυσικών, και «ανακύκλωση» υφιστάμενων στοιχείων μαρμάρου των παλιών πεζοδρομίων.²⁰

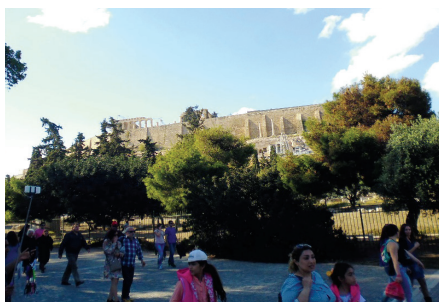
Όπως επισημαίνουν οι μελετητές:

«Δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι κάθε γραμμή που σχεδιάστηκε συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με το αρχαιολογικό περιβάλλον, είτε πρόκειται για πλατώματα θέασης, είτε για άξονες μονοπατιών είτε για σκόπιμες υποχωρήσεις του αστικού χώρου ώστε να αναδειχθεί πληρέστερα ένα μνημείο (π.χ. Ιερό της Νύμφης) [...] Ό,τι σχεδιάστηκε, σχεδιάστηκε για να υπηρετήσει την ενότητα, να αναδείξει και όχι να αναδειχθεί, για να υποβάλλει μίαν ήπια ατμόσφαιρα ηρεμίας και ψυχικής ανάτασης και όχι να επιβάλλει την παρουσία του [...] Η δημιουργία μιας παράπλευρης εναλλακτικής διαδρομής, πλησιέστερα προς τον αρχαιολογικό χώρο, δίνει τη δυνατότητα στους περιπατητές να περπατήσουν με πιο αργούς ρυθμούς, έχοντας την αίσθηση της κίνησης μέσα στο φυσικό περιβάλλον. Οι μαλακές χωμάτινες επιφάνειες, οι φυτεύσεις και τα καθιστικά σε επιλεγμένες θέσεις με εξαιρετική θέα προς τα μνημεία συμβάλλουν στην αίσθηση αυτή» (*Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 37/2003: 105-106).

Η συνολική μελέτη που ανατέθηκε στη μελετητική ομάδα περιλάμβανε επίσης τις παρακάτω μελέτες:

› Μελέτη πολεοδομικής οργάνωσης της περιοχής στόχος της οποίας ήταν η εναρμόνιση της πολεοδομικής λειτουργίας της περιοχής με τη μεγάλη αυτή παρέμβαση πεζοδρόμησης, με την πρόβλεψη και τον έλεγχο των επιπτώσεων από αυτή. Οι προτάσεις πολεοδομικών ρυθμίσεων, στο πλαίσιο της μελέτης, αφορούν

20. Κριτήρια επιλογής υλικών και μεθόδων κατασκευής αποτέλεσαν: η αισθητική, οι προδιαγραφές χρήσης, ο ιστορικός συμβολισμός, η διαθεσιμότητα και επάρκεια, η προέλευση υλικών από τον ελλαδικό χώρο (επιλογή, η οποία όπως επισημαίνεται αποτελούσε επιθυμία όχι μόνο των μελετητών αλλά και των αρμόδιων για το έργο φορέων), η κατά το δυνατόν μεγαλύτερη αντίσταση στην ατμοσφαιρική και αστική ρύπανση, η αντολισθηρότητα, η διασφάλιση αναστρεψιμότητας (περιοχές που δεν έχουν ακόμη ανασκαφεί, μελλοντική ζώνη διέλευσης τραμ) (*Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 37/2003: 106-107).

*Εικόνα 5-5. Πεζόδρομος Δ. Αρεοπαγίτου
(Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Απρίλιος 2016)*

*Εικόνα 5-6. Μουσείο Ακρόπολης
(Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Απρίλιος 2016)*

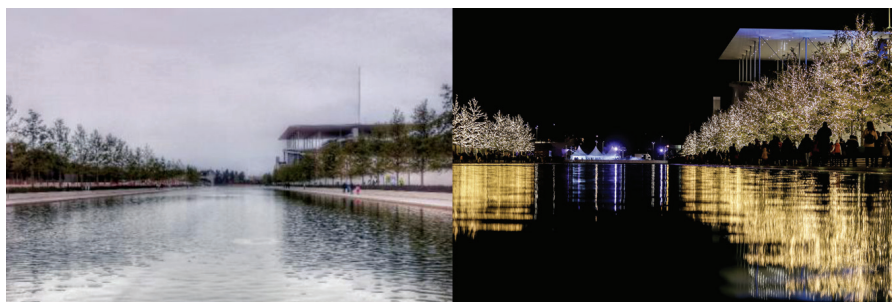
τον έλεγχο των χρήσεων γης –ώστε να απομακρυνθούν οι οχλούσες, να αναπτυχθούν εκείνες που είναι συμβατές με τη φιλοσοφία και τους στόχους της παρέμβασης και να αποφευχθεί η εντατικοποίηση– τον καθορισμό όρων δόμησης, την απαλλοτρίωση ή κατεδάφιση ορισμένων κτιρίων ή τμημάτων τους –για την ανάπτυξη σημαντικών «τόπων», πεζοδρομήσεις και εξειδίκευση των κυκλοφοριακών ρυθμίσεων– βάσει των γενικών κατευθύνσεων που δόθηκαν και ειδικό πολεοδομικό και αρχιτεκτονικό κανονισμό για τη βελτίωση των περιβαλλοντικών και λειτουργικών χαρακτηριστικών της περιοχής (*Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 37/2003: 108-109).

› Μελέτη αποτύπωσης και ανάπτυξης των όψεων των κτιρίων. Στόχος της ήταν η αναβάθμιση της εικόνας και της ποιότητας του δομημένου περιβάλλοντος. Γίνονται προτάσεις επεμβάσεων και αποκαταστάσεων στις όψεις και τα δώματα των υφιστάμενων κτιρίων για τη βελτίωση της αισθητικής τους και καθαρισμός «γραμμής ορίζοντος» στο πλαίσιο του προτεινόμενου πολεοδομικού και αρχιτεκτονικού κανονισμού (*Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 37/2003: 109).

Κέντρο Πολιτισμού Σταύρος Νιάρχος

Η δημιουργία του Κέντρου Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΚΠΙΣΝ), που αποτελεί την τρίτη μελέτη περίπτωσης, είναι το αποτέλεσμα αποκλειστικά ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Ο στόχος του Ιδρύματος, όπως προκύπτει από το ιστορικό της απόφασης δημιουργίας του που αναπτύσσει η Έλλη Ανδριοπούλου, Υπεύθυνη Διαχείρισης Δωρεάς στο ΚΠΙΣΝ, διαμορφώθηκε σταδιακά, ως αποτέλεσμα της απόφασης να ανταποκριθεί σε αίτημα της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος (ΕΒΕ) για χρηματοδότηση της ανακαίνισης των εγκαταστάσεών της και της δημιουργίας νέων, σε συνδυασμό με το οικόπεδο που βρέθηκε στη συνέχεια:

«Το έργο αυτό ξεκίνησε από αιτήματα των φορέων που αφορά. [...] Στην αρχή δεν ήταν ο σκοπός να στεγάσει και τους δύο μαζί. Αντιμετωπιζόντουσαν σαν δύο ξεχωριστά αιτήματα [...]. Ψάχνοντας όμως χώρο για τη βιβλιοθήκη [...] επειδή ο χώρος που βρέθηκε ήταν πολύ μεγαλύτερος από τις ανάγκες μόνο της Βιβλιοθήκης κι επειδή υπήρχε και σε εκκρεμότητα το αντίστοιχο αίτημα της Λυρικής, μετά

*Εικόνα 5-7. Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος
(Φωτογραφίες Ι. Εμμανουήλ, Μάιος 2018)*

ήταν πρωτοβουλία του Ιδρύματος να τα φέρει αυτά μαζί και μάλιστα σε συνδυασμό με το Πάρκο Σταύρος Νιάρχος. Δηλαδή, από την αρχή το Ίδρυμα έβλεπε αυτόν τον χώρο και τη δημιουργία ενός Κέντρου, το οποίο θα ήταν προσβάσιμο σε όλους, όσον αφορά τα χαρακτηριστικά του. Η Λυρική Σκηνή, ως αντικείμενο, δεν αφορά όλο τον πληθυσμό της χώρας. Η ερευνητική Βιβλιοθήκη δεν αφορά όλο τον πληθυσμό της χώρας. Βάζοντάς τα όμως αυτά τα δύο μαζί, με τις συνέργειες που μπορεί να δημιουργηθούν, και προσθέτοντας στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος τις Υπηρεσίες της Δημόσιας Δανειστικής Βιβλιοθήκης [...] και βάζοντας κι ένα Πάρκο, δημόσιο, ανοιχτό, ουσιαστικά μετέτρεπε τις ανάγκες των δύο Οργανισμών σε ένα Κέντρο το οποίο αφορούσε όλους τους πολίτες. [...] Θεωρούσε ότι με το να το κάνει να αφορά όλους τους πολίτες, ουσιαστικά πολλαπλασίαζε την κοινωνική επίδραση που θα είχε το έργο σε όλους τους πολίτες, γιατί αύξησε τους ωφελούμενους. Οπότε, αυτό ήταν πρωτοβουλία του Ιδρύματος να τα φέρει μαζί. [...] Κι αυτός ήταν κι ο σκοπός του έργου, [...] ήταν ουσιαστικά να υπάρχει πρόσβαση γενικά της κοινωνίας και των πολιτών στις τέχνες και τον πολιτισμό και πίστευε το Ίδρυμα, και κατά τη διάρκεια της κρίσης –είχε ξεκινήσει προφανώς το έργο πολύ πριν την κρίση– [...] πίστευε το Ίδρυμα ότι κάτι τέτοιο μπορεί πραγματικά να είναι σαν επένδυση στο μέλλον των πολιτών και της χώρας γενικότερα. [...] Ο στόχος είναι η αναβάθμιση της ποιότητας της ζωής των πολιτών της Αθήνας, η δημιουργία ενός πόλου που θα προσελκύει επισκέπτες και από την Ελλάδα και από το εξωτερικό, η ανάδειξη της χώρας στο εξωτερικό, μέσα από αυτό το έργο, αλλά κυρίως η επίδραση στους πολίτες. Η βελτίωση της ποιότητας της ζωής τους μέσα από το πράσινο, μέσα από τις υπηρεσίες που θα προσφέρονται εδώ, μέσα από την πρόσβαση στην παιδεία και στον πολιτισμό» (συνέντευξη Ε. Ανδριοπούλου, 11.10.2016).

Στη συνέχεια, το Ίδρυμα, ακολουθώντας ουσιαστικά τη γνωστή συνταγή που έχουν υιοθετήσει τις τελευταίες δεκαετίες πολλές πόλεις με στόχο την προβολή τους και την προσέλκυση επισκεπτών απ' όλο τον κόσμο, ανέθεσε τον σχεδιασμό του ΚΠΙΣΝ, μέσω διεθνούς κλειστού διαγωνισμού, σε έναν διεθνούς φήμης αρχιτέκτονα, τον Renzo Piano. Όπως υποστηρίζει ο Α. Δρακόπουλος, Πρόεδρος του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος:

«[...] τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του ιδρύματος πήραμε την απόφαση να επιλέξουμε τον Ρέντσο Πιάνο και την RPBW όχι τόσο βάσει κάποιου αρχικού σχεδίου του έργου, όσο γιατί πιστέψαμε και εμπιστευθήκαμε ότι το όραμά του για αυτό το κέντρο πολιτισμού ήταν κοινό με το δικό μας. Το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΚΠΙΣΝ) εδρεύει σε μια χώρα και μια πόλη που κυριαρχούνται από το παρελθόν τους. Η σύνθεση του παρελθόντος με το παρόν και το μέλλον έχει αποδειχθεί πάντα μια εξαιρετικά περίπλοκη και δύσκολη πρόκληση. Το όραμά μας για το ΚΠΙΣΝ ήταν ένα κτίριο που θα μπορεί να συνενώνει αβίαστα τη σημασία και τον σεβασμό που αναλογούν στο παρελθόν με μια ουσιαστική καινοτομία που να απευθύνεται στο μέλλον. Ο Ρέντσο κατανόησε αμέσως τη σπουδαιότητα αυτού του οράματος» (Piano, 2016: 4).

Με βάση τα κείμενα που περιέχονται στην έκδοση του Ιδρύματος Renzo Piano για το ΚΠΙΣΝ (Piano, 2016),²¹ οι βασικοί στόχοι που έθεσαν ο Renzo Piano και η ομάδα του (RPBW) μπορούν να συνοψιστούν στους εξής:²²

› Επαναφορά και ανάδειξη στοιχείων –ανάκτηση της θέας και αναβίωση της σχέσης με το νερό– που σχετίζονται με την ιστορικά διαμορφωμένη ταυτότητα του τόπου. Δύο από τα τρία βασικά στοιχεία που αποτελούν την κεντρική ιδέα του έργου, ο τεχνητός λόφος και το κανάλι, σχετίζονται με αυτή τη στόχευση. Όπως σημειώνει ο Piano (2016: 191-192):

«Η Καλλιθέα έχει δυστυχώς χάσει την αρχική σημασία του ονόματός της, την «καλή θέα», γιατί εδώ και πολύ καιρό η συνοικία έχει χωριστεί από τη θάλασσα με έναν δρόμο ταχείας κυκλοφορίας που περνά ανάμεσα από την τοποθεσία του έργου και το παλιό λιμάνι. [...] Ήδη από τις πρώτες μελέτες, γεννήθηκε η ιδέα ότι, ανυψώνοντας το έδαφος –δηλαδή σχεδιάζοντας ένα κεκλιμένο πάρκο που από τη στεριά θα ανηφόριζε προς τη θάλασσα, με ελαφριά κλίση και κλιμακωτή πορεία– θα ανακαλύπταμε ξανά την «καλή θέα» της Καλλιθέας. [...] Ψηλά από τον λόφο μπορούσε να ανακτηθεί μια νέα άποψη του χώρου καθώς και η σχέση του με τη θάλασσα, η οποία είχε σβηστεί εδώ και δεκαετίες από λαθμενές οικιστικές επιλογές. Τα κτίρια θα κατασκευάζονταν κάτω από τον λόφο [...] Αυτή η επιλογή ενέπνευσε και μια δεύτερη, πάντα συνδεδεμένη με το θέμα του νερού: στην περιοχή όπου δημιουργείται το έργο υπήρχε κάποτε θάλασσα [...] Η σκέψη να αναβιώσει η σχέση με το νερό ήταν σημαντική. Κι όχι μόνο λόγω της θέας στον κόλπο, αλλά και σαν φυσική παρουσία στο χώρο. Γι' αυτό φανταστήκαμε από την πρώτη στιγμή ένα μεγάλο κανάλι [...] που θα υποδέχεται όποιον έρχεται από την πόλη. Δεν είμαστε ακόμα στη θάλασσα, είμαστε όμως στο «κατώφλι» της. Φυσικά το κανάλι περιέχει θαλασσίνο νερό, το οποίο έρχεται από τον κόλπο και φιλτράρεται».

› Απόδοση συμβολικών διαστάσεων στο έργο με αναφορές στην ιστορία και ειδικότερα στην αρχαιότητα. Το τρίτο βασικό στοιχείο της κεντρικής ιδέας, η δημι-

21. Βασικό κείμενο της έκδοσης αποτελεί η πλήρης και πιστή μεταγραφή της συνέντευξης που έδωσε ο Renzo Piano για το αρχείο του Ιδρύματος Renzo Piano τον Φεβρουάριο του 2016.

22. Περιοριζόμαστε εδώ στην καταγραφή και ερμηνεία των στόχων και προσδοκώμενων αποτελεσμάτων που έχουν περισσότερο πολεοδομική σημασία και όχι σε επί μέρους, αν και σημαντικές, αρχιτεκτονικές επιλογές.

ουργία μιας κεντρικής πλατείας – εισόδου στα δύο κτίρια (Εθνική Λυρική Σκηνή και Εθνική Βιβλιοθήκη) εμπίπτει σε αυτή τη στόχευση. Όπως υποστηρίζει ο Piano (2016: 193):

«Το τρίτο στοιχείο που σκεφτήκαμε από την πρώτη στιγμή ήταν μια πλατεία που θα αποτελούσε την καρδιά του έργου. Μοιραία σπεύσαμε να την ονομάσουμε Αγορά. Δεν είναι απλώς ένα αστικό στοιχείο, έχει και μεταφορική σημασία, είναι ένας χώρος συνάντησης και ανταλλαγής απόψεων και αξιών. Πρόκειται για μια τετράγωνη πλατεία με πλευρά 40 μέτρων, από όπου υπάρχει πρόσβαση στα κτίρια [...] η Αγορά είναι πραγματικά το κομβικό σημείο» Συμβολικές όμως προεκτάσεις έχει και ο λαβύρινθος που δημιούργησαν οι Debora Nevins and Associates, σχεδιαστές του πάρκου: «Ο λαβύρινθος είναι κατά κάποιον τρόπο ένα ιδιαίτερο σύμβολο της Αθήνας: της πόλης που ανοικοδομείται και αναπτύσσεται αέναα μέσα στην πλούσια ιστορία της, που άλλοτε απομακρύνεται από αυτή κι άλλοτε την πλησιάζει, έχοντας όμως πάντα την ιστορία της εκεί, στο κέντρο» (Piano, 2016: 38).

› Μεγιστοποίηση της επιφάνειας πρασίνου. Η βασική επιλογή της ανύψωσης του εδάφους έδωσε επίσης λύση στο πρόβλημα της ταυτόχρονης υλοποίησης ενός αρκετά 'βεβαρημένου' λειτουργικού προγράμματος από τη μία και ενός σημαντικού μεγέθους πάρκου από την άλλη. Όπως ο τονίζει ο Piano (2016: 193):

«Ήθελαν (σ.σ. το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος) ένα πάρκο, ένα οίκημα για τη μουσική κι ένα για τον πολιτισμό. Μόνο που ως εκείνη την ώρα σκέφτονταν διαρκώς πώς θα διαχωρίζαν τις λειτουργίες και θα στέγαζαν την καθημιά τους σε ένα διαφορετικό κτίριο. Σύμφωνα μ' εκείνη την υπόθεση, το πρόβλημα ήταν πολύ απλό: με δεδομένες τις διαστάσεις του οικοπέδου δύο ξεχωριστά κτίρια θα καταλάμβαναν όλο το χώρο που προορίζονταν για το πάρκο. Εμείς βρήκαμε μια λύση εξίσου απλή: να ανυψώσουμε το έδαφος και να χτίσουμε τα δύο κτίρια κάτω από έναν τεχνητό λόφο. Μ' αυτόν τον τρόπο το πράσινο καταλαμβάνει όλη την έκταση που έχουμε στη διάθεσή μας. Οι διαφορετικές λειτουργίες δεν κατακερματίζουν το χώρο, αντίθετα τον ενοποιούν». Όπως επισημαίνεται επίσης «Πολλές από τις επιλογές του έργου στόχευαν στο να μεγιστοποιήσουν τις επιφάνειες πρασίνου, οι οποίες πράγματι καταλαμβάνουν το 85% του οικοπέδου» (Piano, 2016: 141). Μία από αυτές και η απόφαση κατασκευής του μεγέθους ενός εκταρίου στεγάστρου-πλιακού συλλέκτη, ο οποίος αν κατασκευαζόταν στο έδαφος θα καταλάμβανε σημαντικό τμήμα του οικοπέδου, με αποτέλεσμα τη μείωση της επιφάνειας του πάρκου (Piano, 2016: 141).

› Βιοκλιματικός σχεδιασμός και αξιοποίηση εναλλακτικών πηγών ενέργειας. Ο βιοκλιματικός αρχιτεκτονικός σχεδιασμός αποτελεί επιλογή γενικότερα στα έργα της RPBW. Στο ΚΠΙΣΝ, σημαντικό τμήμα του πάρκου αποτελούν τα φυτεμένα δώματα των δύο κτιρίων και του χώρου στάθμευσης, των οποίων η βλάστηση συντελεί και στη μόνωση (παθητική ψύξη και θέρμανση) των κτιρίων και στην ορθολογική διαχείριση των όμβριων υδάτων (Piano, 2016: 32). Σύμφωνα με τον Piano:

«Το πάρκο δεν είναι απλώς ένα στοιχείο που ενώνει, αλλά και που προστατεύει». Στην προσέγγιση αυτή, και με στόχο την ενεργειακή αυτονομία του κτιρίου,

Εικόνα 5-8. Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (Φωτογραφία Α. Βιτωπούλου, Οκτώβριος 2016)

Εικόνα 5-9. Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (Φωτογραφία Ι. Εμμανουήλ, Μάιος 2018)

εντάσσεται «και η ιδέα του «ιπτάμενου χαλιού», ενός μεγάλου στεγαστρου που λειτουργεί σαν ηλιοσυσσωρευτής στην κορυφή του λόφου [...] η ιδέα να κατασκευάσουμε αυτό το στοιχείο κάλυψης ανταποκρίνεται σε δύο λειτουργίες: να δημιουργήσουμε σκιά και να αιχμαλώτισουμε τις ακτίνες του ήλιου» (Piano, 2016: 193).

› Μεταφορά του φυσικού τοπίου της Ελλάδας στο αστικό τοπίο και ανάδειξη της μεσογειακής βιοποικιλότητας. Σύμφωνα με τους Debora Nevins and Associates (Piano, 2016: 32):

«Αυτός ο κήπος ανταποκρίνεται άμεσα στο σκοπό του Πάρκου να μεταφέρει το φυσικό τοπίο της Ελλάδας στο αστικό τοπίο κι έτσι οι επισκέπτες να γνωρίσουν τα γηγενή φυτά της Μεσογείου». Η χρήση των γηγενών φυτών, «πολλά από τα οποία κατέχουν περίοπτη θέση στην ελληνική μυθολογία», έχει ως στόχο να προσδώσει ένα ιδιαίτερο «μεσογειακό» χρώμα στο πάρκο. «Το σύνολο του Πάρκου έχει σχεδιαστεί για να αντανakλά τη μοναδική βιοποικιλότητα ενός μεσογειακού λόφου και, καθώς στην κορυφή του ο άνεμος είναι ισχυρότερος και η ξηρασία εντονότερη, τα φυτά που επιλέχθηκαν για τα δώματα των κτιρίων περιλαμβάνουν τα φυτά που ανταποκρίνονται καλύτερα σε αυτές τις συνθήκες. Η διάταξη και ο σχεδιασμός της φύτευσης στο πράσινο δώμα της Βιβλιοθήκης είναι σκόπιμα άτυπες, ώστε να απεικονίζουν όσο πιστότερα γίνεται τη φυσική βλάστηση και να θυμίζουν τους λόφους της Αττικής» (Piano, 2016: 32).

› Προσβασιμότητα του έργου σε άτομα με μειωμένη κινητικότητα. Όπως τονίζεται, οι κλίσεις του τεχνητού λόφου, που δεν είναι σταθερές, μελετήθηκαν διεξοδικά ώστε να δημιουργούν

μια στρωτή διαδρομή «χωρίς να υπερβαίνουν το 5% ή 6% σε όλο της το μήκος, έτσι ώστε να μην είναι κουραστική και να διευκολύνει την πρόσβαση -σημαντικότατο αυτό- και σε άτομα με κινητικά προβλήματα» (Piano, 2016: 192).

➤ Ανταπόκριση στις προσδοκίες της πόλης. Η στρατηγική που υιοθετήθηκε της σταδιακής απόδοσης του έργου στους πολίτες μοιάζει να ήταν επιλογή και των δημιουργών, έχοντας συγκεκριμένη στόχευση (Piano, 2016: 196-197):

«Τώρα φτάσαμε στο σημείο όπου το έργο θα παραδοθεί στην πόλη. Όχι όμως μονομιάς. Έργα σαν αυτό -και μου έρχεται στο νου το Auditorium del Parco della Musica στη Ρώμη- δεν ανοίγουν ποτέ αιφνιδιαστικά στο κοινό. Στη Ρώμη τα εγκαίνια έγιναν σε τρεις διαφορετικούς χρόνους. Δεν πρόκειται απλώς για πολιτικές επιλογές ή για κινήσεις τακτικής, ο στόχος είναι περισσότερο να ανταποκριθούμε σωστά στις προσδοκίες της πόλης. Κάποια έργα δημιουργούν τόση προσδοκία, που μόλις τελειώσεις ένα κομμάτι τους το παραδίδεις στην κοινότητα, έτσι ώστε ν' αρχίσει να συχνάζει σε αυτό ο κόσμος και να το ζει. Στην Αθήνα αυτό γίνεται ήδη εδώ και έναν χρόνο περίπου: κάθε Ιούνιο ανοίγουν ένα κομμάτι του χώρου στο κοινό. Με τον τρόπο αυτό [...] ενσωματώνεται σταδιακά στην πόλη, συμμετέχει και αυτή στις συνήθειες και στο τοπίο».²³

Μοσχάτο

Όσον αφορά την τέταρτη μελέτη περίπτωσης, δηλαδή την ανάπτυξη και αναβάθμιση πράσινων κοινόχρηστων χώρων κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής και της παρόχθιας ζώνης Ιλισού του Δήμου Μοσχάτου-Ταύρου, η Μαρία Γιαννικουρή, Διευθύντρια της Τεχνικής Υπηρεσίας του Δήμου, επισημαίνει ως βασικούς στόχους της επέμβασης τους εξής (συνέντευξη Μ. Γιαννικουρή, 29.11.2016):

➤ Ενεργητική χρήση του πρασίνου στη διαμόρφωση των χώρων.

➤ Ασφαλέστερη και ανεμπόδιστη πρόσβαση των πεζών και ΑΜΕΑ.

➤ Περιορισμός της όχλησης από το πέρασμα των τρένων από την παρακείμενη γραμμή του ΗΣΑΠ.

➤ Αύξηση των ευκαιριών για κοινωνική συναναστροφή και ενθάρρυνση ενός υγιούς τρόπου ζωής.

Εικόνα 5-10. Πάρκο κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής ΗΣΑΠ στον Δήμο Μοσχάτου-Ταύρου (Φωτογραφία Κ. Αβδελίδη, Νοέμβριος 2016)

23. Από το απόσπασμα έχει παραληφθεί η λέξη «τοποθεσία», καθώς θεωρήθηκε λανθασμένη επιλογή κατά τη μετάφραση. Στο αγγλικό κείμενο η φράση εμφανίζεται ως εξής: "Each June a section of the complex is opened to the public. In this way it becomes progressively part of the city, adapting to its routines and merging with the landscape" (Piano, 2016: 202).

*Εικόνα 5-11. Ανάπλαση κοινοχρήστων χώρων στον Δήμο Αιγάλεω
(Φωτογραφίες Κ. Γκόρτσος, Σεπτέμβριος 2016)*

Αιγάλεω

Το έργο της ανάπλασης και περιβαλλοντικής αναβάθμισης μιας οικιστικής περιοχής του Δήμου Αιγάλεω με έντονα κοινωνικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά και πολεοδομικά προβλήματα, το οποίο και αποτέλεσε την πέμπτη μελέτη περίπτωσης, έχει σύμφωνα με τον Γεώργιο Παπαδιά, Αντιδήμαρχο Χωροταξίας, Αστικών Δομών, Αναπλάσεων και Δικτύων του Δήμου Αιγάλεω, τα εξής αναμενόμενα αποτελέσματα (συνέντευξη Γ. Παπαδιά, 7.10.2016):

- › αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων,
- › βελτίωση της λειτουργικότητας και προσβασιμότητας των κοινόχρηστων χώρων και εξασφάλιση ίσων ευκαιριών πρόσβασης στις υποδομές και τις κοινωφελείς εγκαταστάσεις,
- › βελτίωση των οδικών υποδομών, της κυκλοφορίας και της στάθμευσης και προώθηση των μέσων ήπιας κυκλοφορίας,
- › προστασία της υγείας των κατοίκων και του περιβάλλοντος με τη δημιουργία νέων χώρων πρασίνου και νέων δενδροφυτεύσεων,
- › ανάπτυξη της κοινωνικότητας και ελαχιστοποίηση των κινδύνων περιθωριοποίησης των κατοίκων και κυρίως των παιδιών με τη διαμόρφωση κατάλληλων χώρων άθλησης, παιχνιδιού, αναψυχής και περιπάτου κ.λπ.,
- › βελτίωση του μικροκλίματος της περιοχής με τη μείωση της θερμοκρασίας και των ατμοσφαιρικών ρύπων, μέσω της αξιοποίησης των νέων τεχνολογιών και τη χρήση ψυχρών και φωτοκαταλυτικών υλικών,
- › αξιοποίηση ανανεώσιμων μορφών ενέργειας (φωτοβολταϊκά πάνελα) για τον περιορισμό των ενεργειακών αναγκών,
- › βελτίωση της εικόνας του δημόσιου χώρου από πλευράς αισθητικής και καθαριότητας,
- › εξασφάλιση σωστής και ασφαλούς λειτουργίας των υφιστάμενων κοινωφελών εγκαταστάσεων, καθώς και προστασία και ενημέρωση των πεζών μέσω του κατάλληλου αστικού εξοπλισμού.

5.3.1.2 Κοινωνική διάσταση της αναγκαιότητας των επεμβάσεων στα κείμενα των φορέων

Όπως διαπιστώθηκε κατά τη μελέτη των κειμένων που συγκεντρώθηκαν, αν και οι στόχοι και, σε ορισμένες περιπτώσεις, ο γενικότερος χαρακτήρας των αστικών επεμβάσεων διατυπώνεται με σαφή και συχνά εκτενέστατο τρόπο, η αναγκαιότητά τους και ειδικότερα η κοινωνική της διάσταση δεν διατυπώνεται ρητά. Η διαπίστωση αυτή επιβεβαιώνεται και από τις συνεντεύξεις, καθώς στη σχετική ερώτηση, οι περισσότεροι/ες συνεντευξιζόμενοι/ες έκαναν αναφορά μόνο στα Τεχνικά Προγράμματα των Δήμων.

Ωστόσο, οι κοινωνικές διαστάσεις της αναγκαιότητας των έργων υπάρχουν, έστω και με έμμεσο τρόπο, στο σκεπτικό των φορέων υλοποίησης ή/και των μελετητών. Για παράδειγμα, όσον αφορά τις πλατείες Κοτζιά και Βαρβάκειο, παρόλο που η αναγκαιότητα μιας ζωντανής πλατείας δεν εμφανίζεται κάπου γραπτά, είναι ξεκάθαρη η πρόθεση δημιουργίας ενός ζωντανού πόλου πάνω από τον υπόγειο χώρο στάθμευσης, με σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών:

«[...] να γίνεται ένα έργο που να έχει κάποιο χαρακτήρα. Να είναι η πλατεία, να είναι γκαράζ, από πάνω να γίνεται σόου, ανθοκομικές, βιβλιοεκθέσεις, στι-δήποτε, μοτοεκθέσεις, αυτοκινήτων. [...] Εν πάση περιπτώσει έχει μια σύνθετη λειτουργία» (συνέντευξη Δ. Μακρή, 2.8.2016).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η περίπτωση του ΚΠΙΣΝ, η αναγκαιότητα του οποίου επιχειρείται να τεκμηριωθεί στη μελέτη επιδράσεων που εκπονήθηκε από το γραφείο συμβούλων The Boston Consulting Group (BCG, 2016) για το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ) (βλ. αναλυτικότερα 5.3.2.1). Εντούτοις, από την πλευρά του Δήμου Καλλιθέας δεν υπήρξε, όπως επισημαίνει ο Δήμαρχος Καλλιθέας Δημήτριος Κάρναβος, καμιά σχετική μελέτη που να τεκμηριώνει την αναγκαιότητα μιας επέμβασης ανάκτησης του χώρου του πρώην Ιπποδρόμου, όπου και υλοποιήθηκε το έργο:

«Ιδέες υπήρξαν πολλές, αλλά ώριμα σχέδια ούτε καν σε επίπεδο προκαταρκτικής μελέτης. Εξάλλου και –μια προσωπική αναφορά επιτρέψτε μου– ως μέλος της αντιπολίτευσης τότε, όταν μας αποδόθηκε το κτίριο από την πρώην ΚΕΔ νυν ΕΤΑΔ στον Δήμο Καλλιθέας, ήτανε και το σημαντικότερο σημείο της κριτικής μου: ότι είχαμε διάφορες ατάκτως ερριμμένες ιδέες στη κατεύθυνση των χρήσεων που προβλέπονταν στον χώρο και από το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο και από το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας, όμως ουδέποτε ως Δήμος εξειδικεύσαμε αυτές τις θέσεις, ούτε ποτέ έγινε μια ευρεία διαβούλευση με την τοπική κοινωνία και με άλλους εμπλεκόμενους φορείς. Έτσι λοιπόν, πολύ εύκολα, λόγω αυτής της αβελτηρίας, ο Δήμος αλλά και οι κάτοικοι δέχθηκαν τη λύση, την προοπτική της μεταστέγασης της Εθνικής Λυρικής Σκηνής, της Εθνικής Βιβλιοθήκης και τη δημιουργία του Πάρκου, που ήτανε έτσι και αλλιώς ένας βασικός στόχος και επιδίωξη του Δήμου Καλλιθέας» (συνέντευξη Δ. Κάρναβου, 4.11.2016).

5.3.1.3 Ένταξη σε ευρύτερες αστικές στρατηγικές

Αναβάθμιση της ταυτότητας της πόλης με την ενοποίηση δημόσιων και αρχαιολογικών χώρων

Το ζήτημα της ανάγκης σύνδεσης και συνολικής θεώρησης των επιμέρους αστικών παρεμβάσεων αναδείχτηκε συνολικά από τις συνεντεύξεις.

Όπως έχει αναφερθεί, οι δύο από τις εξεταζόμενες μελέτες περίπτωσης, το σύστημα των τεσσάρων πλατειών και η πεζοδρόμηση των οδών Δ. Αρεοπαγίτου και Μακρυγιάννη, εντάσσονται στο συνολικότερο πρόγραμμα της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας, που είχε ως στόχο την αναβάθμιση του ιστορικού κέντρου συνολικά και την ανάδειξη της ταυτότητάς του. Η ιδέα της δημιουργίας ενός ενιαίου Αρχαιολογικού Πάρκου στην Αθήνα προτάθηκε από διάφορους αρχιτέκτονες-πολεοδόμους²⁴ και ανανεώνονταν κατά καιρούς μέσα από σποραδικές εφαρμογές και αποσπασματικές προτάσεις και μελέτες.

Σύμφωνα με τη Γαλάνη (2004: 3), δύο από τους γενικούς στόχους και κατευθύνσεις του Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προγράμματος για την Περιβαλλοντική Προστασία της Ευρύτερης Περιοχής των Αθηνών (Ν. 1515/85) συνδέονται απευθείας με το πρόγραμμα ενοποίησης: η ανάδειξη της ιστορικής φυσιογνωμίας της πόλης και αναβάθμιση της κεντρικής περιοχής της, καθώς και η βελτίωση της ποιότητας ζωής για όλους τους κατοίκους της και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.²⁵ Με την ολοκλήρωση της ενοποίησης, όπως επισημαίνει η ίδια, θα υλοποιούνταν καταρχάς ένας από τους βασικούς στόχους του Ρυθμιστικού Σχεδίου της Αθήνας, καθώς αποτελούσε τμήμα του κύριου δικτύου ροής πεζών, αλλά και του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου της Αθήνας που προέβλεπε τη δημιουργία Αρχαιολογικού Πάρκου (Γαλάνη, 1999: 75).

Επίσης, το 1987, το Υπουργείο Πολιτισμού (ΥΠΠΟ) προχώρησε στη μελέτη ενός στρατηγικού σχεδίου (master plan) στη βάση της πρότασης του Ρυθμιστικού Σχεδίου της Αθήνας, το οποίο οριοθέτησε το Αρχαιολογικό Πάρκο. Από τη μεριά του το ΥΠΕΧΩΔΕ προέβη σε μια σειρά παρεμβάσεων μικρής και μεγάλης κλίμακας σε όλη την έκταση του αρχαιολογικού πάρκου, ενώ το ΥΠΠΟ κατήρτισε έξι μελέτες για την προστασία, οργάνωση και ανάδειξη των σημαντικότερων αρχαιολογικών χώρων. Παράλληλα, συστάθηκε η εταιρεία ΕΑΧΑ ΑΕ με ΚΥΑ ΥΠΕ-

24. Ήδη το πρώτο σχέδιο της Αθήνας των Κλεάνθη και Schaubert του 1933 προέβλεπε εκτεταμένες απαλλοτριώσεις για τη δημιουργία μεγάλης έκτασης αρχαιολογικής ζώνης.

25. Άμεση σύνδεση με το πρόγραμμα ενοποίησης έχουν, σύμφωνα με τη Γαλάνη (2002: 3-4), και τρεις ειδικότεροι στόχοι και κατευθύνσεις του ΡΣΑ σε τοπικό επίπεδο:

- Ανάδειξη και προστασία των ιστορικών στοιχείων και οικολογική ανασυγκρότηση, ανάδειξη και προστασία του αττικού τοπίου, των ορεινών όγκων, των τοπίων φυσικού κάλλους και των ακτών.

- Ανασυγκρότηση του αστικού ιστού με την ανάσχεση της εξάπλωσης και την εξυγίανση της πόλης, τη δημιουργία πολυκεντρικής δομής, τον έλεγχο χρήσεων γης καθώς και της πυκνότητας, την ανασυγκρότηση της γειτονιάς και την αναβάθμιση και αποσυμφόρηση της κεντρικής περιοχής της Αθήνας και του Πειραιά, με έμφαση στη διατήρηση και ανάδειξη του ιστορικού τους χαρακτήρα.

- Τον προγραμματισμό ποιοτικών παρεμβάσεων μεγάλης κλίμακας.

ΧΩΔΕ και ΥΠΠΟ με στόχο την ολοκλήρωση του σχεδίου ενοποίησης²⁶ (ΕΑΧΑ ΑΕ, 2008ζ: 3 και 2008η: 3).

Η Ντόρα Γαλάνη επισημαίνει τη σημασία της συμπληρωματικότητας και αλληλεξάρτησης των επεμβάσεων της ενοποίησης για την επίτευξη του συνολικού στόχου της ανάκτησης και ανάδειξης του ιστορικού κέντρου, αλλά και της άμεσης σχέσης με την υλοποίηση του μετρό, μιας σημαντικής μεταφορικής υποδομής που άλλαξε ριζικά τις συνθήκες μετακίνησης στην Αθήνα. Πιστεύει ότι ακόμα και η επέμβαση στη Δ. Αρεοπαγίτου – Απ. Παύλου, «ένα έργο το οποίο πράγματι είναι μοναδικό» και αποτελεί τη σπονδυλική στήλη της ενοποίησης:

«κι αυτό μόνο του δεν θα μπορούσε να σταθεί. Δηλαδή η Διονυσίου Αεροπαγίτου, σήμερα πια, με τα δεδομένα τα σημερινά, έχει ενδιαφέρον. Γιατί; Διότι πάνε από παντού με το μετρό. Άρα η ύπαρξη του μετρό ήταν καθοριστική στη λειτουργία της Διονυσίου Αεροπαγίτου. Εξαιρετικά καθοριστική και συνδυαστικά, χρονικά,

26. Σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση υπ. αρ. 69163 σχετικά με την ίδρυση της ΕΑΧΑ ΑΕ (ΦΕΚ 551/Β/22.6.1995), σκοπός της Εταιρίας ήταν η υλοποίηση του προγράμματος ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας τόσο της περιοχής του Ιστορικού Κέντρου της όσο και των ευρισκομένων κατά μήκος της Ιεράς Οδού μέχρι τον αρχαιολογικό χώρο της Ελευσίνας, όπου αυτή καταλήγει. Η ενοποίηση, κατά την αρχική της σύλληψη, επιδίωκε: Α) Τη συνένωση των αρχαιολογικών και ελεύθερων χώρων που υπάρχουν στην κεντρική περιοχή της Αθήνας, σ' ένα ενιαίο και λειτουργικό σύνολο, με τη μορφή ενός εκτεταμένου αρχαιολογικού πάρκου. Το «Πάρκο» θα περιλάμβανε τους αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία της πόλης (Ακρόπολη, Αρχαία Αγορά, Βιβλιοθήκη Αδριανού, Κεραμεικός, Δημόσιο Σήμα, Ακαδημία Πλάτωνος, Θησείο, Λόφος Φιλοπάππου, Πνύκα, Άρειος Πάγος, Ολυμπίο, Στάδιο κ.ά.), ενώ παράλληλα θα ενσωμάτωνε μνημεία της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής περιόδου, νεοκλασικά κτίρια, χώρους πρασίνου (Εθνικός Κήπος, Ζάππειο, Αρδηττός, Πάρκο Ριζάρη), περιοχές κεντρικών λειτουργιών (Εμπορικό Τρίγωνο), παραδοσιακές γειτονιές του Ιστορικού Κέντρου της Αθήνας (Πλάκα, Αναφιώτικα, Θησείο, Ψυρρή, Μεταξουργείο, Γκαζοχώρι, Μακρυγιάννη, Κολωνάκι και Εξάρχεια), και περιοχές που γειτνιάζουν με το Αρχαιολογικό Πάρκο (Ακαδημία Πλάτωνος, Δημόσιο Σήμα, Κολωνός, Πετράλωνα, Κουκάκι, Μετς). Β) Την ανάπλαση-ανάδειξη του άξονα της Ιεράς Οδού και τη σύνδεση των κατά μήκος αυτής σημαντικών μνημείων, τοπίων, αρχαιολογικών και ελεύθερων χώρων (Δαφνί, Σπήλαιο Πανός, Ιερό Αφροδίτης, Λόφος Ηκούς) και η δημιουργία Αρχαιολογικού Πάρκου στην απόληξη της (Δυτική Πύλη της Αθήνας – Αρχαιολογικός Χώρος Ελευσίνας).

Σύμφωνα με το άρθρο 2 της Υπουργικής Απόφασης υπ. αρ. 45810 σχετικά με το καταστατικό λειτουργίας της ΕΑΧΑ Α.Ε (ΦΕΚ 909/Β/15.10.1997), σκοπός της Εταιρίας ήταν η υλοποίηση του προγράμματος ενοποίησης το οποίο εξειδικευόταν με ένα πρόγραμμα έργων και παρεμβάσεων σε έξι περιοχές που αφορούσαν διαφορετικού είδους και κλίμακας αστικές επεμβάσεις: έργα ανάπλασης οδών, πεζοδρομήσεις και κυκλοφοριακές ρυθμίσεις, διαχείριση στάθμευσης, διαμορφώσεις-αναπλάσεις πλατειών, ελεύθερων χώρων και σταθμών ΜΕΤΡΟ, διαμορφώσεις χώρων πρασίνου, αναβαθμίσεις κτιριακών μετώπων περιμετρικά των αρχαιολογικών χώρων ή κατά μήκος του δικτύου πεζοδρόμων, αποκαταστάσεις όψεων διατηρητέων κτιρίων, διαμόρφωση και ανάπλαση οικοδομικών τετραγώνων και στοών, επεμβάσεις ανάδειξης και διαμόρφωσης αρχαιολογικών χώρων και συνόλων, μελέτες χρήσεων γης, όρων και περιορισμών δόμησης, απαλλοτριώσεις, εκσυγχρονισμός δικτύων. Στο ΦΕΚ αναφέρονται αναλυτικά 80 έργα: 18 έργα στην περιοχή «Κεραμεικός-Πειραιώς-Ιερά οδός-Γκάζι-Θησείο», 10 έργα στην περιοχή «Αρχαία και ρωμαϊκή αγορά-Βιβλιοθήκη Αδριανού-Πλάκα», 10 έργα στην περιοχή «Ακρόπολη-Διον. Αρεοπαγίτου-Αγ. Παύλου, Φιλοπάππου-Μακρυγιάννη», 9 έργα στην περιοχή «Ακαδημία Πλάτωνος-Μεταξουργείο-Ψυρρή», 17 έργα στην περιοχή «Εμπορικό τρίγωνο (Σταδίου-Μητροπόλεως-Ερμού-Αθηνάς) Μοναστηράκι» και 16 έργα στην περιοχή «Ολυμπίο-Ζάππειο-Στάδιο-Αρδηττός».

Εικόνα 5-12. Αρχαιολογικός χώρος στην πλατεία Κοτζιά (Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Απρίλιος 2016)

Εικόνα 5-13. Πλατεία Μοναστηρακίου (Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Απρίλιος 2016)

έπεσαν περίπου μαζί. Κι αυτό ήταν εξαιρετικό, διότι δεν ξέρω πώς θα λειτουργούσε η Διονυσίου Αεροπαγίτου αν καθένας ήθελε να πάρει το αυτοκίνητό του και να παρκάρει κάπου εκεί κοντά. Θα ήταν σχεδόν αδύνατον. [...] Θέλω να πω ότι οι παρεμβάσεις τέτοιου τύπου, μεγάλης κλίμακας, έχουν σίγουρα εξάρτηση η μια από την άλλη. [...] συμπληρωματικά, όλα μαζί, έδωσαν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο κέντρο. [...] παίζει ρόλο ότι έγινε το Μουσείο Ακρόπολης, βλέπεις όλα αυτά, το ένα φέρνει το άλλο. Απ' την άλλη πλευρά, σκέφτομαι και ανάποδα, ότι το Μουσείο Ακρόπολης δεν θα ήταν αυτό που είναι ανεξάρτητα με τη μορφή του κτιρίου που μπορεί κάποιος να το θεωρήσει εξαιρετικά επιτυχημένο ή όχι, αν δεν είχε γίνει η όλη παρέμβαση. Το Μουσείο θα ήταν μια νησίδα στο πουθενά. [...] Δεν θα μπορούσε ούτε να γίνει, ούτε να λειτουργήσει. [...] δηλαδή το Μουσείο Ακρόπολης, το Μετρό, δηλαδή, όλα αυτά αθροιζόμενα, δημιουργούν έναν πόλο που έλκει» (συνέντευξη Ντ. Γαλάνη, 26.9.2016).

Εντούτοις, κατά τη συνέντευξη της Σαμάνθα Φανού σχετικά με την ανάπλαση της πλατείας Βαρβακείου, δεν αναφέρεται ως ευρύτερη στρατηγική η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων και ο ρόλος που παίζει η συγκεκριμένη πλατεία στην αλληλουχία των δημοσίων χώρων από την Ομόνοια έως το Μοναστηράκι, ούτε η γενικότερη προσπάθεια αναβάθμισης και «ευπρεπισμού» κεντρικών δημόσιων χώρων που επιχειρήθηκε εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων 2004. Βέβαια, ο βασικός στόχος της επίλυσης του κοινωνικού προβλήματος που δημιούργησε ο αρχικός σχεδιασμός, με μια νέα επέμβαση αναβάθμισης ενός δημόσιου χώρου που βρίσκεται σε στρατηγικό σημείο μέσα στο ιστορικό κέντρο, φανερώνει μια γενικότερη πρόθεση να αναβαθμιστεί συνολικά η ευρύτερη περιοχή της κεντρικής Αγοράς:

«Επειδή το συγκεκριμένο έργο είναι συνηφασμένο με το σύνολο των λειτουργιών και των χρήσεων της περιοχής, θα ενταχθεί στο πρόγραμμα του Δήμου που θα προβλέπει τη συνολική ανάπλαση του τετραγώνου της Δημοτικής Αγοράς» (συνέντευξη Σ. Φανού, 27.7.2016).

Όσον αφορά την πλατεία Κοτζιά, ο Δρόσος Μακρής τονίζει ότι αποτέλεσε πυλώνα για τον γενικότερο σχεδιασμό της βιώσιμης ανάπτυξης της Αθήνας. Απο-

*Εικόνα 5-14. Πεζόδρομος Δ. Αρεοπαγίτου
(Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου,
Απρίλιος 2016)*

*Εικόνα 5-15. Πεζόδρομος Απ. Παύλου
(Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου,
Σεπτέμβριος 2009)*

καλεί το έργο «πilotικό» για την αναβάθμιση του ιστορικού κέντρου που είχε ήδη αρχίσει να «πεθαίνει». Εντούτοις, δεν αναφέρεται στην ύπαρξη κάποιου συγκεκριμένου γενικότερου σχεδίου ή προγράμματος του Δήμου ή του Υπουργείου, εκτός από τη σαφή αναφορά στο Τεχνικό Πρόγραμμα του Δήμου Αθηναίων των αρχών της δεκαετίας του 1990 σχετικά με τη δημιουργία μιας σειράς υπόγειων χώρων στάθμευσης στο κέντρο της πόλης για την αντιμετώπιση των κυκλοφοριακών προβλημάτων στο κέντρο της πόλης. Όπως επισημαίνει όμως:

«[...] όταν πλέον γίνεται ένα έργο που εμείς το βλέπουμε σαν έργο, αυτό είναι ένα υπο-έργο μιας γενικότερης οπτικής της γειτονιάς, του ευρύτερου χώρου, να λειτουργήσει πιο συνεκτικά αναφορικά με την κοινωνία. Δεν μπορείς να πας αυθαίρετα και να φτιάξεις ένα πολιτιστικό κέντρο σε μια γειτονιά, χωρίς να έχεις φτιάξει πρώτα τους δρόμους της γειτονιάς εκεί, τα καθιστικά της, τα παρτέρια τα πράσινα, τις πλατείες, να δεις το φωτισμό, να δεις την εξυπηρέτηση των αστικών συγκοινωνιών, δηλαδή κάθε έργο πλέον πρέπει να υπόκειται σε ένα μάστερπλαν το οποίο σε βάθος χρόνου να υλοποιείται» (συνέντευξη Δ. Μακρή, 2.8.2016).

Αναζωογόνηση μητροπολιτικής περιφέρειας της Αθήνας

Το ΚΠΙΣΝ αποτελεί αντιπροσωπευτική περίπτωση μεγάλης κλίμακας αστικής επέμβασης που θα όφειλε να εντάσσεται οργανικά σε ένα γενικό στρατηγικό σχέδιο για τη βιώσιμη ανάπτυξη και αναζωογόνηση της μητροπολιτικής περιοχής της Αθήνας και τη βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος. Το ζήτημα της αξιοποίησης της έκτασης του πρώην Ιππόδρομου απασχόλησε τους αρμόδιους φορείς σχεδιασμού για αρκετές δεκαετίες στο πλαίσιο του ανασχεδιασμού της ευρύτερης ζώνης του Φαληρικού όρμου και της ανάδειξης του παραθαλάσσιου μητροπολιτικού μετώπου. Το 1978, το Υπουργείο Δημοσίων Έργων προκήρυξε πανελλήνιο αρχιτεκτονικό διαγωνισμό ιδεών για την πολεοδομική και αρχιτεκτονική αξιοποίηση του χώρου Ιπποδρόμου Φαλήρου, έκτασης 226 στρ., με στόχο την ένταξη εγκαταστάσεων πολιτισμού, αναψυχής, εμπορίου και πρασίνου, με τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται η δυνατότητα αυτοχρηματοδότησης του έργου. Σύμφωνα με

τους μελετητές που κέρδισαν το Α΄ Βραβείο, η πρότασή τους, η οποία οργάνωνε αμφιθεατρικά γύρω από μια λίμνη αναψυχής τις ζητούμενες χρήσεις, «αναγνώρισε την παναθηναϊκή σημασία του χώρου αφενός, αλλά και την ανάγκη οργανικού του συσχετισμού με το άμεσο οικιστικό περιβάλλον και την παραλιακή ζώνη του όρμου Φαλήρου, αφετέρου» (Αλ. Τριποδάκης, Ι. Βιττώριος, Α. Γιαννακόπουλος, Μ. Μιχαλίδης, Η. Μπάτσος, Μ. Γιαννοπούλου, Θ. Σμώνος, Χ. Σέττας) (ΤΕΕ-ΤΚΜ, 2011: 80-81).

Τελικά όμως, η απόφαση δημιουργίας του ΚΠΙΣΝ ήταν αποτέλεσμα, όπως προαναφέρθηκε, αποκλειστικά ιδιωτικής πρωτοβουλίας και η χωροθέτησή του προέκυψε από μια μάλλον *ad hoc* απόφαση, λόγω της διαθέσιμης, μεγάλου μεγέθους, εγκαταλελειμμένης έκτασης του πρώην Ιπποδρόμου, η οποία βρισκόταν σε σχετικά κοντινή απόσταση από το ιστορικό κέντρο. Σχετικά με την επιλογή του χώρου, η Έλλη Ανδριοπούλου αναφέρει:

«Δεν γνωρίζω τις λεπτομέρειες, ξέρω ότι γενικά υπήρχε μεγάλη δυσκολία να βρεθεί χώρος που να έχει τη διάσταση, τα τετραγωνικά που χρειαζόνταν για την ΕΒΕ, οπότε τα κριτήρια ήταν το μέγεθος του χώρου και η απόσταση από το κέντρο της Αθήνας. Να είναι όσο πιο κοντά. Δηλαδή, θα μπορούσε να βρεθεί και κάτι στο Μαρκόπουλο, ας πούμε, ή κάτι στο Λεκανοπέδιο, αλλά λίγο πιο απομακρυσμένο. Άρα προσπαθήσαμε να βρούμε τον μεγαλύτερο δυνατό χώρο για τις συγκεκριμένες ανάγκες του έργου, όσο πιο κοντά στο κέντρο της Αθήνας γίνεται, γιατί προφανώς στο κέντρο τέτοιος χώρος δεν υπάρχει. Θα ήταν το ιδανικό, αλλά είναι μια πολύ παλιά πόλη για να έχει τόσο άδειο χώρο στο κέντρο της» (συνέντευξη Ε. Ανδριοπούλου, 11.10.2016).

Όσον αφορά δε τη σύνδεση της επέμβασης με τον γενικότερο σχεδιασμό της βιώσιμης ανάπτυξης της πόλης της Αθήνας και του πολεοδομικού συγκροτήματός, υποστηρίζει:

«Οχι, δεδομένου ότι δεν ξεκίνησε με μια τέτοια λογική. Ξεκίνησε για να καλυφθούν οι ανάγκες των δύο Οργανισμών που αιτήθηκαν νέες εγκαταστάσεις. Από εκεί και πέρα, η συνεργασία με το Κράτος έχει υπάρξει στενότερη από την αρχή του έργου, οπότε αυτό είναι μια ερώτηση μάλλον προς το κράτος και τα αρμόδια Υπουργεία, για το πώς, γνωρίζοντας ότι προχωράει αυτό το έργο, πώς αυτό μπορεί να συνδεθεί με άλλα πράγματα, παρά από το Ίδρυμα που έκανε αυτό το μεμονωμένο έργο και που προφανώς και δεν χαράσσει πολιτική ανάπτυξης» (συνέντευξη Ε. Ανδριοπούλου, 11.10.2016).

Αντίθετη άποψη έχει ο Δήμαρχος της Καλλιθέας Δημήτριος Κάρναβος, σύμφωνα με τον οποίο, η εν λόγω επέμβαση εντάσσεται απόλυτα στις κατευθύνσεις και προτάσεις του Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας, ενώ συνδέεται και με τον ευρύτερο σχεδιασμό της πόλης της Καλλιθέας, όπως επίσης και με το σύνολο των παρεμβάσεων που αφορούν στο παραλιακό μέτωπο της Αττικής:

«Εξ όσων γνωρίζω, οι συγκεκριμένες χρήσεις και λειτουργίες περιγράφονται ακριβώς και από το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας. Δημιουργείται ουσιαστικά ένας πόλος πολιτισμού και αναψυχής που έχει μια πολύ σημαντική περιβαλλοντική διάσταση στην Καλλιθέα, συνδέεται με τα τεκταινόμενα στην παραλιακή ζώνη και την ανάπτυξη της παραλίας, συμβάλλει, προσθέτει τόσο στον πολιτισμό της

Εικόνα 5-16. Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (Φωτογραφίες Α. Βιτοπούλου, Οκτώβριος 2016)

χώρας μας στις υποδομές πολιτισμού, αφού πρόκειται για ένα από τα μεγαλύτερα έργα που έχουν γίνει στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια σε επίπεδο υποδομών στον πολιτισμό, όσο και συνδέεται με τις υπόλοιπες υποδομές που βρίσκονται στο παραλιακό μέτωπο της Αττικής, όπως ενδεικτικά, είναι οι ολυμπιακές εγκαταστάσεις, οι κοντινές μαρίνες, το ΣΕΦ, το Tae kwon do που έχει προορισμό για Συνεδριακό Κέντρο. Άρα, λοιπόν, συνδέεται απόλυτα η συγκεκριμένη επέμβαση με τον σχεδιασμό του Ρυθμιστικού Σχεδίου της Αθήνας αλλά και με τον ευρύτερο σχεδιασμό της πόλης της Καλλιθέας» (συνέντευξη Δ. Κάρναβου, 4.11.2016).

Όσον αφορά την περίπτωση της επέμβασης στον Δήμο Μοσχάτου-Ταύρου, η Μαρία Γιαννικουρή υποστηρίζει ότι τις τελευταίες τρεις δεκαετίες η φιλοσοφία σχεδιασμού του Δήμου είχε γενικότερα ως άξονα τις στρατηγικές βιώσιμης ανάπτυξης, με αποτέλεσμα μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990 η πόλη να διαθέτει ήδη ένα μεγάλο δίκτυο πεζοδρόμων μέσα στον ιστό της πόλης και να έχει συμμετάσχει σε μελέτη σχετικά με την ένταξη του ποδηλάτου στην πόλη σε συνεργασία με το Πολυτεχνείο και την ομάδα του καθηγητή Θ. Βλαστού.

«[...] άρα στην πόλη του Μοσχάτου είχαν χαραχτεί οι άξονες για τη βιώσιμη κινητικότητα εδώ και πάρα πολλά χρόνια. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να υλοποιούμε τμηματικά κάποια κομμάτια» (συνέντευξη Μ. Γιαννικουρή, 29.11.2016).

Η επέμβαση ανάπλασης στον Δήμο Αιγάλεω αποτελεί μια παρέμβαση που, ενδεχομένως, δεν φιλοδοξεί να έχει αντίκτυπο στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας, εντάσσεται, όμως, στη συνολικότερη στρατηγική για τη βιώσιμη ανάπτυξη του Δήμου, την αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών, όπως αυτή αποτυπώθηκε στα Επιχειρησιακά Προγράμματα του Δήμου για τις περιόδους 2012-2014 και 2015-2019. Όπως αναφέρει ειδικότερα ο Γεώργιος Παπαδιάς (συνέντευξη Γ. Παπαδιά, 7.10.2016):

«[...] στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου για την περίοδο 2015-2019, έχει σχεδιαστεί ο Άξονας 1 «Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής» που περιλαμβάνει επτά (7) μέτρα, με γενικούς και ειδικούς στόχους που έχουν σχέση με τις υποδομές, την προστασία και την αναβάθμιση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος της περιοχής και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, με παρεμβάσεις σε συγκεκριμένους τομείς που συνθέτουν τους θεματικούς άξονες. Το πα-

ρόν έργο συνδέεται με τη γενικότερη στρατηγική του Δήμου ως προς την επίτευξη των μέτρων αυτών:

- › Ανάπτυξη – εκσυγχρονισμός – συμπλήρωση υποδομών για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη
 - › προστασία και αειφόρος διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος
 - › βελτίωση της καθαριότητας και της διαχείρισης απορριμμάτων
 - › βελτίωση και διαχείριση του περιβάλλοντος, των τεχνικών υποδομών και των δικτύων εξυπηρέτησης
 - › βελτίωση της ποιότητας ζωής και της καθημερινότητας του πολίτη».

5.3.1.4 Πρότυπα / μοντέλα και βέλτιστες πρακτικές

Σε όλες τις συνεντεύξεις, εκτός από εκείνη που αφορά την πλατεία Βαρβακείου και την επέμβαση στο Μοσχάτο, αναφέρθηκαν παραδείγματα τα οποία λειτούργησαν ως πρότυπα για τις αναπλάσεις. Για την ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων και για το ΚΠΙΣΝ πρόκειται για παραδείγματα από το εξωτερικό, ενώ για την πλατεία Κοτζιά και το Αιγάλεω για παραδείγματα που είχαν ήδη υλοποιηθεί στην Αθήνα. Στην περίπτωση του Μοσχάτου δηλώθηκε ότι δεν χρησιμοποιήθηκαν πρότυπα, αλλά ο σχεδιασμός βασίστηκε στα χαρακτηριστικά της περιοχής και τους διαθέσιμους πόρους.

Αναλυτικότερα, όσον αφορά την πλατεία Βαρβακείου, η Σαμάνθα Φανού δεν θεωρεί ότι συγκεκριμένα παραδείγματα λειτούργησαν ως πρότυπο ή παράδειγμα για την υλοποίησή της (συνέντευξη Σ. Φανού, 27.7.2016). Ο Δρόσος Μακρής θεωρεί ότι αντίστοιχες επεμβάσεις που έγιναν στο εξωτερικό –συνδυασμός υπόγειου χώρου στάθμευσης και πλατείας που μπορεί να υποδεχτεί πολλαπλές δραστηριότητες– έδωσαν πιθανόν την κατεύθυνση για την επέμβαση στην πλατεία Κοτζιά, χωρίς όμως να γίνεται πιο συγκεκριμένος. Αναφέρει, εντούτοις, ως πρότυπο την επέμβαση ανάπλασης του βιομηχανικού πάρκου του Γκαζιού από τον Δήμο Αθηναίων, η οποία είχε αρχίσει να υλοποιείται από το 1987. Η προσέλκυση επισκεπτών και η λειτουργία του χώρου ως πόλου έλξης μέσω της διοργάνωσης πολλαπλών δραστηριοτήτων αναδεικνύονται από τα λεγόμενά του ως τα θετικά στοιχεία της επέμβασης στο Γκάζι:

«Οποσδήποτε, στο εξωτερικό, είδαμε να λειτουργούν τέτοιες δομές και αυτές ίσως μας έδωσαν την κατεύθυνση να κάνουμε κάτι. [...] ένα έργο που να έχει κάποιο χαρακτήρα [...] μια σύνθετη λειτουργία [...] είχαμε ξεκινήσει σαν δήμος την ανάπλαση του βιομηχανικού πάρκου του Γκαζιού. [...] Έπρεπε πρώτον να αναδειχθεί ο βιομηχανικός πλούτος, ο μουσειακός βιομηχανικός πλούτος και παράλληλα να λειτουργήσει σαν πόλος έλξης. Και από ότι βλέπουμε κατά καιρούς, αλλά με συνεχή ροή, όχι αποσπασματικά, γίνονται εκδηλώσεις, χειμώνα-καλοκαίρι., στα κτίρια του Γκαζιού. Πάνε και τα σχολεία, επισκέπτονται και μαθαίνουν για το Γκάζι, την ιστορία του» (συνέντευξη Δ. Μακρής, 2.8.2016).

Σχετικά με τα έργα της ενοποίησης, η Ντ. Γαλάνη υπογραμμίζει τις ιδιαιτερότητες του τύπου που δυσχεραίνουν σε σημαντικό βαθμό την ακριβή μεταφορά προ-

τύπων από το εξωτερικό, παρά, βέβαια, το ότι προφανώς υπήρξε διερεύνηση και μελέτη παρόμοιου τύπου επεμβάσεων:

«Ως πρότυπο δεν ήταν εύκολο να βρεις ένα έργο να το χρησιμοποιήσεις, αλλά όλοι όσοι ασχολήθηκαν με αυτά τα έργα, είχαν χρησιμοποιήσει βιβλιογραφίες από πάρα πολλές περιοχές. Η Αθήνα έχει τις δικές της ιδιαιτερότητες όμως. Δηλαδή, δεν μπορείς να μεταφέρεις αυτό που θα βρεις στη βιβλιογραφία αυτούσιο. Καταρχάς γιατί τα αρχαία είναι παντού. [...] Μπορεί στα τρία εκατοστά να βρεις αρχαία. Είναι άλλη η λογική, άλλη προσέγγιση, άλλη η ποιότητα αρχαίων. Δηλαδή δεν υπάρχει αμφιβολία ότι υπάρχουν αρχαία και σε πολλές άλλες χώρες, αλλά η ποιότητα αυτών των αρχαίων είναι μοναδική και πολύ υψηλή. [...] Ως πρότυπο δεν θα το έλεγα, αλλά το ότι χρησιμοποιείς και βιβλιογραφία σε πάρα πολλά θέματα, από τη χρήση των υλικών σε αντίστοιχες κατασκευές. Μάλιστα κάποιοι ειδικά για τη Διονυσίου Αεροπαγίτου είχαν πει ότι είναι και κάπως δυτικότερο το ρανέ. Ότι ήταν επηρεασμένο. Αλλά κι αυτό έγινε με υλικά ελληνικά, μήπкан τέτοιες προδιαγραφές στην προσπάθεια να προσαρμοστεί ακόμα και χρωματικά στο βράχο της Ακροπόλεως. Ήταν στοιχεία που δεν μπορείς να πεις ότι «τα πήρα και τα έφερα», αλλά το ότι παρεμβάσεις ειδικά στην Ιταλία με υλικά αντίστοιχα σίγουρα χρησιμοποιήθηκαν [...]» (συνέντευξη Ντ. Γαλάνη, 26.9.2016).

Επισημαίνει δε ότι η ανάθεση των μελετών των έξι αρχαιολογικών χώρων και της Διονυσίου Αεροπαγίτου σε διαφορετικά γραφεία «δημιούργησε ένα πολλαπλό λεξιλόγιο, όπου ο καθένας έφερε και τη δική του εμπειρία και τη δική του βιβλιογραφία και ανάλογα με την περίπτωση προσαρμοζόταν. Ένα μειονέκτημα έχει αυτό, το οποίο ήταν πολύ σημαντικό νομίζω καθώς έδινε ένα ενδιαφέρον σε κάθε χώρο. Το ότι τελικά προτείνονται διαφορετικού τύπου φωτιστικά, διαφορετικού τύπου εμπόδια μεταλλικά, διαφορετικού τύπου καθιστικά και όλα αυτά και δημιουργούν δυσκολίες στη συντήρηση από τον Δήμο. Αλλά από την άλλη πλευρά, είχαμε πάρα πολλές προσεγγίσεις, που νομίζω ότι τελικά μάλλον βοήθησαν» (συνέντευξη Ντ. Γαλάνη, 26.9.2016).

Στην περίπτωση του ΚΠΙΣΝ, η Έλλη Ανδριοπούλου, αναφέρεται σε γνωστά και αξιόλογα αντίστοιχα παραδείγματα στο εξωτερικό:

«[...] έχουμε ένα απίστευτο δίκτυο Οργανισμών, που ο καθένας μπορεί κάτι να προσφέρει σε επίπεδο βέλτιστων πρακτικών. [...] έχουμε μιλήσει με το Linkon Center, με το Barbican, γενικά με πολιτιστικούς οργανισμούς, αλλά και με Πάρκα. Το πιο κοντινό παράδειγμα ανάπλασης ήταν η δημιουργία του Millenium Parc στο Σικάγο, το οποίο ήταν μια πολύ στοχευμένη ανάπλαση του Δήμου του Σικάγο και άλλαξε πάρα πολύ την περιοχή [...] από την εγκληματικότητα στην περιοχή, μέχρι την εμπορική κίνηση, τη δημιουργία θέσεων εργασίας, γι' αυτό είχαν γίνει πολλές μελέτες για την επίδραση που είχε και ήταν κάτι που μελετήσαμε. Αλλά γενικά μπορώ να πω ότι το θέμα των βέλτιστων πρακτικών είναι κάτι που ακολουθήσαμε, από το θέμα της ακουστικής με τους καλύτερους συμβούλους παγκοσμίως στην αίθουσα της Λυρικής, μέχρι και σε επίπεδο προετοιμασίας της λειτουργίας του έργου.

Έχουμε μιλήσει με τους μεγαλύτερους πολιτιστικούς Οργανισμούς, με τα μεγαλύτερα πάρκα, με το Central Parc στη Νέα Υόρκη [...] οπότε έχουμε αξιοποιήσει

όλο αυτό το δίκτυο που έχει το Ίδρυμα για να μάθουμε από αυτό και να εφαρμοστεί ότι ταιριάζει εδώ [...]» (συνέντευξη Ε. Ανδριοπούλου, 11.10.2016).

Όσον αφορά την επέμβαση ανάπλασης στον Δήμο Αιγάλεω, ο Γεώργιος Παπαδιάς αναφέρει ως πρότυπο τη μελέτη με τίτλο «Ανάπλαση της λεωφόρου Θηβών με στοιχεία βιοκλιματικού χαρακτήρα» της ομάδας ερευνών κτιριακού περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου Αθηνών – Τμήμα Φυσικής – Τομέας Εφαρμογών Φυσικής, που συντάχθηκε στο πλαίσιο υλοποίησης προγράμματος δράσεων για την αναβάθμιση των θερμικών και βιοκλιματικών συνθηκών στην περιοχή της Δυτικής Αττικής (αρχιτέκτων μηχαν. Φ. Ξυράφη, μηχανολόγος μηχαν. Στ. Αρ. Βενιέρης) και είχε ανατεθεί με προγραμματική σύμβαση από την ΤΕΔΚΝΑ στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (συνέντευξη Γ. Παπαδιά, 7.10.2016).

5.3.2 Επιπτώσεις και κοινωνική αποδοχή των αστικών επεμβάσεων

5.3.2.1 Διερεύνηση των επιπτώσεων των αστικών επεμβάσεων

Όσον αφορά τις επεμβάσεις ανασχεδιασμού των πλατειών Κοτζιά και Βαρβακείου, από τις συνεντεύξεις προκύπτει ότι δεν υπήρξαν μελέτες αξιολόγησής τους και διερεύνησης των επιπτώσεών τους, κοινωνικών, οικονομικών, ή περιβαλλοντικών, ούτε κατά τη φάση του σχεδιασμού τους ούτε μετά την υλοποίησή τους. Δεν προβλεπόταν εκείνη την περίοδο, από το θεσμικό πλαίσιο, όπως άλλωστε ούτε και σήμερα, για όλες τις κατηγορίες αστικών επεμβάσεων. Η Σαμάνθα Φανού επισημαίνει:

«Μέχρι σήμερα δεν έχουν γίνει τέτοιες μελέτες στο Δήμο. Σαν φιλοσοφία και μεθοδολογία αρχίζει να απλώνεται. Γίνεται τώρα η αρχή. Μέχρι να γίνει όμως η θεσμοθέτηση θα πάρει καιρό» (συνέντευξη Σ. Φανού, 27.7.2016).

Σε σχέση με τις αναδιαμορφώσεις των πλατειών Ομονοίας και Μοναστηρακίου από την ΕΑΧΑ ΑΕ, η μελέτη των βασικών στόχων, έτσι όπως αυτοί τέθηκαν στην προκήρυξη των δύο διαγωνισμών, δεν δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στο ζήτημα των κοινωνικών επιπτώσεων των επεμβάσεων. Στα στοιχεία που παρέχονται στους διαγωνιζόμενους δεν συμπεριλαμβάνεται καμία σχετική ανάλυση.

Επίσης, από τη σχετική συνέντευξη για τις πλατείες αυτές και την πεζοδρόμηση της Δ. Αεροπαγίτου έγινε φανερό ότι, παρά το γεγονός ότι το πρόγραμμα ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων αποτελούσε ένα σύνολο από αστικές επεμβάσεις με ποικίλες πιθανές επιδράσεις στις περιοχές άμεσης επιρροής της, δεν υπήρξαν μελέτες σχετικά με την αξιολόγησή τους που να έγιναν από την ΕΑΧΑ ΑΕ κατά τη διάρκεια λειτουργίας της. Σύμφωνα με τη Ντόρα Γαλάνη, δεν υπήρξε ποτέ επίσημα διατυπωμένη προσπάθεια αξιολόγησης ως τμήμα της διαδικασίας:

«[...] όλα τα έργα έχουν συνεισφέρει με τον τρόπο τους στη συνολική αυτή παρέμβαση που πιστεύω ότι άλλαξε το ιστορικό κέντρο, σε πολλές περιπτώσεις πολύ πετυχημένα, σε άλλες λιγότερο, σε άλλες με επιπτώσεις κοινωνικές που δεν είναι πάντα καταμετρημένες. [...] δεν υπήρχαν σε πολλές περιπτώσεις συ-

γκεκριμένες μελέτες κοινωνικών επιπτώσεων. Τουλάχιστον από εμάς δεν είχαν αποτιμηθεί αυτά τα γεγονότα με μελέτες, δεν έγινε ποσοτικοποίηση αν θες αυτών των πραγμάτων. Είναι μια ενστικτώδης προσέγγιση που έχουμε όλοι εμείς που δουλέψαμε. Φαντάζομαι ότι τώρα που έκλεισε κιάλας, αρχίζουν κι υπάρχουν περισσότερες μελέτες που μπορούν να δουν τι υπήρχε, τι υπάρχει, αν υπήρξε φαινόμενο απομάκρυνσης κάποιων χρήσεων και προσέλευση άλλων, εάν σε κάποια σημεία υπάρχει κατάχρηση» (συνέντευξη Ντ. Γαλάνη, 26.9.2016).

Προσθέτει δε ότι είχε ξεκινήσει να γίνεται μια σχετική μελέτη στο Σχέδιο Πλαίσιο, η οποία όμως δεν προχώρησε σαν συγκεκριμένη διαδικασία. Θεωρεί εντούτοις ότι εάν η ΕΑΧΑ ΑΕ είχε μεγαλύτερη διάρκεια ζωής ή της δινόταν χρόνος μετά την ολοκλήρωση των έργων της, θα μπορούσε να κάνει αυτή την προσπάθεια:

«Μάλλον το είχε και στο πρόγραμμα και στη σκέψη, αλλά δεν υλοποιήθηκε ποτέ, τουλάχιστον από εμάς. Τώρα μπορεί να έχει γίνει σε άλλες, με πρωτοβουλία κάποιων Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και να μην το ξέρω, δεν μπορώ να το πω. Αλλά πάντως δεν πρόλαβε η Ενοποίηση. Τα χρόνια που έζησε, τέλος πάντων, λειτουργούσε πάντα σε ρυθμούς τρέλας, με πολύ λίγο κόσμο και πάρα πολλούς εξωτερικούς συνεργάτες και ήταν, ειδικά πριν το 2004, δεν το συζητώ, αλλά και μετά, ήταν έντονοι οι ρυθμοί γιατί είχαν μειωθεί και οι απασχολούμενοι» (συνέντευξη Ντ. Γαλάνη, 26.9.2016).

Όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις, δεν πραγματοποιήθηκαν μελέτες αξιολόγησης των επεμβάσεων, ούτε στην περίπτωση της ανάπλασης πράσινων κοινόχρηστων χώρων κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής του Δήμου Μοσχάτου-Ταύρου, αλλά ούτε και στην περίπτωση της ανάπλασης της οικιστικής περιοχής του Δήμου Αιγάλεω. Εντούτοις, στην περίπτωση της επέμβασης στον Δήμο Μοσχάτου-Ταύρου, λόγω των απαιτήσεων του χρηματοδοτικού προγράμματος στο οποίο εντάχθηκε η επέμβαση, υπήρξε μετά την ολοκλήρωσή της μέτρηση των αποτελεσμάτων όσον αφορά την «αύξηση του πρασίνου στο συγκεκριμένο τμήμα παρέμβασης», αλλά και γενικότερα την «αύξηση του πρασίνου στο σύνολο της πόλης. Ήταν ένας στόχος ο οποίος έπρεπε να δηλωθεί στην αρχή και ο οποίος μετρήθηκε στο τέλος ποσοτικά και ποιοτικά» (συνέντευξη Μ. Γιαννικουρή, 29.11.2016).

Από το σύνολο λοιπόν των επεμβάσεων που μελετήθηκαν, μόνο στην περίπτωση του ΚΠΙΣΝ υπήρξε ανάθεση συνολικής μελέτης επιδράσεων από την κατασκευή και τη λειτουργία του έργου από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ), η οποία εκπονήθηκε το 2010 από το γραφείο συμβούλων The Boston Consulting Group (BCG). Η μελέτη επικαιροποιήθηκε το 2016, εν όψει της επικείμενης ολοκλήρωσης του έργου και λαμβάνοντας υπόψη τις αλλαγές στις μακροοικονομικές συνθήκες της χώρας λόγω της κρίσης. Η μελέτη διερευνά τις περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές επιδράσεις του έργου μέσα από τρεις βασικές θεματικές ενότητες: τη θετική επίδραση του ΚΠΙΣΝ στην εικόνα της Ελλάδας και τους κατοίκους της, την καθιέρωση του ΚΠΙΣΝ ως παγκόσμιου προτύπου περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και τη σημαντική οικονομική συμβολή του εν καιρώ κρίσης (BCG, 2016).

Σε σχετική ερώτηση για το αν προβλέπεται να υπάρξει παρόμοια μελέτη σχετι-

κή με τις επιδράσεις και τα αποτελέσματα του υλοποιημένου πλέον έργου, η Έλλη Ανδριοπούλου επισημαίνει ότι η επικαιροποιημένη μελέτη, που δημοσιεύτηκε τον Φεβρουάριο του 2016, περιείχε και κάποιες επιδράσεις που έχουν ήδη υλοποιηθεί, ενώ υπάρχει πιθανότητα επανάληψης της μελέτης για τη διερεύνηση των επιπτώσεων σε βάθος χρόνου:

«Για παράδειγμα, οι οικονομικές επιδράσεις κατά τη διάρκεια της κατασκευής, το πόσες θέσεις εργασίας δημιουργήθηκαν ή το πόσα χρήματα ουσιαστικά κυκλοφόρησαν μέσα στην οικονομία, τι αύξηση είχε στο ΑΕΠ η δημιουργία αυτού του έργου κατά τη διάρκεια της κατασκευής, είναι πια στοιχεία τα οποία είναι πραγματικά δεδομένα. Υπάρχουν κι άλλα στοιχεία τα οποία είναι προβλέψεις. Υπάρχει η σκέψη σε ένα βάθος χρόνου να επαναληφθεί αυτή η έρευνα πια, αφού θα έχει λειτουργήσει και να υπάρχει η τελική μας πούμε μελέτη επιδράσεων, ίσως τρία, πέντε, χρόνια μετά την έναρξη λειτουργίας» (συνέντευξη Ε. Ανδριοπούλου, 11.10.2016).

Από την πλευρά του Δήμου Καλλιθέας, η απάντηση στο ίδιο ερώτημα για την ύπαρξη μελέτης διερεύνησης των επιπτώσεων του έργου, είτε κατά τη φάση υλοποίησης είτε μετά την ολοκλήρωσή του, η απάντηση είχε μάλλον απογοητευτική χροιά, καθώς, όπως επισημαίνει ο Δήμαρχος Δημήτριος Κάρναβος, ο Δήμος δεν διαθέτει ούτε το ανθρώπινο δυναμικό αλλά ούτε και τη χρηματοδοτική δυνατότητα για κάτι τέτοιο:

«[...] Ο Δήμος Καλλιθέας, αλλά και όλη η αυτοδιοίκηση δεν διαθέτουμε την υποδομή και τη δυνατότητα να κάνουν τέτοιου είδους μελέτες διερεύνησης επιπτώσεων και πραγματικά θα ήταν χρήσιμες. [...] Θα ήταν πάρα πολύ χρήσιμες, ιδιαίτερα στο πλαίσιο των χρηματοδοτικών εργαλείων που υπάρχουν στο μέλλον, οι οποίοι δείκτες είναι απαραίτητοι, οι περιβαλλοντικοί, οι κοινωνικοί, οι οικονομικοί δείκτες είναι απαραίτητοι, όχι μόνο για τη χάραξη πολιτικών, αλλά και για την απορρόφηση και χρηματοδοτικών εργαλείων. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι ο Δήμος Καλλιθέας, που είναι ο τέταρτος μεγαλύτερος Δήμος του Λεκανοπεδίου, δεν έχει στον Οργανισμό Εσωτερικής Υπηρεσίας αλλά και δεν διαθέτει κανένα εργαζόμενο που να έχει πτυχίο περιβαλλοντολόγου. Δεν έχουμε ούτε ανθρωπολόγους, ούτε πολιτικούς επιστήμονες. Δεν υπάρχουν στον ΟΕΥ ενός Δήμου τέτοιου είδους ειδικότητες. [...] ούτε κοινωνιολόγου, άρα δεν υπάρχει χώρος για εκτέλεση τέτοιου είδους κοινωνικών ερευνών και μάλιστα και αν ακόμα ανατεθεί μια τέτοια υπηρεσία, μια τέτοια έρευνα, δεν υπάρχει τρόπος να επιβλεφθεί με τη σειρά της από τον Δήμο. [...] Βέβαια νομίζω ότι πρώτος που πρέπει να το αξιολογήσει είναι αυτός που το χρηματοδότησε και το σχεδίασε. Αλλά και εμείς με τη σειρά μας, μας ενδιαφέρει, το είπα, και η επίδραση προς την κοινωνία. [...] αλλά όλα είναι κάτω από το πρίσμα της εξεύρεσης χρηματοδοτικών πόρων. Δηλαδή, θα μπορούσε ένα τέτοιο αντικείμενο να είναι στο πλαίσιο μιας κοινοτικής πρωτοβουλίας, ή κάποιας χρηματοδότησης από τη ΓΓΕΤ, όχι με ίδιους πόρους, τους πενιχρούς ήδη πόρους του Δήμου. Δεν υπάρχει τέτοια δυνατότητα ούτε για άμεσα προγράμματα» (συνέντευξη Δ. Κάρναβου, 4.11.2016).

5.3.2.2 Επιπτώσεις των επεμβάσεων και «ωφελούμενες» ομάδες πληθυσμού

Λόγω της έλλειψης μελετών διερεύνησης των επιπτώσεων πριν και μετά από το σχεδιασμό και την υλοποίηση της πλειονότητας των υπό μελέτη αστικών επεμβάσεων, με εξαίρεση το ΚΠΙΣΝ, ο εντοπισμός των επιπτώσεων, ειδικότερα σε κοινωνικό επίπεδο, και των «ωφελούμενων» ομάδων περιορίστηκε σε αυτές που αναφέρθηκαν κατά τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων.

Θετικές και αρνητικές επιπτώσεις των αστικών επεμβάσεων

Οι συνεντευξιζόμενοι/-ες, όταν κλήθηκαν να αξιολογήσουν τις επιπτώσεις, θετικές και αρνητικές, των υλοποιημένων έργων, αναφέρθηκαν σε επιδράσεις που θα μπορούσαν να ομαδοποιηθούν σε μια σειρά από θεματικές. Οι διαφορετικές θεματικές ενότητες που αναδείχθηκαν θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως κριτήρια ή ακόμα και ως ποιοτικοί δείκτες, μετά από κατάλληλη επεξεργασία, κατά την κατάρτιση διαδικασιών αξιολόγησης των κοινωνικών επιπτώσεων των αστικών επεμβάσεων (βλ. Κεφάλαιο 8.2.4.2).

Στις αναπλάσεις των πλατειών Κοτζιά, Βαρβακειού και Ομονοίας, κύριο ζητούμενο, σύμφωνα με τους συνεντευξιζόμενους, ήταν η απομάκρυνση των περιθωριακών και παραβατικών χρήσεων από τον χώρο, με την προσέλκυση επισκεπτών κατά τη διάρκεια της ημέρας και της νύχτας. Στην πλατεία Κοτζιά ο στόχος κρίνεται ότι έχει επιτευχθεί, παράλληλα με τη βελτίωση της όψης της πόλης σε επίπεδο γειτονιάς. Στην πλατεία Βαρβακειού, ο αρχικός σχεδιασμός (αρχές δεκαετίας 1990), αλλά και άλλοι λόγοι (το αναψυκτήριο ήταν ανοιχτό μόνο κατά τη διάρκεια της ημέρας και δεν υπήρχε ορατότητα της πλατείας καθώς ήταν υπερυψωμένη), οδήγησαν στη μετατροπή του χώρου σε τόπο περιθωριακών χρήσεων. Η νέα ανάπλαση που έχει δρομολογηθεί σκοπεύει να λύσει τα προαναφερθέντα προβλήματα ώστε να προσελκύσει χρήσεις και λειτουργίες που θα ευνοούν τη διαρκή επισκεψιμότητα του χώρου:

«Εάν ο συγκεκριμένος χώρος αποκτήσει χρήσεις και λειτουργίες που θα προσελκύουν διαρκή επισκεψιμότητα, τότε θα μιλάμε για σημαντική αναβάθμιση της περιοχής που, σε συνδυασμό με τα έργα αποκατάστασης της Δημοτικής Αγοράς, θα συμβάλει πολλαπλασιαστικά στη γενικότερη αναβάθμιση του Ιστορικού Κέντρου» (συνέντευξη Σ. Φανού, 27.7.2016).

Στη συζήτηση για την ενοποίηση, η Ντόρα Γαλάνη, αν και επισήμανε ότι μόνο αόριστα μπορεί να απαντήσει την ερώτηση σχετικά με τις επιπτώσεις των επεμβάσεων, εξέφρασε την άποψη ότι ήταν κατά κύριο θετικές και σε «κοινωνικό επίπεδο διότι ακόμα κι αυτός που δεν ζει στο κέντρο, νοιώθει μια ικανοποίηση να ζει στο κέντρο της πόλης του, τον εκφράζει δηλαδή το στίγμα της Αθήνας διεθνώς [...]» (συνέντευξη Ντ. Γαλάνη, 26.9.2016).

Ως θετικό στοιχείο θεωρεί την περιβαλλοντική αναβάθμιση των περιοχών γύρω από τα μνημεία όλων των περιόδων με την απομάκρυνση της κυκλοφορίας, καθώς και τη δυνατότητα ανάπτυξης μιας διαλεκτικής με τα μνημεία περπατώντας

άνετα δίπλα σ' αυτά. Τόνισε επίσης τη σημασία που έχει η προσέλκυση νέων κατοίκων ή η διατήρηση των υφιστάμενων στις περιοχές ανάπλασης, γιατί συνοδεύεται από χρήση των χώρων κατά τη διάρκεια όλου του 24ωρου, από μεγαλύτερη καθαριότητα και ασφάλεια, κάτι το οποίο δεν επετεύχθη με τις επεμβάσεις που έγιναν. Ως αρνητική επίπτωση θεωρεί και την αύξηση των καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος που συνοδεύονται και από συνεχή εξάπλωση των τραπεζοκαθισμάτων:

«Αυτό για μένα εξακολουθεί να είναι πάρα πολύ σημαντικό, διότι τώρα που βρίσκομαι στη Διεύθυνση Αρχιτεκτονικής, που βλέπω ότι ακόμα δίνουμε χρήσεις για καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος και τραπεζοκαθίσματα, βλέπω ότι αυτό τελικά έχει γιγαντωθεί στο κέντρο και δεν είναι πάντα κάτι που επιθυμούμε έτσι; Δίνει ένα ενδιαφέρον, αλλά δεν μπορεί να είναι το κέντρο as πούμε η Disneyland της Αθήνας. Πρέπει κάπως να έχει ζωή, κατοίκους. Σε αυτό το βαθμό η Εταιρεία δεν μπορούσε βέβαια μόνη της να το πετύχει αυτό το πράγμα. Δεν νομίζω ότι ούτε το Υπουργείο, ούτε η Εταιρεία πέτυχαν να φέρουν κατοίκους στο κέντρο κι αυτό είναι αυτό που λείπει. Αν επιστρέψουν κάποιοι κάτοικοι, συγκεκριμένα στην αρχή προφανώς νέοι, φοιτητές, ζευγάρια χωρίς παιδιά, γιατί είναι ένα θέμα το πώς θα το χειριστείς όλο αυτό, πιστεύω ότι θα είναι πολύ πιο σημαντική η όλη επέμβαση στο κέντρο. Αυτό είναι κάτι που δεν μπόρεσε να ολοκληρωθεί, παρόλο που εμείς είχαμε σκεφτεί διάφορα πράγματα και τα είχαμε προτείνει κατά καιρούς. Η πιο συγκεκριμένη παρέμβαση ήταν όταν εγώ είχα πρωτοαναλάβει Πρόεδρος στην Επιτροπή Περιβάλλοντος της Βουλής [...] που είχαμε πει τι κίνητρα θα μπορούσαν να δοθούν ακριβώς για να υπάρξει κατοικία. [...] Δηλαδή δεν αρκεί ούτε η ανάπλαση των όψεων, ούτε οι πεζόδρομοι, ούτε οι κυκλοφοριακές ρυθμίσεις, ούτε τίποτα από όλα αυτά δεν είναι αρκετό» (συνέντευξη Ντ. Γαλάνη, 26.9.2016).

Στην περίπτωση του ΚΠΙΣΝ, όπως και στην ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων, τονίστηκε ότι η δημιουργία ενός νέου τοπόσημου και η βελτίωση της εικόνας του κέντρου αντίστοιχα, αναβάθμισαν την ταυτότητα και την αξία της πόλης διεθνώς κι αυτό έχει θετικές επιδράσεις όχι μόνο στους ίδιους τους κατοίκους αλλά και στον τουρισμό. Ειδικά για το ΚΠΙΣΝ, ο Δήμαρχος Καλλιθέας Δημήτριος Κάρναβος επισήμανε ότι ήταν ακόμη νωρίς για να αποτιμηθούν οι κοινωνικές επιδράσεις, καθώς το έργο δεν είχε παραδοθεί ακόμη στο σύνολό του τη χρονική στιγμή που έγινε η συνέντευξη. Παρόλα αυτά, υπογράμμισε τα κυκλοφοριακά προβλήματα που προέκυψαν με το νέο έργο, δεδομένου ότι δεν υπήρξε σωστή κυκλοφοριακή μελέτη:

«Υπάρχουν και αρνητικές επιπτώσεις, αυτό που λέμε εμείς οι οικονομολόγοι, εξωτερικές αντιοικονομίες. Δεν ήταν σωστά μελετημένη μέχρι τώρα η κυκλοφορία, η πρόσβαση. Πρόσφατα ο ΟΑΣΑ έχει κάνει κάποιες προτάσεις για πύκνωση και αλλαγές στάσεων των δρομολογίων του. Δεν υπάρχει Μετρό [...] προς την ευρύτερη περιοχή, όταν υπάρχει το Κέντρο Πολιτισμού, που περιγραφόταν από το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας, όταν υπάρχει το Tae kwon do, όταν υπάρχει το Ωνάσειο, το Ευγενίδειο, πιο πάνω το Πάντειο Πανεπιστήμιο. [...] Υπάρχουν κυκλοφοριακοί φόρτοι αυτή τη στιγμή και πρέπει να αντιμετωπιστούν άμεσα. Υπάρχει διαβούλευση και σχεδιασμός» (συνέντευξη Δ. Κάρναβου, 4.11.2016).

Όσον αφορά την επέμβαση ανάπλασης στον Δήμο Μοσχάτου-Ταύρου, η Μαρία Γιαννικουρή θεωρεί ότι οι επιπτώσεις, τόσο σε κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο όσο και στο περιβάλλον, ήταν θετικές. Όπως επισημαίνει:

«Σαφέστατα, όσον αφορά τον κοινωνικό χαρακτήρα του έργου, μπορούν πιο άνετα να επισκέπτονται έναν ωραίο χώρο οι κάτοικοι, ιδιαίτερα οι κάτοικοι οι οποίοι έχουν θέα πια αυτό το πάρκο και είναι η συνέχεια της αυλής τους το πάρκο. [...] Περπατώντας μάλιστα θα δούμε και κάποιες διαμορφώσεις που έχουν κάνει στο πίσω μέρος των ακαλύπτων χώρων, έτσι ώστε να συνδέονται με το πάρκο [...]» (συνέντευξη Μ. Γιαννικουρή, 29.11.2016).

Προσθέτει, επίσης, ότι ο σχεδιασμός προέβλεπε να ασφαλίζουν οι χώροι, με πύλες εισόδου, οι οποίες κλείνουν το βράδυ για καλύτερη ασφάλεια των κατοικιών - καθώς «μαζί με τα θετικά έχεις και τα αρνητικά», όπως παραβατικές συμπεριφορές που παρατηρήθηκαν – με αποτέλεσμα, ειδικότερα στο τμήμα της επέμβασης που γειτνιάζει με τις παλιές κατοικίες, οι διαμορφώσεις να είναι τέτοιες ώστε οι κάτοικοι θεωρούν «ότι είναι προέκταση του σπιτιού τους και της αυλής τους αυτό το κομμάτι και το προσέχουν» (συνέντευξη Μ. Γιαννικουρή, 29.11.2016).

Η ανάπλαση που υλοποίησε ο Δήμος Αιγάλεω, σύμφωνα με τα λεγόμενα του συνεντευξιαζόμενου, έχει άμεση επίδραση στην ποιότητα ζωής των κατοίκων, όπως και στην αναβάθμιση της εικόνας της πόλης για την ανάπτυξη του αστικού τουρισμού. Δίνει έμφαση τόσο στα κοινωνικά οφέλη (βελτίωση της ποιότητας ζωής του συνόλου των κατοίκων με αναβαθμισμένο επίπεδο ασφάλειας και μειωμένους δείκτες οδικών ατυχημάτων, συγκράτηση του πληθυσμού αλλά και προσέλκυση νέων κατοίκων λόγω της αναβαθμισμένης εικόνας της πόλης και της δημιουργίας νέων εξυπηρετήσεων, θετική επίδραση στην υγεία των κατοίκων, παροχή χώρων αναψυχής, ξεκούρασης και διαφυγής από την καθημερινή ένταση), όσο και στα περιβαλλοντικά (βελτίωση μικροκλίματος με τη χρήση περιβαλλοντικά φιλικών υλικών, περιορισμός των ενεργειακών αναγκών λόγω της χρήσης ΑΠΕ) και οικονομικά (ενδυνάμωση τοπικής οικονομίας, αύξηση τιμών και ζήτησης των ακινήτων πλησίον των χώρων πρασίνου) (συνέντευξη Γ. Παπαδιά, 7.10.2016).

Συνοψίζοντας, οι διαφορετικές θεματικές επιπτώσεων που αναδείχθηκαν από τις συνεντεύξεις ήταν οι ακόλουθες:

- › επιστροφή κατοικίας,
- › προσέλκυση διαφορετικών προφίλ κατοίκων,
- › συνδυασμός χρήσεων και δραστηριοτήτων,
- › επισκεψιμότητα κατά τη διάρκεια της ημέρας και της νύχτας,
- › προσέλκυση διαφορετικών προφίλ επισκεπτών/-τριών,
- › Περιορισμός περιθωριακών και παραβατικών χρήσεων στον χώρο,
- › αισθητική και λειτουργική αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος,
- › περιβαλλοντική επίδραση – αύξηση πρασίνου, βελτίωση μικροκλίματος, περιορισμός ενεργειακών δαπανών,
- › τουριστική ανάπτυξη (έργα που λειτουργούν ως τοπόσημο στην πόλη),
- › δημιουργία θέσεων εργασίας κατά τη διάρκεια της υλοποίησης,
- › ενδυνάμωση τοπικής ανάπτυξης,

- › αύξηση αξιών σε ιδιοκτησίες πλησίων χώρων πρασίνου,
- › εξωτερικές αντιοικονομίες.

Ωφελούμενες ομάδες πληθυσμού

Στις περισσότερες συνεντεύξεις ως άμεσα ωφελημένο από τις επεμβάσεις αναφέρεται καταρχάς το σύνολο των πολιτών που απολαμβάνει τις αναβαθμισμένες περιοχές.

Σε ό,τι αφορά τις εξεταζόμενες επεμβάσεις ανάπλασης στο πλαίσιο της ενοποίησης αρχαιολογικών χώρων, οι κάτοικοι δεν θεωρούνται ιδιαίτερα ωφελημένοι, καθώς στα περισσότερα από τα έργα δεν έχει επιστρέψει η κατοικία με τις θετικές επιδράσεις που αυτή συνεπάγεται στα θέματα ασφάλειας και καθαριότητας. Ειδικά όσον αφορά στην πεζοδρόμηση της Διονυσίου Αρεοπαγίτου, επισημαίνεται το όφελος των ιδιοκτητών των γύρω κατοικιών, αν και οι κατοικίες τους είχαν ήδη πολύ υψηλή αξία λόγω της γεινίασης με τον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης. Επίσης, από τις επεμβάσεις ανάπλασης στο ιστορικό κέντρο ωφελημένοι θεωρούνται και οι ιδιοκτήτες καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος.

Στην περίπτωση του ΚΠΙΣΝ, επιπλέον ωφελημένοι είναι οι κάτοικοι των όμορων δήμων που επωφελούνται από την περιβαλλοντική αναβάθμιση, καθώς το πάρκο έχει διπλασιάσει το πράσινο της περιοχής, αλλά και από τη γεινίαση με το Κέντρο Πολιτισμού, γεγονός που αποτυπώνεται, όπως επισημαίνει η Έλλη Ανδριοπούλου, στα στατιστικά των επισκεπτών, καθώς οι κάτοικοι της Καλλιθέας, του Φαλήρου, της Νέας Σμύρνης, του Μοσχάτου είναι αναλογικά περισσότεροι, όχι όμως περισσότεροι από το 50% αθροιστικά (συνέντευξη Ε. Ανδριοπούλου, 11.10.2016). Ο Δήμαρχος Καλλιθέας επιβεβαιώνει το πλεονέκτημα των κατοίκων του Δήμου, λόγω των ποικίλων δωρεάν εκδηλώσεων που διοργανώνονται από το ΚΠΙΣΝ, αλλά και λόγω του κολυμβητηρίου που κατασκευάστηκε ως τμήμα των ανταποδοτικών μέτρων:

«Εν πρώτοις φαίνεται ότι υπάρχουν ωφελούμενοι αυτής της επέμβασης. Είναι όλοι οι πολίτες της Καλλιθέας, στο κομμάτι τουλάχιστον της ευεξίας και των επιλογών ψυχαγωγίας, αφού γίνονται πολλές εκδηλώσεις μερίμνη του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος μέχρι τώρα, οι οποίες για την ώρα είναι δωρεάν. Θα διέκρινα

Εικόνα 5-17. Πλατεία Ομονοίας
(Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Απρίλιος 2016)

ιδιαίτερα τις οικογένειες, τις οικογένειες με μικρά παιδιά ότι είναι ωφελούμενες. Επίσης είναι, εδώ και πολλά χρόνια, ωφελούμενοι οι κάτοικοι της Καλλιθέας από το κολυμβητήριο που δεν είχαμε και το οποίο είναι κομμάτι των ανταποδοτικών, το οποίο ακόμα συνεχίζει και έχει ένα growth, μια ανάπτυξη, περίπου 15% των συνδρομών ετησίως» (συνέντευξη Δ. Κάρναβου, 4.11.2016).

Εικόνα 5-18. Πλατεία Κοτζιά (Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Απρίλιος 2016)

Εικόνα 5-19. Πλατεία Βαρβάκειος (Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Απρίλιος 2016)

Εικόνα 5-20. Πλατεία Μοναστηρακίου (Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Απρίλιος 2016)

Εικόνα 5-21. Πεζόδρομος Δ. Αρεοπαγίτου (Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Απρίλιος 2016)

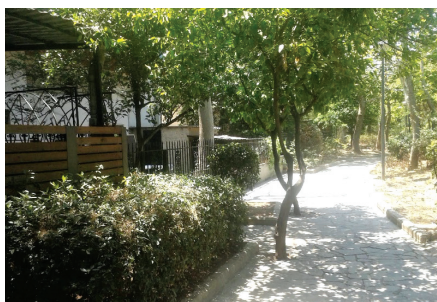
Εικόνα 5-22. Πεζόδρομος Απ. Παύλου (Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Ιούλιος 2006)

Εικόνα 5-23. Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Οκτώβριος 2016)

Όσον αφορά την περίπτωση της επέμβασης στον Δήμο Μοσχάτου-Ταύρου, η Μαρία Γιαννικοπούρη θεωρεί επίσης ωφελούμενους όλους τους κατοίκους, καθώς το πάρκο χρησιμοποιείται ευρέως απ' όλες τις ηλικιακές ομάδες:

«[...] μάλιστα με το πέρασμα του χρόνου συνήθισαν και τον τρόπο που λειτουργεί ο συγκεκριμένος χώρος και αυτοί που είναι στο κομμάτι αυτό, δηλαδή τα οικοδομικά τετράγωνα που γεινιάζουν με την περιοχή παρέμβασης το θεωρούν καθημερινότητά τους. Δηλαδή θα πάνε να διαβάσουν την εφημερίδα τους, τα ηλικιωμένα άτομα, οι συνταξιούχοι, μαζεύει νεολαία. Ο Δήμος έχει κάνει κατά

Εικόνα 5-24. Πάρκο κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής ΗΣΑΠ στο Δήμο Μοσχάτου-Ταύρου (Φωτογραφία Κ. Αβδελίδη, Νοέμβριος 2016)

Εικόνα 5-25. Ανάπλαση κοινόχρηστων χώρων στον Δήμο Αιγάλεω (Φωτογραφία Κ. Γκόρτσος, Σεπτέμβριος 2016)

καιρούς δραστηριότητες μέσα στο πάρκο, εκθέσεις ζωγραφικής, έχει κάνει για μικρά παιδάκια κάποιες εκδηλώσεις κλπ. Έχουν γίνει δηλαδή πολλές δραστηριότητες μέσα εκεί οι οποίες λόγω της κρίσης τώρα έχουν ατονήσει. [...] Νομίζω έχει ωφεληθεί η πόλη του Μοσχάτου και ειδικότερα θα έλεγα το ΒΔ τμήμα της πόλης» (συνέντευξη Μ. Γιαννικουρή, 29.11.2016).

Στην περίπτωση της επέμβασης ανάπλασης στον Δήμο Αιγάλεω, ο Γεώργιος Παπαδιάς αναφέρεται επίσης στο σύνολο των κατοίκων, και ειδικότερα στις ευπαθείς ομάδες, αλλά και στις ομάδες πολιτών και τους επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, καθώς και στους επισκέπτες:

«Ωφελούμενοι της επέμβασης είναι όλοι οι κάτοικοι της περιοχής του Δήμου Αιγάλεω που απολαμβάνουν τις αισθητικά και λειτουργικά αναβαθμισμένες υποδομές με τη διαμόρφωση κατάλληλων χώρων άθλησης, παιχνιδιού, αναψυχής και περιπάτου, αλλά και κοινωνικές ομάδες πολιτών και επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στη γύρω περιοχή, καθώς και ευπαθείς ομάδες (πχ. ηλικιωμένοι, ΑΜΕΑ) και κυρίως τα παιδιά, αλλά και οι επισκέπτες από άλλες περιοχές της Αττικής» (συνέντευξη Γ. Παπαδιά, 7.10.2016).

5.3.2.3 Αποδοχή των επεμβάσεων και έκφρασή της

Το σύνολο των συνεντευξιζόμενων υποστηρίζει ότι η αποδοχή των έργων από τους πολίτες υπήρξε θετική, κρίνοντας κυρίως από την έντονη χρήση τους.

Στην περίπτωση της πλατείας Κοτζιά, ο Δρόσος Μακρής, παρά το γεγονός ότι υποστηρίζει ότι η αποδοχή από την κοινωνία υπήρξε άριστη, θέτει το ζήτημα της αμφισβήτησης και των αντιδράσεων από την πλευρά των πολιτών λόγω της υπερίσχυσης συχνά των ατομικών συμφερόντων και του φόβου απώλειας των κεκτημένων. Όπως αναφέρει:

«Προχώρησε η μελέτη, χάρηκε η κοινωνία γύρω γύρω, κι όχι μόνο γύρω γύρω, αλλά κι όσοι κατέβαιναν στην αγορά, μπορούσαν να παρκάρουν, να κάνουν τη δουλειά τους και να φύγουνε. [...] Βέβαια ο κόσμος εάν ερωτηθεί, θα έβαζε κάτι άλλο. Θα έβαζε την προσωπική του πινελιά. Δεν μπορεί να το δει πιο σφαι-

ρικά και να το εντάξει, μπορεί να το δει και αρνητικά. [...] υπάρχει ένα πρόβλημα, το οποίο εγώ το έχω συναντήσει γιατί, πέρα από τεχνικός υπάλληλος, μηχανικός, έχω χρηματίσει και δημοτικός άρχοντας. Και έχω δει ότι όταν λες σε κάποιον ότι είμαι εδώ για να σου κάνω αυτό κι αυτό και σου λέει, εμείς δεν θέλουμε τίποτα, ένα σκούπισμα και τίποτα, γιατί φοβάται μήπως χάσει κάποια κεκτημένα» (συνέντευξη Δ. Μακρή, 2.8.2016).

Στο ζήτημα αυτό στάθηκε ιδιαίτερα και η Μαρία Γιαννικουρή, για την περίπτωση του Δήμου Μοσχάτου-Ταύρου. Έτσι, παρά το ότι οι κάτοικοι, και ιδιαίτερα αυτοί των οποίων τα σπίτια συνορεύουν με το πάρκο, το αποδέχονται στην πλειονότητά τους, υπήρξαν αρχικά, κατά τη φάση κατασκευής του έργου, αντιδράσεις εκ μέρους των πολιτών γιατί είχαν θεωρήσει ότι θα θίξει τα κεκτημένα τους, θα αλλάξει δηλαδή τις καθημερινές τους συνήθειες (παρκάρισμα, διαδρομές κίνησης κ.λπ.). Η στάση αυτή είναι, κατά τη συνεντευξιαζόμενη, ζήτημα παιδείας:

«Εδώ είναι δύο κατηγορίες πολιτών, οι οποίοι στην αρχή που ξεκινάει ένα έργο φέρνουν μονίμως αντιδράσεις, διότι το κριτήριο πάντα του πολίτη, είναι το ίδιον όφελος και όταν λέμε καθαρά το ίδιον όφελος, μην του θίξεις τα κεκτημένα. Δηλαδή παρκάρει μπροστά στο σπίτι του, αν του πεις να παρκάρει λίγο πιο κει, το έργο δεν είναι καλό. Δηλαδή τα κριτήρια είναι αυτά. [...] δεν υπάρχει παιδεία, να αγκαλιάζει ο πολίτης το έργο σαν να θεωρεί ότι είναι, ότι αυτό είναι δικό του, το έχει πληρώσει ο ίδιος και είναι γι' αυτόν» (συνέντευξη Μ. Γιαννικουρή, 29.11.2016).

Στην περίπτωση της πλατείας Βαρβακείου, η συνεντευξιαζόμενη υποστηρίζει ότι «οι δημότες, οι καταστηματαρχες και οι κάτοικοι της περιοχής υποδέχτηκαν την ανάπλαση που έγινε το 2004 με χαρά και ενθουσιασμό». Θεωρεί δε ότι η διαφορά σε σχέση με την επικείμενη ανάπλαση είναι ότι «πολλοί από αυτούς έχουν πάρει μέρος στην πρόσφατη διαβούλευση, έχουν εκφραστεί και αναμένουν την υλοποίηση των έργων που για τους περισσότερους θα σημαίνει μια μεγάλη και σημαντική αλλαγή στη καθημερινότητά τους» (συνέντευξη Σ. Φανού, 27.7.2016). Θέτει δηλαδή το ζήτημα της μεγάλης σημασίας της συμμετοχής και της συνδιαμόρφωσης των αστικών επεμβάσεων για την αποδοχή τους από τους πολίτες.

Και στην περίπτωση των επεμβάσεων που υπάγονται στην ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων διαπιστώνεται αποδοχή εκ μέρους των πολιτών. Ως προς τον τρόπο έκφρασής της όμως, η Ντόρα Γαλάνη υπογραμμίζει τις επιφυλάξεις της λόγω της υπερβολικής σε πολλές περιπτώσεις χρήσης τους:

«[...] το ότι η χρήση είναι εξαιρετική ή τέλος πάντων έχει την αποδοχή του πληθυσμού κ.λπ. είναι σημαντικό. [...] Ναι, νομίζω ότι η αποδοχή υπάρχει. [...] τώρα με ποιον τρόπο εκφράζεται είναι άλλο θέμα, καμιά φορά εκφράζεται λίγο υπερβολικά, θέλουν να τα κάνουν όλα εκεί» (συνέντευξη Ντ. Γαλάνη, 26.9.2016).

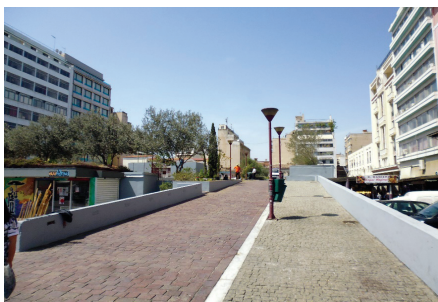
Το ΚΠΙΣΝ αποτελεί τη μόνη από τις εξεταζόμενες επεμβάσεις για την οποία η προώθηση και προβολή του έγινε με επαγγελματικό τρόπο εφαρμόζοντας τεχνικές αστικού μάρκετινγκ, με στόχο τη σταδιακή εξοικείωση των πολιτών με το έργο και την αποδοχή του από αυτούς. Όπως επεσήμανε ο Renzo Piano (2016: 55) κατά τη διάρκεια υλοποίησης της επέμβασης:

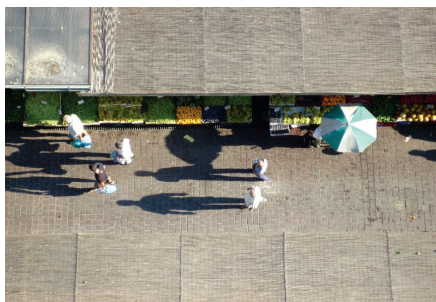
*Εικόνα 5-26. Πλατεία Ομονοίας
(Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Απρίλιος 2016)*

*Εικόνα 5-27. Πλατεία Κοτζιά (Φωτογραφία
Α. Βιτοπούλου, Απρίλιος 2016)*

*Εικόνα 5-28. Πλατεία Βαρβακείου
(Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Απρίλιος 2016)*

*Εικόνα 5-29. Πλατεία Βαρβακείου
(Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Απρίλιος 2016)*

«Κάθε χρόνο, τον Ιούνιο, ανοίγουμε ένα μέρος του χώρου στο κοινό. Ακόμα και στη διάρκεια των εργασιών. Με τον τρόπο αυτόν ο χώρος γίνεται σταδιακά κομμάτι της πόλης, συμμετέχει στην αστική καθημερινότητα και στο τοπίο της».

Η προσέλευση των επισκεπτών κατά το σταδιακό άνοιγμα του κέντρου και τη διοργάνωση των πρώτων εκδηλώσεων που πραγματοποιήθηκαν το 2016 ήταν πολύ μεγάλη κι αυτό επιβεβαιώνει, κατά την Έλλη Ανδριοπούλου, τη μεγάλη αποδοχή του έργου από την κοινωνία, πέρα ακόμη και από τις προσδοκίες των υπευθύνων και παρά τις φωνές αμφισβήτησης σχετικά με τη χρησιμότητά του κατά την περίοδο υλοποίησής του:

«Μέχρι στιγμής έχει ξεπεράσει κάθε προσδοκία νομίζω. Υπήρχαν φωνές κατά τη διάρκεια της κρίσης που έλεγαν: τι να το κάνουμε το Πολιτιστικό Κέντρο, ενώ υπάρχουν όλες αυτές οι ανάγκες, οι πολύ πιο άμεσες και καθημερινές στη ζωή του καθενός μας. [...] Εντάξει ο τρόπος που το έλυσε το Ίδρυμα ήταν πολύ πρακτικός, έδωσε άλλα 300 εκατ. σε δωρεές για την κρίση, με την έννοια ότι για το Ίδρυμα ποτέ δεν αποτέλεσε δίλημμα, ή το ένα το μακροπρόθεσμο ή το άλλο, το βραχυπρόθεσμο. Έβλεπε την ανάγκη που υπάρχει με την κρίση, ανακοίνωσε επιπλέον των δωρεών τρία προγράμματα εκατό εκατομμυρίων το καθένα, που αφορούσαν μόνο τις επιδράσεις της κρίσης [...]. Έλεγε το Ίδρυμα ότι αυτό είναι κάτι το οποίο είναι πολύ σημαντικό για το μέλλον της χώρας και στην καρδιά της κρίσης»

*Εικόνα 5-30. Πλατεία Μοναστηρακίου
(Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Απρίλιος 2016)*

*Εικόνα 5-31. Πεζόδρομος Δ. Αρεοπαγίτου
(Φωτογραφία Α. Βιτοπούλου, Απρίλιος 2016)*

*Εικόνα 5-32. Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα
Σταύρος Νιάρχος (Φωτογραφίες Α.
Καραδήμου-Γερόλυμπου, Ιούνιος 2016)*

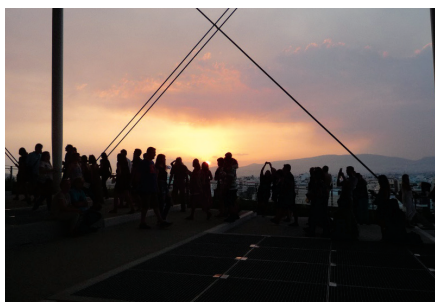

*Εικόνα 5-33. Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα
Σταύρος Νιάρχος (Φωτογραφία Α.
Καραδήμου-Γερόλυμπου, Ιούνιος 2016)*

είναι ακόμα πιο σημαντικό να επενδύει κάποιος στο μέλλον. Ξέρουμε ότι πολύς κόσμος το είδε σαν ελπίδα. Και ειδικά όταν άρχιζε να χτίζεται. Κάτι γίνεται και για να γίνεται κάτι τόσο μεγάλο σε αυτή τη χώρα, κάτι θα ξέρουν αυτοί θετικό, που μάλλον δεν νοιώθουμε εμείς ακόμα. Που δεν το εισπράττουμε. Αυτό ήταν στη θεωρία και κατά τη διάρκεια. Το γεγονός ότι ήρθαν 120.000 άνθρωποι τον Ιούνιο μέσα σε τέσσερις ημέρες και το γεγονός ότι από τις 16 Αυγούστου που ανοίξαμε [...] έχουν ξεπεράσει οι επισκέψεις τις 200.000 και το γεγονός ότι έχουμε δει όλα τα πάρα πολλά διαφορετικά κοινά που σας είπα, οι επισκέπτες μας δεν είναι κάποιες συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας, δείχνει μια αποδοχή. Και θα το πηγαινα πιο πέρα, μια ανάγκη, υπήρχε ανάγκη γι' αυτό και δεν το ξέραμε. Και το βλέπουμε τώρα από τον τρόπο που έχει εντάξει ο κόσμος το κέντρο πολιτισμού στην καθημερινότητά του. [...] βλέπουμε μια τεράστια αποδοχή του έργου, σε επίπεδο κοινωνίας και πολιτών κι αυτό βέβαια δημιουργεί και πάρα πολλές προσδοκίες και μας αγχώνει, αλλά είναι καλό άγχος αυτό, δηλαδή προσπαθούμε κάθε μέρα να ανταποκριθούμε σε αυτή την ανάγκη και στις προσδοκίες που δημιουργούνται. Και βλέπουμε κάτι το οποίο δεν το είχαμε προβλέψει, με την έννοια ότι δεν ήταν από την αρχή στόχος, [...] την τρομερή αποδοχή και ενθουσιασμό από τον τουριστικό κλάδο. [...] Το αεροδρόμιο, η Aegean, ο ΣΕΤΕ, η Ένωση Ξενοδόχων της Αττικής, όλοι αυτοί, το έχουν αγκαλιάσει το έργο, χωρίς εμείς να κάνουμε τίποτα

Εικόνα 5-34. Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (Φωτογραφία Α. Καραδήμου-Γερόλυμπου, Ιούνιος 2016)

Εικόνα 5-35. Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (Φωτογραφία Α. Καραδήμου-Γερόλυμπου, Ιούνιος 2016)

προς αυτή την κατεύθυνση [...]. Δεν πήγαμε εμείς και είπαμε, ελάτε να συνεργαστούμε. Το έχουν δει σαν τρομερή ευκαιρία» (συνέντευξη Ε. Ανδριοπούλου, 11.10.2016).

Την ευρύτατη αποδοχή του ΚΠΙΣΝ, τουλάχιστον από τους πολίτες της Καλλιθέας, επιβεβαιώνει από την πλευρά του και ο Δήμαρχος, επισημαίνοντας βέβαια και ορισμένους προβληματισμούς που έχουν εκφραστεί:

«Οι πολίτες της Καλλιθέας αλλά και των ευρύτερων περιοχών [...] είναι ιδιαίτερα ικανοποιημένοι καθότι ένας πολύ σημαντικός χώρος, ο σημαντικότερος χώρος που υπάρχει αυτή τη στιγμή, Πάρκο Αναψυχής, στο Λεκανοπέδιο, είναι στα πόδια μας και γεύονται τους καρπούς αυτής της επένδυσης ήδη [...]. Εκφράζονται με ενθουσιασμό, υπάρχει βέβαια και ο προβληματισμός για την περίοδο που το δημόσιο θα αναλάβει τη διοίκηση και συντήρηση. [...] Μικρός προβληματισμός υπάρχει για την κυκλοφοριακή συμφόρηση από τους εγγύτερους κατοίκους του χώρου. Γενική όμως εικόνα είναι ο ενθουσιασμός και η διερεύνηση του νέου χώρου από τους συμπολίτες μας» (συνέντευξη Δ. Κάρναβου, 4.11.2019)».

Στην περίπτωση της επέμβασης ανάπλασης στον Δήμο Αιγάλεω, η πλειονότητα του κόσμου, αν και θεωρεί ότι το έργο θα είχε περισσότερη ανταπόκριση πριν από την κρίση, συμφωνεί με τις παρεμβάσεις που έγιναν, ενώ έχει παρατηρηθεί αύξηση των πεζών και της ελκυστικότητας της περιοχής:

«Σύμφωνα με τις απόψεις που έχουν εκφραστεί και εκφράζονται καθημερινά στο Δήμο μας από πολίτες και επιχειρηματίες που διαμένουν και δραστηριοποιούνται στην περιοχή ανάπλασης, αλλά και από τις γύρω περιοχές, η πλειονότητα συμφωνεί με τις παρεμβάσεις που έγιναν, παρόλο που το έργο έχει ολοκληρωθεί σχετικά πρόσφατα. Επιπλέον, μετά την ολοκλήρωση του έργου, πολλοί είναι εκείνοι που παρατήρησαν αύξηση των πεζών και της ελκυστικότητας της περιοχής, η οποία αναβαθμίστηκε ποιοτικά και αισθητικά και μειώθηκαν τα επίπεδα θορύβου και περιβαλλοντικής ρύπανσης. Επίσης, αρκετοί πολίτες εξέφρασαν την άποψη ότι το έργο είναι ένα πολύ θετικό μέτρο εν γένει για την πόλη, αλλά θα είχε πολύ καλύτερα αποτελέσματα αν είχε υλοποιηθεί πριν από την οικονομική κρίση, γιατί οι αναπλάσεις που έγιναν και μεν αναδεικνύουν την πόλη, ωστόσο,

λόγω της κρίσης, πολλά καταστήματα, γραφεία και επιχειρήσεις κλείνουν λόγω οικονομικών δυσκολιών. Μεγάλος αριθμός πολιτών θεωρεί ότι η ανάπτυξη χώρων ελεύθερου χρόνου θα βοηθήσει την τοπική επιχειρηματικότητα» (συνέντευξη Γ. Παπαδιά, 7.10.2016).

5.3.2.4 Ζητήματα χρήσης, συντήρησης και προστασίας των αναδιαμορφωμένων δημόσιων χώρων

Το ζήτημα της παιδείας των πολιτών και της ανάγκης διαμόρφωσης νέας κουλτούρας τέθηκε και όσον αφορά τα ζητήματα του «σεβασμού στο δημόσιο αγαθό» εκ μέρους των χρηστών των αναδιαμορφωμένων δημόσιων χώρων, καθώς και των προβλημάτων που προκύπτουν σε σχέση με τη λειτουργία, τη χρήση, τη συντήρηση και προστασία τους μετά την ολοκλήρωση των έργων.

Ως προς το σεβασμό του δημόσιου χώρου, η πλειονότητα των συνεντευξιζόμενων συμφωνεί ότι σε γενικές γραμμές υπάρχει σεβασμός, αν και συχνά διαπιστώνονται και προβληματικές πρακτικές ή συμπεριφορές. Η παράνομη στάθμευση ιδιωτικών οχημάτων, οι συχνοί βανδαλισμοί, αλλά και η άνευ ορίων εξάπλωση τραπεζοκαθισμάτων είναι κάποιες από τις πρακτικές αυτές. Πάντως, στις περισσότερες συνεντεύξεις σημειώνεται ότι όσο πιο φροντισμένος και συντηρημένος είναι ένας χώρος, τόσο μεγαλύτερη η επισκεψιμότητα και ο σεβασμός και τόσο πιο δύσκολο είναι να εμφανιστούν παραβατικές πρακτικές. Λόγω της υποστελέχωσης, όμως, των ΟΤΑ, που είναι υπεύθυνοι για τη μέριμνα των υλοποιημένων έργων, η συντήρησή τους αποδεικνύεται δύσκολο έργο.

Για την περίπτωση της πλατείας Κοτζιά, ο Δρόσος Μακρής σημειώνει ότι υπάρχει σεβασμός «[...] είναι όμως παθητικός. Και γίνεται μόνο αντιληπτός ο ενεργός, αντικοινωνικός ρόλος αυτών που συνειδητά ή ασυνείδητα κάνουν ζημιές». Όσον αφορά δε τα προβλήματα χρήσης και συντήρησης, υπογραμμίζει τη σημασία της καθαριότητας αλλά και της παιδείας του κοινωνικού συνόλου σε σχέση με τη λειτουργία των δημόσιων χώρων:

«Η καθαριότητα είναι το πρώτιστο. Έχει τα πρωτία σε όλη μας τη ζωή. Διότι και συντήρηση να κάνεις της πλατείας, εάν είναι βρώμικη, δεν θα φανεί. Και ένα μερεμέτι να έχει, όταν είναι καθαρά, θα φανεί και το μερεμέτι και θα πάνε αμέσως οι Υπηρεσίες να το φτιάξουν». [...] Και βέβαια, από εκεί και ύστερα θα πρέπει να υπάρχει μια υποδομή, να ξέρει ο πολίτης, τα κοινωνικά υποσύνολα, ότι μπορούν να απευθυνθούν στο δήμο, να χρησιμοποιήσουν την πλατεία, όμως να μην την βανδαλίσουν, να την βρουν όπως την άφησαν τουλάχιστον» (συνέντευξη Δ. Μακρή, 2.8.2016).

Σε σχέση με την ανάπλαση της πλατείας Βαρβακείου, η Σαμάνθα Φανού υποστηρίζει χαρακτηριστικά:

«Η αλήθεια είναι ότι στη χώρα μας υπάρχει έλλειμμα σεβασμού στο δημόσιο χώρο, αλλά και ανεπαρκής μέριμνα για τη συντήρηση του δημόσιου αγαθού. Έχουμε παρατηρήσει πόσο εύκολα μετατρέπονται οι χώροι πεζών σε χώρους στάθμευσης και σχεδόν έχουμε συνηθίσει στην κακοποίηση του δημόσιου χώ-

ρου. Είναι προφανές ότι είναι πλέον επιτακτική η ανάγκη για μια άλλη κουλτούρα που θα διαμορφώνει την σχέση του πολίτη με το δομημένο περιβάλλον. Η μέριμνα για τη χρήση και την προστασία του δημόσιου αγαθού είναι υποχρέωση και της πολιτείας και του πολίτη. Η πλατεία κακοποιείται» (συνέντευξη Σ. Φανού, 27.7.2016).

Όσον αφορά τις εξεταζόμενες επεμβάσεις που εντάσσονται στο πλαίσιο της ενοποίησης, η Ντ. Γαλάνη θεωρεί ότι υπάρχει σεβασμός, εντούτοις εκφράζει την άποψη ότι η υπερβολική ή και κακή χρήση των χώρων οδηγεί συχνά στην «κατάχρηση», ενώ ταυτόχρονα επισημαίνει και τις δυσκολίες που έχουν οι Δήμοι να τα συντηρήσουν, κυρίως δε τα ειδικά έργα:

«Τώρα εκεί υπάρχουν θέματα, ας πούμε, για τη συντήρηση. Γιατί τα πολύ ειδικά έργα οι Δήμοι έχουν δυσκολίες να τα συντηρήσουν. Παρόλα αυτά η πόλη ανήκει στο Δήμο, δεν υπάρχει αμφιβολία γι αυτό. [...] Εγώ επιμένω [...] ότι λίγο πολύ τους έχουμε τσακίσει αυτούς τους χώρους, τους χρησιμοποιούμε περισσότερο απ' όσο πρέπει για τα πάντα, από τραπεζοκαθίσματα, συγκεντρώσεις, όλα αυτά, που ίσως τους στερεί κάποια από τα στοιχεία που ελπίζαμε ότι θα έχουν όταν τους κατασκευάζαμε. [...] Νομίζω ότι μπορώ να σε παραπέμψω συνολικά σε εκείνο το άρθρο που είχα γράψει, «χρήση, κατάχρηση»,²⁷ γιατί το δημόσιο αγαθό δεν είναι πάντα σεβαστό, δυστυχώς, και φτάνουμε στην κατανάλωσή του ας πούμε. Παρόλα αυτά επειδή κι αυτή εντάσσεται στο γεγονός ότι οι πολίτες αγαπούν το χώρο συνολικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι με τα καλά του και τα κακά του, υπάρχει ένας σεβασμός» (συνέντευξη Ντ. Γαλάνη, 26.9.2016).

Στην περίπτωση του ΚΠΙΣΝ, που αποτελεί και την πιο πρόσφατη και λιγότερο δοκιμασμένη στο χρόνο από τις εξεταζόμενες επεμβάσεις, η οποία μάλιστα υλοποιήθηκε από ιδιωτικό φορέα που διατήρησε και τη διαχείριση και συντήρησή του του κατά το πρώτο διάστημα λειτουργίας του, η Έλλη Ανδριοπούλου υποστηρίζει ότι δεδομένων των επισκεπτών:

«[...] υπάρχει ένας τρομερός σεβασμός στο χώρο. Υπάρχουν πάντα οι εξαιρέσεις, θα τύχει. Αλλά ακόμα και στις εξαιρέσεις το ίδιο το κοινό έρχεται να προστατέψει το έργο. [...] όταν φτιάχνεις ένα χώρο που σέβεται τον επισκέπτη, αντίστοιχα και ο επισκέπτης σέβεται το χώρο» (συνέντευξη Ε. Ανδριοπούλου, 11.10.2016).

Την αλληλένδετη σχέση μεταξύ ποιότητας και καλής συντήρησης ενός αναδιμορφωμένου δημόσιου χώρου και του σεβασμού του από την πλευρά των πολιτών, υπογραμμίζει και ο Δήμαρχος Καλλιθέας Δημήτριος Κάρναβος, εκφράζοντας παράλληλα και την άποψή του σχετικά με σημασία του μοντέλου διαχείρισης του έργου μετά την ολοκλήρωσή του από τη μια, αλλά και της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης των πολιτών, από την άλλη:

«[...] ο βαθμός σεβασμού των πολιτών στο δημόσιο αγαθό συναρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ποιότητα συντήρησης και λειτουργίας αυτού. Δηλαδή όταν ένας πολίτης βλέπει ένα πάρκο επαρκώς συντηρημένο, δύσκολα θα προχωρήσει σε οποιαδήποτε ενέργεια παραβατικότητας. [...] θα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε

27. Αναφέρεται στο άρθρο της «Χρήση ή κατάχρηση των υπό ανάπλαση αστικών δημόσιων χώρων» που δημοσιεύτηκε στο Νόμος + Φύση (2003).

όλοι [...] τι σημαίνει δημόσιο αγαθό και πώς μπορεί αυτό, με ποιο μοντέλο, να διοικηθεί και να λειτουργήσει; Γιατί, για παράδειγμα, ακούω από πολλούς, και κόμματα και φορείς, να λένε ότι πρέπει να μην αναπτύσσονται διάφορες χρήσεις και να είναι ελεύθεροι, λέει, χώροι, προσβάσιμοι για όλους και να μην πληρώνουν σε τίποτε. Δεν είμαι αυτής της λογικής. Ούτε της λογικής ότι θα εκχωρούμε τα πάντα στις επιχειρήσεις και δεν θα υπάρχει πρόσβαση των πολιτών που δεν έχουν να πληρώσουν, ούτε της λογικής του να φτιάχνεται ένας χώρος, ένα πάρκο εν προκειμένω, το οποίο να μην έχει καμία χρήση και λειτουργία. Θα πρέπει να ακολουθούμε ως κοινωνία την αριστοτελική μέση οδό. Να αναπτύσσονται λελογισμένα χρήσεις και λειτουργίες που να 'χουν και κάποιο αντίτιμο, να εισπράττει ο εκάστοτε φορέας διαχείρισης, κάπου να 'χει έσοδα για να μπορεί να συντηρεί και να λειτουργεί τους χώρους. Όταν λοιπόν υπάρχουν τέτοια είδους μοντέλα διοίκησης και λειτουργίας των δημόσιων χώρων και συντηρούνται οι εγκαταστάσεις, τότε πιστεύω και φύλαξη υπάρχει, υπάρχει καθαριότητα, υπάρχει πρόνοια, δεντροκνηπουροί, τότε λοιπόν υπάρχει ένας οργανωμένος χώρος που και προσελκύει τους πολίτες και είναι περισσότερο επισκέψιμος, αλλά τους δίνει και το έναυσμα να μην προχωρούν σε παραβατικότητα και να αντιμετωπίζουν, να σέβονται το δημόσιο αγαθό. Νομίζω ότι δεν πρέπει να επεκταθώ στο ζήτημα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Θα το θίξω ακροθιγώς, λέγοντας ότι προφανώς η δουλειά πρέπει να γίνεται σε βάθος στα σχολεία» (συνέντευξη Δ. Κάρναβου, 4.11.2016).

Στην περίπτωση της επέμβασης στον Δήμο Μοσχάτου-Ταύρου, η Μαρία Γιαννικουρή αποδίδει την έλλειψη σεβασμού στο δημόσιο αγαθό στη νοοτροπία των πολιτών να μην το θεωρούν δικό τους γιατί δεν αισθάνονται ότι το έχουν πληρώσει, ενώ υπογραμμίζει ταυτόχρονα και τις σημαντικές δυσκολίες συντήρησης λόγω έλλειψης προσωπικού:

«[...] η συντήρηση δυστυχώς είναι δύσκολη. Δύσκολη γιατί δεν υπάρχει το απαραίτητο προσωπικό έτσι ώστε να υπάρχει ένα υπεύθυνο συνεργείο του χώρου στην καθημερινότητα και να συντηρεί το χώρο. [...] και εν πάση περιπτώσει και τύποις να φυλάσσεται, διότι όταν είναι εκεί κάποιος εργαζόμενος ή κάποιος εργαζόμενος στην καθημερινότητα δεν θα γίνονταν και βανδαλισμοί. Αυτό δεν υπάρχει. Βανδαλισμοί γίνονται πάρα πολλοί. [...] Δεν υπάρχει σεβασμός στο δημόσιο χώρο. Αυτό οφείλω να το πω. [...] η Δημοτική αστυνομία, η οποία ήταν κάτι που την πήραν από τους Δήμους και η οποία σ' εμάς τουλάχιστον υπολειτούργησε γιατί δεν ήταν στελεχωμένη, ήταν δύο άτομα όλα κι όλα, αλλά ήταν κάτι. Τώρα δεν υπάρχει τίποτα. Δηλαδή δεν μπορείς να κάνεις παρέμβαση. Δυστυχώς για να σεβαστείς κάτι πρέπει να το πληρώσεις από την τσέπη σου, να το καταλάβεις. Αυτό είναι αλήθεια. Δηλαδή δεν καταλαβαίνεις το δημόσιο αγαθό ότι το έχεις πληρώσει. Πρέπει να βγάλεις από την ίδια σου την τσέπη και να ξέρεις ότι πλήρωσες αυτό, ίσως, για να το σεβαστείς καλύτερα. Αυτή είναι η άποψή μου» (συνέντευξη Μ. Γιαννικουρή, 29.11.2016).

Περισσότερο θετικός ως προς το σεβασμό των πολιτών και τη χρήση των αναδιαμορφωμένων δημόσιων χώρων εμφανίζεται ο Γεώργιος Παπαδιάς, όσον αφορά την περίπτωση της επέμβασης ανάπλασης στον Δήμο Αιγάλεω:

«Γενικά οι χρήστες του αναδιαμορφωμένου χώρου σέβονται τις νέες υποδομές και δεν έχουν παρατηρηθεί σημαντικά προβλήματα από κακή χρήση. Εντούτοις η παράνομη διέλευση, στάση και στάθμευση των μηχανοκίνητων οχημάτων αποτελεί ένα συχνό φαινόμενο, το οποίο ο Δήμος καθημερινά προσπαθεί να εξαλείψει» (συνέντευξη Γ. Παπαδιά, 7.10.2016).

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι τα βασικότερα προβλήματα όσον αφορά τη χρήση, συντήρηση και προστασία των αναδιαμορφωμένων δημόσιων χώρων, μετά την ολοκλήρωση των επεμβάσεων, είναι τα ακόλουθα:

- › παραβατικές συμπεριφορές,
- › έλλειψη καθαριότητας,
- › ανεπαρκής μέριμνα και έλλειψη προσωπικού για τη συντήρηση του δημόσιου αγαθού,
- › εξάπλωση καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος εις βάρος του δημόσιου χώρου,
- › έλλειψη σεβασμού απέναντι στον δημόσιο χώρο/κακοποίηση του δημόσιου χώρου,
- › έλλειψη παιδείας και περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης εκ μέρους του κοινωνικού συνόλου σε σχέση με τη σωστή λειτουργία των δημόσιων χώρων.

5.3.3 Δυνατότητες και προοπτικές υλοποίησης των αστικών επεμβάσεων

5.3.3.1 Συνέργειες και συνδιαμόρφωση προγραμμάτων επέμβασης

Δεν αποτελεί βασικό στόχο της έρευνας αυτής η διερεύνηση των προβλημάτων που χαρακτηρίζουν τη διαδικασία υλοποίησης και διακυβέρνησης, ζητήματα τα οποία έχουν μελετηθεί και αναδειχθεί εκτεταμένα στη σχετική βιβλιογραφία. Εντούτοις θεωρήθηκε σημαντικό να εντοπιστούν τα θετικά και αρνητικά στοιχεία των συνεργασιών και κυρίως οι δυνατότητες συνέργειας μεταξύ των φορέων αλλά και συνδιαμόρφωσης με άλλους εμπλεκόμενους στον σχεδιασμό και την υλοποίηση των αστικών επεμβάσεων.

Στις περισσότερες περιπτώσεις, όπως είναι λογικό, αναφέρεται η ύπαρξη συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων λόγω των διαφορετικών αρμοδιοτήτων τους σε σχέση με επιμέρους ζητήματα σχεδιασμού και διαμόρφωσης του δημόσιου χώρου (ΟΤΑ, ΥΠΕΚΑ, αρχαιολογική υπηρεσία, διαφορετικοί ΟΚΩ κλπ.). Από τα λεγόμενα των συνεντευξιζόμενων, αλλά και το αρχειακό υλικό και τα σχετικά δημοσιεύματα, αναδεικνύεται ένα από τα διαχρονικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν την εφαρμογή των αστικών επεμβάσεων, ανεξάρτητα από την κλίμακά τους, στην Ελλάδα: οι δυσκολίες, παρά τη θετική διάθεση, συνεργασίας μεταξύ των πολλαπλών φορέων που χρειάζεται να συνεργαστούν για την υλοποίηση ενός έργου, αλλά και με άλλες κατηγορίες εμπλεκόμενων, όπως και η έλλειψη αποτελεσματικού πλαισίου διαβούλευσης και συμμετοχής.

Ταυτόχρονα γίνεται φανερό η σημασία της συνέργειας μεταξύ των αρμόδιων φορέων αλλά και της εμπλοκής ερευνητικών φορέων για την επίτευξη καλύτε-

ρων αποτελεσμάτων κατά τη διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης των αστικών επεμβάσεων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι από τις περιπτώσεις των αστικών επεμβάσεων που μελετήθηκαν, διαδικασία συμμετοχής των πολιτών και χρηστών στο στάδιο αποφάσεων για τον ανασχεδιασμό του χώρου αναφέρθηκε μόνο σε δύο περιπτώσεις: στην πλατεία Μοναστηρακίου και στην πλατεία Βαρβακείου. Όπως επισημαίνει η Ντόρα Γαλάνη:

«Ειδικά η πλατεία Μοναστηρακίου έγινε και μετά τα υπόλοιπα έργα, οπότε υπήρχε και εμπειρία σε πολλά πράγματα. Είχαν γίνει δημόσιες συνελεύσεις, είχαμε μαζέψει κόσμο και έλεγαν οι καταστηματαρχές τί θέλουνε, είχαν στην αρχή ξεκινήσει να έχουν κι ένα σύλλογο, νομίζω ότι δεν υπάρχει πια, των καταστηματαρχών της περιοχής που βοηθούσαν. Είχε ενδιαφέρον. Το Μοναστηράκι ήταν μια περίπτωση που κινήθηκε ευρύτερα. Δηλαδή θα μπορούσε να πει κανείς ότι ξεκίνησε από το μηδέν η όλη διαδικασία, μαζί με τους κατοίκους. Τότε δεν υπήρχαν κάτοικοι, αλλά τέλος πάντων μαζί με αυτούς που ενδιαφέρονταν. Ήταν μια ιδιαίτερη περίπτωση» (συνέντευξη Ντ. Γαλάνη, 26.9.2016).

Στην περίπτωση δε της πλατείας Βαρβακείου, πρόκειται ουσιαστικά για την επικείμενη επέμβαση εκ νέου ανάπλασης της πλατείας, για την οποία έχει δρομολογηθεί «[...] ευρύτατη διαβούλευση με όλους τους ενδιαφερόμενους για τον τελικό χαρακτήρα της πλατείας» (συνέντευξη Σ. Φανού, 27.7.2016).

Όσον αφορά την πλατεία Κοτζιά, η περιπετειώδης ιστορία της αναδεικνύει τις προαναφερόμενες δυσκολίες σχετικά με τη συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων αρμόδιων φορέων. Όπως προκύπτει από σχετικό έγγραφο της Διεύθυνσης Αρχιτεκτονικού του Δήμου Αθηναίων προς τον Πρόεδρο του Δημοτικού Συμβουλίου, το οποίο υπογράφεται από τον τότε Δήμαρχο Αντώνη Τρίτση,²⁸ με την ολοκλήρωση της δημοπρασίας για την κατασκευή του υπόγειου χώρου στάθμευσης στην πλατεία Δημαρχείου (Κοτζιά), ο Δήμος Αθηναίων διαφώνησε με την πρόταση διαμόρφωσης του ΥΠΕΧΩΔΕ για το χώρο στάθμευσης και την πλατεία και από πολεοδομική και από αρχιτεκτονική άποψη. Η πρόταση του ΥΠΕΧΩΔΕ πρότεινε την κατασκευή τετραώροφου χώρου στάθμευσης, την ανέγερση καταστημάτων στον χώρο της πλατείας για την ανταποδοτικότητα της επέμβασης, τη διαμόρφωση της πλατείας σε τρία επίπεδα. Η διεύθυνση αρχιτεκτονικού από την άλλη πρότεινε δύο ορόφους υπόγειου χώρου στάθμευσης, την εξάλειψη των εμπορικών δραστηριοτήτων, καθώς θεωρούσε ότι αυτό θα αύξανε τις ανάγκες σε χώρους στάθμευσης και το ζήτημα της ανταποδοτικότητας μπορούσε να λυθεί καθώς είχε εκφραστεί ενδιαφέρον από την Εθνική Τράπεζα για μερική χρηματοδότηση του έργου, καθώς και ότι η πλατεία θα έπρεπε να έχει αρχιτεκτονικό χαρακτήρα και ύψος ανάλογο με τα κτίρια που την περιβάλλουν και να λειτουργεί σε ένα επίπεδο. Πρότεινε δε την κατασκευή της με τη διαδικασία της μελετοκατασκευής (Ν. 716/1977).²⁹

28. Συνεπώς, αν και χωρίς ημερομηνία, το έγγραφο προφανώς χρονολογείται κατά την περίοδο 1.1.1991-7.4.1992 κατά την οποία διετέλεσε δήμαρχος ο Αντώνης Τρίτσης.

29. Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού Δήμου Αθηναίων (x.x.). Έγγραφο με θέμα: Ανάθεση μελέτης:

Επιπλέον, κατά τη φάση υλοποίησης, όπως επισημαίνει ο Δρόσος Μακρής, ο ανάδοχος του έργου έπρεπε να διαμορφώσει, με τις οδηγίες της Υπηρεσίας του Δήμου που είχε κάνει την προμελέτη:

«σε πραγματικά πλαίσια πλέον ορισμένα στοιχεία τα οποία δεν εξαρτώνται ούτε από την Υπηρεσία, ούτε από τον εργολάβο, ούτε από την αρχαιολογία, δηλαδή έπρεπε να γίνει μια πάλη μεταξύ διαφόρων οργανισμών, όπως και τους ΟΚΩ, δηλ. ΔΕΗ, ΟΤΕ, νερά, το υπουργείο μεταφορών όσον αφορά τις προσβάσεις [...]» (συνέντευξη Δ. Μακρή, 2.8.2016).³⁰

Στην περίπτωση των επεμβάσεων ενοποίησης, διάφοροι φορείς όπως το ΥΠΕΧΩΔΕ, το ΥΠΠΟ, ο Δήμος Αθηναίων η ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ Α.Ε. παρείχαν στοιχεία για την προκήρυξη των διαγωνισμών. Συγκεκριμένα δε για την πλατεία Μοναστηρακίου, γνωρίζουμε ότι το 1985 συντάχθηκε από τους συναρμόδιους φορείς μνημόνιο σχετικά με τις αρχές που πρέπει να διέπουν τον σχεδιασμό της (ΕΑΧΑ ΑΕ, 1998θ). Η περιπετειώδης βέβαια και πάλι επέμβαση ανάπλασης της πλατείας αναδεικνύει ξεκάθαρα τις δυσκολίες που προκύπτουν κατά την υλοποίηση των αστικών επεμβάσεων.³¹

Σε όλες λοιπόν τις συνεντεύξεις, η συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων, παρά τα προβλήματα, κρίνεται πολύ θετική και κυρίως απαραίτητη και ουσιαστική, καθώς ο κάθε φορέας συμβάλλει με τη δική του εμπειρία. Προϋπόθεση βέβαια αποτελεί, όπως επισημαίνει ο Δρόσος Μακρής, «[...] να επιλέγονται άτομα ανοιχτά. Όχι άτομα που γίνονται θεματοφύλακες της υπόθεσης του δήμου ή της υπόθεσης της αρχαιολογίας, δηλαδή να μην χάνονται στο επουσιώδες, αλλά να συντάσσονται στο ότι πρέπει να γίνει κάποιο έργο» (συνέντευξη Δ. Μακρή, 2.8.2016). Ως αρνητικά σημεία της συνεργασίας, αναφέρονται η καθυστέρηση που μπορεί να προκύψει στις διαδικασίες.

Έτσι, όσον αφορά την πλατεία Βαρβακείου, για την ανάπλαση της οποίας υπήρξε συνεργασία των τεχνικών υπηρεσιών του Δήμου με το Υπουργείο Πολιτισμού, η Σαμάνθα Φανού θεωρεί ως αρνητικό χαρακτηριστικό κατά τη διαδικασία συνεργασίας πολλών φορέων ότι «η υλοποίηση γίνεται εξαιρετικά χρονοβόρα, ενώ στα θετικά ότι με τον τρόπο αυτό συνεργάζονται πολλοί ειδικοί, ο καθένας συμβάλλει με διαφορετικό τρόπο και έτσι ανοίγει ο διάλογος» (συνέντευξη Σ. Φανού, 27.7.2016).

Στην περίπτωση της ενοποίησης αρχαιολογικών χώρων, η Ντ. Γαλάνη επιβεβαιώνει τη συνεργασία πολλών διαφορετικών φορέων κατά την υλοποίηση των επεμβάσεων, υποστηρίζοντας παράλληλα ότι η συνεργασία μεταξύ των δύο Υπουργείων, ΥΠΕΧΩΔΕ και ΥΠΠΟ, που προβλέπονταν στο καταστατικό της ΕΑΧΑ

«Υπόγειοι Σταθμοί Αυτοκινήτων στην πλατεία Δημαρχείου» σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 716/77, προς τον κ. Πρόεδρο του Δημοτικού Συμβουλίου.

30. Το Υπουργείο Πολιτισμού ενέκρινε τη μελέτη κατασκευής του υπόγειου σταθμού αυτοκινήτων στην πλατεία τον Ιούνιο του 1994 (Υπουργείο Πολιτισμού (1994, 16 Ιουνίου). Απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού με θέμα: «Αρχαιολογικός Χώρος Πλατείας Εθνικής Αντιστάσεως (Αθήνα)».

31. Σχετικά με προβλήματα ιδεολογικής διάστασης μεταξύ μελετητών και ΕΑΧΑ, βλ. <http://www.kathimerini.gr/146490/article/politismos/arxeio-politismoy/arxitektonikh-xwris-arxitektones>, <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=152527>

ΑΕ από την Ιδρυτική της πράξη, οδήγησε στο να γίνονται οι διαδικασίες πιο γρήγορα και αποτελεσματικά.

«Έχουμε συνεργαστεί με τους πάντες. Με την Τροχαία, με την Αστυνομία, με την Αρχαιολογία, με το Δήμο, με την καθαριότητα του Δήμου. [...] Το Τεχνικό Επιμελητήριο, με την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία, [...] ο Σύλλογος Καταστηματαρχών, ο Εμπορικός Σύλλογος Αθήνας, είναι πάρα πάρα πολλοί φορείς [...]. Είχαμε πάρα πολύ καλή επαφή με τους περισσότερους, υπήρξαν και συγκρούσεις, δεν υπάρχει αμφιβολία, αλλά συνήθως αυτές επιλυόντουσαν. Δεν θυμάμαι δηλαδή κάποια που να έμεινε μέχρι τέλους προβληματική. Η εμπειρία είναι διπλή. Δηλαδή εκεί που άλλαξε η μορφή της συνεργασίας ήταν με τους αρχαιολόγους, δηλαδή το ΥΠΠΟ. Οι αρχαιολόγοι ήταν πάρα πολύ επιφυλακτικοί στην αρχή, και γενικά το ΥΠΠΟ και οι εκπρόσωποί του. Στην πορεία, επειδή είδαν ότι πάρα πολλά πράγματα έγιναν όμορφα, έγιναν με τη συνεργασία τους και μάλιστα πιο γρήγορα κι αυτό ήταν και το ενδιαφέρον, λόγω του ότι λειτούργησε η Ενοποίηση, ήταν γιατί μπορούσε να κάνει τα έργα με συνοπτικές διαδικασίες πιο γρήγορα, μπορούσε να κάνει κάποιες ειδικές αναθέσεις, μπορούσε κάποια πράγματα να τα τρέξει» (συνέντευξη Ντ. Γαλάνη, 26.9.2016).

Από τις εξεταζόμενες μελέτες περίπτωσης, αυτή του ΚΠΙΣΝ εμφανίζει την ιδιαιτερότητα υλοποίησης μέσα από σύμπραξη δημόσιου-ιδιωτικού τομέα, μια συνεργασία που, σύμφωνα με την Ε. Ανδριοπούλου, εξελίχθηκε με πολύ θετικό τρόπο, με αποτέλεσμα να εκφράσει αισιοδοξία και για την εξέλιξή της, βάσει της σύμβασης που έγινε μεταξύ του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ) και του Ελληνικού Δημοσίου και στην οποία αναφέρονται αναλυτικά ο ρόλος και οι υποχρεώσεις των δύο μερών. Από την πλευρά του Δημοσίου, υπήρξε εμπλοκή πολλών φορέων, καθώς στη συμβουλευτική επιτροπή που δημιουργήθηκε, βάσει της σύμβασης, συμμετείχαν εκπρόσωποι των τεσσάρων εμπλεκόμενων Υπουργείων, Πολιτισμού, Παιδείας, Οικονομικών και Περιβάλλοντος, ο Δήμαρχος Καλλιθέας, εκπρόσωπος από το Γραφείο του Πρωθυπουργού που είχε και τον ρόλο συντονιστή της επιτροπής, εκπρόσωποι των δύο φορέων – της Εθνικής Λυρικής Σκηνής (ΕΛΣ) και της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος (ΕΒΕ), καθώς και η ΑΕ που είναι ο Οργανισμός Κέντρο Πολιτισμού Σταύρος Νιάρχος (ΚΠΙΣΝ).

Η Ε. Ανδριοπούλου σημειώνει ότι η συνεργασία σε όλη τη διάρκεια υλοποίησης του έργου έγινε με θετική διάθεση και οι όποιες δυσκολίες προέκυψαν λόγω της εμπλοκής του Δημοσίου ήταν αποτέλεσμα των γνωστών αδυναμιών του και όχι έλλειψης διάθεσης:

«Όλοι αυτοί οι φορείς συναντιούνται από το 2007 και τον τελευταίο χρόνο που το έργο έχει μπει πια στην τελική του πορεία για την ολοκλήρωση και την παράδοση στο Ελληνικό Δημόσιο και που και τα θέματα που συζητούνται εκεί έχουν πολύ μεγαλύτερο ενδιαφέρον για το ευρύ κοινό, οι συνεδριάσεις αυτής της Επιτροπής μεταδίδονται με life-streaming από το site μας. Το λέω αυτό γιατί η διαφάνεια σε όλη αυτή τη σύμπραξη δημοσίου και ιδιωτικού τομέα ήταν πολύ σημαντικός στόχος του Ιδρύματος, το οποίο φάνηκε σε αυτό το κομμάτι της σύμπραξης, αλλά φάνηκε και προς το κοινό. [...] Και όλοι οι εκπρόσωποι, φανταστείτε από το 2007 πόσοι εκπρόσωποι έχουν αλλάξει και πόσες φορές σε αυτή

τη συμβουλευτική επιτροπή, δεν έχει σημασία από ποια κυβέρνηση ήταν, όλοι οι εκπρόσωποι ήταν πάρα πάρα πολύ θετικοί ως προς το έργο και ειδικά και τον τελευταίο χρόνο όπου πια δεν φτάνει κανείς να είναι θετικός, αλλά πρέπει να γίνουν και συγκεκριμένες κινήσεις για τη σωστή υλοποίηση, υπάρχει ανταπόκριση. Και στο παρελθόν, ό,τι χρειαζόταν υπήρχε ανταπόκριση από όποια κυβέρνηση για να γίνει σωστά το έργο. [...] Υπήρχε πάντα θετική διάθεση. Υπήρχαν προβλήματα, εκεί που μερικές φορές όλοι το ζούμε, στην αδυναμία κάποιες φορές του ελληνικού δημοσίου, όχι στην έλλειψη θέλησης. Οπότε υπήρχε η πρόθεση η θετική, υπήρχαν κάποια πράγματα που έγιναν με μεγαλύτερη καθυστέρηση, αλλά που δεν έχουν όμως βάλει σε ρίσκο το έργο. Τελικά δηλαδή έχουν προχωρήσει, απλά όχι τόσο γρήγορα όσο θα περίμενε κανείς. Δηλαδή οι δυσκολίες που έχει ο δημόσιος τομέας γενικότερα, ΟΚ φάνηκαν και σε αυτό το έργο. Αλλά τίποτα που να λέμε ΟΚ, αυτή τη στιγμή θα έθετε σε ρίσκο την ολοκλήρωσή του ή την παράδοσή του» (συνέντευξη Ε. Ανδριοπούλου, 11.10.2016).

Από την πλευρά του, ο Δήμαρχος Καλλιθέας Δημήτριος Καρνάβος, ο οποίος ανέλαβε τον Δήμο τον Σεπτέμβριο του 2014 όταν ο σχεδιασμός του ΚΠΙΣΝ είχε ήδη ολοκληρωθεί και η υλοποίηση της μελέτης είχε ξεκινήσει, σημειώνει, αναφερόμενος στην υλοποίηση του Δημοτικού Πάρκου Αθλητισμού και Αναψυχής, ότι υπήρξε συνεργασία με το ΥΠΕΧΩΔΕ και το ΥΠΕΚΑ, αλλά δεν υπέπεσε στην αντίληψή του οποιαδήποτε συνεργασία με την Περιφέρεια ή με κάποιο ΑΕΙ, όπως, επίσης, και οποιαδήποτε άλλη συνεργασία με κοινωνικούς εταίρους. Υπογραμμίζει δε γενικότερα την αναγκαιότητα εμπλοκής ερευνητικών φορέων κατά την υλοποίηση των αστικών επεμβάσεων:

«Είναι προφανές ότι τα Ερευνητικά Ιδρύματα αλλά και τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα υπάρχουν ακριβώς για να ερευνούν και να μελετούν την επιστήμη και να φτάνουν σε προτάσεις οι οποίες είναι πρακτικές προς υλοποίηση. Άρα, θα πρέπει να υπάρχει εμπλοκή τους γιατί τα Πανεπιστήμια παρακολουθούν τις νέες εξελίξεις της επιστήμης» (συνέντευξη Δ. Κάρναβου, 4.11.2016).

Στον Δήμο Μοσχάτου, η επέμβαση ανάπλασης υλοποιήθηκε χωρίς τη συνεργασία άλλων φορέων ή/και κοινωνικών εταίρων, ούτε όσον αφορά τον σχεδιασμό ούτε την υλοποίηση. Και σε αυτή την περίπτωση όμως, η Μαρία Γιαννικουρή κρίνει θετικά τα αποτελέσματα μιας διαδικασίας που θα ενέπλεκε ερευνητικούς φορείς:

«Θεωρώ ότι τα αποτελέσματα πάντα είναι θετικά. Τα αρνητικά θα έλεγα ότι, αν υπάρχουν, [...] είναι στο θέμα του χρόνου, στην καθημερινότητα ενός υπαλλήλου για να συνεργαστεί με έναν ερευνητή. Γιατί ο ερευνητής θέλει να αναμοχλεύσουμε μέσα από τα αρχεία μας πάρα πολλά δεδομένα, τα οποία λόγω της κακής αρχειοθέτησής τους πολλές φορές είναι δύσκολα, είναι δύσχρηστα, δηλαδή γι' αυτό λειτουργούμε τις περισσότερες φορές και με τη μνήμη. [...] Αυτό που είναι θετικό, ένα μάλλον από τα πιο θετικά είναι η εξειδίκευση που έχει ο επιστημονικός φορέας που συνεργάζεσαι, κάτι που δεν μπορείς να έχεις όση εμπειρία και να διαθέτεις, όσες γνώσεις και να έχεις ως υπάλληλος» (συνέντευξη Μ. Γιαννικουρή, 29.11.2016).

Αντίστοιχα, και η επέμβαση ανάπλασης στον Δήμο Αιγάλεω υλοποιήθηκε

αποκλειστικά από τον Δήμο Αιγάλεω, υπό την εποπτεία της Διαχειριστικής Αρχής Περιφέρειας Αττικής. Εντούτοις, ο Γεώργιος Παπαδιάς κρίνει απαραίτητη τη συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων φορέων, την εμπλοκή ερευνητικών φορέων, αλλά και των κατοίκων, για την επίτευξη καλύτερου αποτελέσματος και τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής αποδοχής:

«Ειδικότερα, η συμμετοχή των Δήμων βοηθάει στην καλύτερη ανταπόκριση στους κοινωνικούς στόχους των προγραμμάτων. Η συμμετοχή των κατοίκων της περιοχής ανάπλασης καθώς και του “φορέα ανάπλασης” αποτελεί σημαντική αρχή για την επιτυχία του προγράμματος. Η πολύπλευρη συμμετοχή, μέσα από τις συγκρούσεις και τις αντιθέσεις που θα υπάρξουν, συντελεί στην εξασφάλιση των κοινωνικών στόχων του προγράμματος. Βασικός στόχος του προγράμματος ανάπλασης είναι η εξασφάλιση της αποδοχής του από τους ιδιοκτήτες, ο οποίος μπορεί να επιτευχθεί μέσω της σωστής ενημέρωσης από τους κεντρικούς και τους τοπικούς φορείς» (συνέντευξη Γ. Παπαδιά, 7.10.2019).

5.3.3.2 Δυνατότητες υλοποίησης επεμβάσεων

Σχετικά με τις δυνατότητες υλοποίησης των αστικών επεμβάσεων, σημαντικό ζήτημα προς διερεύνηση αποτελεί ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης, καθώς τα τελευταία χρόνια έχει αποκτήσει επιπλέον αρμοδιότητες στον τομέα αυτό. Οι συνεντεύξεις, καθώς οι πέντε από τις επτά έγιναν με εργαζόμενους ή αιρετούς Δήμων της Αττικής που υλοποίησαν επεμβάσεις ανάπλασης, ανέδειξαν ορισμένες ενδιαφέρουσες πτυχές. Από τις απαντήσεις στην ερώτηση που τους τέθηκε αναφορικά με τις σημερινές δυνατότητες ενός πρωτοβάθμιου ΟΤΑ στο σχεδιασμό και την υλοποίηση αστικών επεμβάσεων, τα βασικότερα σημεία που αναφέρθηκαν είναι τα εξής:

› Οι ΟΤΑ, καθώς διαθέτουν πολλές υπηρεσίες (τεχνικές, κοινωνικές κλπ.), έχουν τη δυνατότητα να αντιμετωπίσουν ολιστικά μια περιοχή, υιοθετώντας μια οπτική που δεν περιορίζεται σε έναν συγκεκριμένο χώρο, αλλά «βλέπει» συνολικά μια γειτονιά ή και την κοινωνία, ενσωματώνοντας ευρύτερες προτεραιότητες (συνέντευξη Δ. Μακρή, 2.8.2016).

› Οι ΟΤΑ έχουν επιφορτιστεί με πολλά προβλήματα και έχουν αναλάβει θεσμικά μεγάλες ευθύνες, εμφανίζουν όμως ανεπάρκεια τόσο σε στελέχη όσο και σε αιρετούς (συνέντευξη Δ. Μακρή, 2.8.2016).

› Οι ΟΤΑ διαθέτουν επαρκείς υπηρεσίες και δυνατότητες (συνέντευξη Σ. Φανού, 27.7.2016 και συνέντευξη Μ. Γιαννικουρή, 29.11.2016).

› Οι ΟΤΑ δεν διαθέτουν το αναγκαίο προσωπικό για τη συντήρηση και προστασία των υλοποιημένων έργων (συνέντευξη Μ. Γιαννικουρή, 29.11.2016).

› Οι ΟΤΑ αντιμετωπίζουν τρία διαφορετικά προβλήματα: Το πρώτο είναι η έλλειψη εργαλείων χρηματοδότησης των έργων ανάπλασης (βλ. 5.3.3.4). Το δεύτερο είναι η μικρή θεσμική, οργανωτική και επιχειρησιακή δυνατότητα για τη μελέτη και τον σχεδιασμό επεμβάσεων. Το τρίτο και λιγότερο σημαντικό πρόβλημα είναι αυτό της επίβλεψης των υλοποιημένων έργων. Για όλα τα παραπάνω προβλή-

ματα ευθύνεται όχι μόνο η υποστελέχωση των υπηρεσιών αλλά και η αδυναμία στελέχωσής τους με εξειδικευμένους επιστήμονες (συνέντευξη Δ. Κάρναβου, 4.11.2016).

➤ Οι ΟΤΑ, αν και έχουν νομοθετικά σημαντικές αρμοδιότητες σχεδιασμού και υλοποίησης αστικών επεμβάσεων, αντιμετωπίζουν γραφειοκρατικές καθυστερήσεις (θέματα εγκρίσεων, εκδόσεις αδειών, εγκρίσεις μελετών, κ.λπ.). Αυτό θα αντιμετωπιζόταν, αν αναλάμβαναν οι Δήμοι περισσότερες πρωτοβουλίες και, σε εναρμόνιση με την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διενεργούσαν συστηματική καταγραφή των υπάρχόντων και μελλοντικών προβλημάτων, η οποία στη συνέχεια θα αποτελούσε τη βάση για το σχεδιασμό και την υλοποίηση έργων ανάπτυξης σε συνεργασία με τους άλλους αρμόδιους φορείς (Υπουργεία, Περιφέρειες, κ.λ.π.) (συνέντευξη Γ. Παπαδιά, 7.10.2016).

5.3.3.3 Βασικές προτεραιότητες και προτάσεις για κοινωνική θεώρηση

Οι συνεντευξιζόμενοι/-ες κλήθηκαν να αναρωτηθούν πάνω στο ποιες θα πρέπει να είναι οι βασικές προτεραιότητες των αστικών επεμβάσεων της τοπικής αυτοδιοίκησης σήμερα.

Η πλειονότητά τους αναφέρει ως βασική προτεραιότητα τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών, κυρίως μέσα από την υλοποίηση επεμβάσεων αναβάθμισης των υπαίθριων αστικών κοινοχρήστων χώρων.

Ο Δρόσος Μακρής υπογραμμίζει ότι οι επεμβάσεις πρέπει να καλύπτουν τις ανάγκες του συνόλου των δημοτών, καθώς και τη σημασία του δημόσιου διαλόγου στην κατεύθυνση αυτή:

«Πρώτα-πρώτα η καλύτερευση της ζωής των δημοτών κι όταν λέω καλύτερευση, να το δούμε συνολικά, διότι δεν μπορούμε να μιλάμε για καλύτερευση όταν υπάρχει μονομέρεια, δεν μπορείς δηλαδή να πας να αναπλάσεις έναν χώρο, ο οποίος μπορεί να στοχεύει να βοηθήσει τον τάδε φίλο σου που έχει εκεί μια επιχείρηση που συνάδει με την ανάπτυξη. Αλλά πρέπει να προκύψει μετά από δημόσιο διάλογο, να υλοποιηθεί στο μέτρο του εφικτού, να βοηθηθεί ο κόσμος, να εκμεταλλευτεί, αν όχι εξίσου, αλλά όσο μπορεί ο καθένας αυτή την ανάπτυξη» (συνέντευξη Δ. Μακρή, 2.8.2016).

Το ζήτημα της ανάκτησης των κοινοχρήστων χώρων για τη βελτίωση της σχέσης των πολιτών με τον χώρο στον οποίο ζουν καθημερινά και κατ' επέκταση την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής προτάσσει η Σαμάνθα Φανού:

«Η έμφαση πρέπει να δοθεί στην ανάκτηση των κοινόχρηστων χώρων που λειτουργούν προς την κατεύθυνση της αποκατάστασης της καθημερινής επαφής του δημότη με την πόλη του, καθώς και της κοινωνικής συνοχής που υφίσταται συνεχώς πληγήματα. Η πόλη να επανασυνδεθεί με τους κατοίκους της κι εκείνοι με το περιβάλλον ώστε να χρησιμοποιούν, να αγαπούν και να προστατεύουν τον δικό τους δημόσιο χώρο» (συνέντευξη Σ. Φανού, 27.7.2016).

Σύμφωνα με τη Ντόρα Γαλάνη, προτεραιότητα θα πρέπει να δίνεται στους κα-

τοίκους των περιοχών στις οποίες υλοποιούνται οι αστικές επεμβάσεις, οι οποίες θα πρέπει να έχουν έναν συνολικό χαρακτήρα και να μην περιορίζονται απλά σε μια αισθητική αναβάθμιση του χώρου:

«[...] για μένα πρώτα απ' όλα πρέπει να είναι οι πολίτες που ζουν εκεί. Μετά, οι πολίτες της ευρύτερης περιοχής κι ότι αυτό μπορεί να σημαίνει. Μετά, να μην γίνονται έργα βιτρίνας, με την έννοια ότι αλλάξαμε και βάλουμε πλακάκια έτσι, βάλουμε πλακάκια αλλιώς, να υπάρχει μια δυνατότητα συνολικής παρέμβασης και αν είναι δυνατόν, τουλάχιστον (με έμφαση), τουλάχιστον, γιατί το ένα φέρνει το άλλο, στις τρεις διαστάσεις του χώρου» (συνέντευξη Ντ. Γαλάνη, 26.9.2016).

Ο Δήμαρχος Καλλιθέας Δημήτριος Κάρναβος θέτει ως προτεραιότητα την κατασκευή υποδομών καθώς και την ανάκτηση των ελεύθερων χώρων:

«Υποδομές. Παρότι είμαστε ένας παλιός Δήμος, εντούτοις ακόμη, δεν τα έχουμε λυμένα όλα τα ζητήματά μας. Έχουμε ακόμη και άλλο κομμάτι αντιπλημμυρικό στις Τζιτζιφιές που πρέπει να εκτελέσουμε και από κει και πέρα νομίζω ότι ένας αστικός Δήμος πυκνοδομημένος σαν την Καλλιθέα – δεν είμαι ειδικός για να μιλήσω για έναν αγροτικό ή έναν μη αστικό Δήμο – θα πρέπει να είναι η ανάκτηση ελεύθερων χώρων» (συνέντευξη Δ. Κάρναβου, 4.11.2016).

Την ίδια προτεραιότητα, αυτή της βελτίωσης της ποιότητας ζωής των κατοίκων μέσω ανάπλασης δημόσιων χώρων και χώρων πρασίνου, θέτει και η Μαρία Γιαννικουρή, τονίζοντας, ταυτόχρονα, και τη σημασία της σωστής κατανομής τους μέσα στα όρια κάθε δήμου αλλά και της εξασφάλισης των απαραίτητων πόρων για την υλοποίηση των επεμβάσεων:

«Σαν προτεραιότητα πρώτα βάζουμε την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Αυτό το ξέρουμε. Έτσι; Βέβαια η ποιότητα ζωής... Ναι, πως μεταφράζεται αυτό. Μεταφράζεται ότι η κάθε δημοτική αρχή κάνει έναν σχεδιασμό έτσι ώστε να αποκτήσει γη, απαλλοτρίωση, αγορά κλπ., κατά το δυνατόν με στρατηγικό σχεδιασμό να καλύπτει όλο το φάσμα της πόλης και να φτιάξει έργα ανάπλασης, αναψυχής ή και κοινωνικής ωφέλειας για τον Δήμο. Ταυτόχρονα, ο σχεδιασμός να συνοδεύεται και από τους αντίστοιχους πόρους έτσι ώστε να μπορούν αυτά να υλοποιούνται. Αυτές είναι οι βασικές προτεραιότητες. [...] Να υπάρχει μέριμνα για ανοιχτούς χώρους, οι οποίοι να είναι κατανομημένοι σε όλες τις περιοχές του Δήμου, έτσι ώστε να μπορεί να δημιουργεί χώρους και πόλους έλξης και αναψυχής των κατοίκων και να βελτιώνει τη ζωή τους. Όπως παιδικές χαρές, πάρκα, πλατείες, πεζοδρομήσεις μέσα στο αστικό ιστό έτσι ώστε να γίνεται πιο ανθρώπινη η ζωή των κατοίκων μιας πόλης» (συνέντευξη Μ. Γιαννικουρή, 29.11.2016).

Ιδιαίτερα αναλυτικός ως προς τις βασικές προτεραιότητες των αστικών επεμβάσεων είναι ο Γεώργιος Παπαδιάς, δίνοντας μεγάλη έμφαση στις περιβαλλοντικές διαστάσεις του σχεδιασμού (συνέντευξη Γ. Παπαδιάς, 7.10.2016):

➤ αύξηση του πρασίνου και βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος (με δενδροφυτεύσεις, αναβάθμιση υφιστάμενων πάρκων),

➤ βελτίωση των οικοδομήσιμων και κοινόχρηστων χώρων, με αλλαγές στις χρήσεις γης και στην αισθητική και τη λειτουργικότητα (ύδρευση, αποχέτευση, λειτουργικότητα του αστικού χώρου, ηλεκτροφωτισμός κοινόχρηστων και άλλων χώρων κ.ά.).

› αισθητική και λειτουργική αναβάθμιση των οδών, των κοινόχρηστων χώρων, καθώς και των κτιρίων μιας περιοχής,

› θέσπιση μέτρων για την απομάκρυνση ρυπογόνων, οχλουσών και άλλων μη επιθυμητών δραστηριοτήτων,

› ενεργειακός σχεδιασμός με στόχο τον περιορισμό των ενεργειακών αναγκών και αξιοποίηση ανανεώσιμων μορφών ενέργειας για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών του δομημένου χώρου,

› χρήση ήπιων τεχνικών και υλικών, μη επιβλαβών για την υγεία των ανθρώπων,

› καθιέρωση προδιαγραφών οικολογικής προσέγγισης για το σχεδιασμό και τη χρήση των υπαίθριων χώρων.

5.3.3.4 Χρηματοδοτικά εργαλεία

Καθώς η χρηματοδότηση αποτελεί καθοριστικό παράγοντα της δυνατότητας υλοποίησης αστικών επεμβάσεων από τους πρωτοβάθμιους ΟΤΑ, και ειδικότερα στη συγκυρία της οικονομικής κρίσης, οι συνεντευξιζόμενοι-ες ρωτήθηκαν σχετικά με τα βασικότερα χρηματοδοτικά εργαλεία που μπορούν να υποστηρίξουν τέτοιου είδους επεμβάσεις.

Όπως τονίζει ο Δήμαρχος Καλλιθέας Δημήτριος Κάρναβος, οι ίδιοι πόροι των δήμων είναι αδύνατον να καλύψουν το κόστος μεγάλων επεμβάσεων, καθώς μετά βίας επαρκούν για την κάλυψη των αναγκών για τις ετήσιες συντηρήσεις και τη χρηματοδότηση μικρών σημειακών έργων (συνέντευξη Δ. Κάρναβου, 4.11.2016).

Την ίδια επισήμανση κάνει και η Μαρία Γιαννικουρή, τονίζοντας επίσης ότι οι πόροι των δήμων είναι πια ελάχιστοι και αφορούν μόνο την κάλυψη των καθημερινών αναγκών των πολιτών, όπως έργα συντήρησης πεζοδρομίων και οδοποιίας, συντηρήσεις κτηρίων και σχολικών κτηρίων κλπ. Σχολιάζει, επίσης, ότι όσον αφορά τις επεμβάσεις στο υπάρχον οικιστικό απόθεμα, το σύστημα χρηματοδοτήσεων είναι δαιδαλώδες κι έτσι αποκλείει τους ιδιώτες που θα ήθελαν να προχωρήσουν σε μικρής κλίμακας παρεμβάσεις στις ιδιοκτησίες τους (συνέντευξη Μ. Γιαννικουρή, 29.11.2016).

Ως βασικά λοιπόν χρηματοδοτικά εργαλεία για μεγάλης κλίμακας αστικές επεμβάσεις ανάπλασης αναφέρθηκαν τα ακόλουθα:

› τακτικός προϋπολογισμός του Δήμου, τακτική και έκτακτη επιχορήγηση,

› ευρωπαϊκά συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα και ταμεία [προγράμματα Jeremy και Jessika, ΕΣΠΑ 2014-2020 / μέσω πράξεων που μπορούν να ενταχθούν στο θεματικό στόχο Ο6 «Διαφύλαξη και προστασία του περιβάλλοντος και προώθηση της αποδοτικότητας των πόρων», Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις (ΟΧΕ)],

› ταμεία που προωθούν βιοκλιματικά έργα,

› προγράμματα Δημοσίων Επενδύσεων Περιφερειών (μέσω προγραμματικών συμβάσεων),

- › Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Αττική 2014-2020»,
- › Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη»,
- › Πράσινο Ταμείο.

5.4 Συμπεράσματα

Από την ανάδειξη της ιστορικής πόλης στην περιβαλλοντική πρωτοπορία της πόλης του μέλλοντος

Οι στόχοι, ο χαρακτήρας και τα προσδοκώμενα αποτελέσματα των επεμβάσεων αστικού σχεδιασμού που μελετήθηκαν, έτσι όπως διατυπώνονται λεκτικά, διαφοροποιούνται και εξελίσσονται σε αντιστοιχία με το χαρακτήρα των προβλημάτων, τα οποία μεταβάλλονται ανάλογα με τις συνθήκες αλλά και με την εξέλιξη της προβληματικής σχετικά με τον τρόπο επέμβασης στον αστικό χώρο.

Έτσι, στις παλιότερες χρονολογικά επεμβάσεις συναντάμε έντονα την προβληματική της αναβάθμισης και ανάκτησης του ιστορικού κέντρου της πόλης, της προστασίας και προβολής της αρχιτεκτονικής και αισθητικής αξίας των μνημείων του, καθώς και της ανάδειξης και ενδυνάμωσης της ταυτότητας του τόπου, του ιστορικού κέντρου ως συνόλου αλλά και ως επιμέρους περιοχών. Ταυτόχρονα τίθενται και ζητήματα ελέγχου και αντιμετώπισης προβλημάτων που προκύπτουν από παραβατικές συμπεριφορές και δραστηριότητες λόγω της γενικότερης υποβάθμισης του κέντρου της πόλης και ειδικότερα του δημόσιου χώρου. Ως σημαντικό στοιχείο αναδεικνύεται έτσι η ποιότητα του δημόσιου χώρου αλλά και η αύξηση των χώρων πρασίνου σε μια πόλη που το έχει ανάγκη.

Ακόμη ένα ζήτημα που απασχολεί τόσο τους φορείς όσο και τους μελετητές-δημιουργούς είναι αυτό της διευκόλυνσης της κυκλοφορίας και στάσης των πεζών. Αξίζει να σημειωθεί ότι, παρά το γεγονός ότι οι περισσότερες επεμβάσεις αφορούν κατά κύριο λόγο ζητήματα μετακίνησης, δεν γίνονται συνολικές αναφορές στο ζήτημα της βιώσιμης κινητικότητας, καθώς η σχετική προβληματική αποκτά πιο εκτεταμένες διαστάσεις αργότερα. Ακόμα και η σαφής αναφορά στην εξασφάλιση προσβασιμότητας από άτομα με μειωμένη κινητικότητα εμφανίζεται από τη δεκαετία του 2000 και μετά. Στην ίδια θεματική εντάσσεται και το ζήτημα της εναρμόνισης και ένταξης των έργων του μετρό –σημαντικής μεταφορικής υποδομής– στον αναδιαμορφωμένο δημόσιο χώρο.

Είναι πάντως χαρακτηριστικό ότι δεν διατυπώνονται σαφείς στόχοι όσον αφορά τα ζητήματα που άπτονται της κοινωνικής θεώρησης του σχεδιασμού του δημόσιου χώρου. Στα κείμενα που μελετήθηκαν συναντάμε μόνο γενικού τύπου αναφορές και διατυπώσεις, όπως «συμβολή στην κοινωνική ζωή της γειτονιάς», «δημιουργία ενός κοινωνικού χώρου», «επίλυση κοινωνικών προβλημάτων» κ.λπ., χωρίς, όμως, να δίνονται κατευθύνσεις ως προς τους τρόπους επίτευξης αυτών των στόχων ή να αποσαφηνίζονται περαιτέρω τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Όσον αφορά τους μελετητές-δημιουργούς, στις περιπτώσεις που μελετήθηκαν, είναι σαφές ότι επιχείρησαν να «μεταφράσουν» στο χώρο τους βασικούς στόχους που έθεσαν οι αρμόδιοι φορείς, μέσα από τη δική τους «χωροκεντρική» θα λέγαμε οπτική και μέσα από έναν λόγο περισσότερο ρητορικό και εκτεταμένο.

Αν και η περιβαλλοντική αναβάθμιση διατυπώνεται ως στόχος και προσδοκώμενο αποτέλεσμα, παρόλα αυτά μόνο στις νεότερες επεμβάσεις η διάσταση αυτή εκφράζεται με έντονο και σαφή τρόπο. Σε ορισμένες δε περιπτώσεις προβάλλεται με τρόπο ώστε να αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό του έργου, όπως στο ΚΠΙΣΝ αλλά και στην επέμβαση στον Δήμο Αιγάλεω. Στην πρώτη περίπτωση του ΚΠΙΣΝ, αν και εντοπίζουμε και πάλι στόχους όπως η αναφορά στην ιστορία και η ανάδειξη της ταυτότητας του τόπου, ο βιοκλιματικός/περιβαλλοντικός σχεδιασμός διαπερνάει όλες τις κλίμακες του έργου – από το επίπεδο του αστικού σχεδιασμού, το σχεδιασμό του τοπίου αλλά και τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό και την επιλογή των υλικών – και δίνεται έμφαση σε πρωτοπόρες και καινοτόμες τεχνολογίες (βραβείο Lead Platinum). Η έμφαση αυτή δε αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι για την προβολή και αποδοχή του έργου τόσο σε τοπικό επίπεδο όσο και διεθνώς. Το ίδιο μπορούμε να πούμε και για την επέμβαση στο Αιγάλεω, μιας συνολικής αναβάθμισης υποβαθμισμένης οικιστικής περιοχής, ενός τμήματος της «κανονικής» (ordinary) πόλης, η οποία εντάσσεται στο πλαίσιο μιας σειράς παρεμβάσεων που γίνονται τα τελευταία χρόνια από την τοπική αυτοδιοίκηση με στόχο την περιβαλλοντική αναβάθμιση και βελτίωση του αστικού μικροκλίματος.

Παρατηρούμε, λοιπόν, μια σταδιακή ενσωμάτωση και επικράτηση της προβληματικής του περιβαλλοντικού σχεδιασμού, σε σχέση με άλλους όρους και έννοιες, στη ρητορική των επεμβάσεων, γεγονός που εξηγείται και από τη διαθεσιμότητα σχετικών κονδυλίων και χρηματοδοτήσεων μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων που απευθύνονται στους ΟΤΑ για την υλοποίηση τέτοιου είδους επεμβάσεων.

Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι στις πιο πρόσφατες επεμβάσεις, μεταξύ των στόχων και των αναμενόμενων αποτελεσμάτων, τίθενται με πιο σαφή τρόπο ζητήματα που αφορούν τις κοινωνικές διαστάσεις του αστικού σχεδιασμού, όπως η κοινωνική συναναστροφή, η εξασφάλιση της σωστής και ασφαλούς λειτουργίας των υφιστάμενων κοινωφελών εγκαταστάσεων, η ανάπτυξη της κοινωνικότητας και η ελαχιστοποίηση των κινδύνων περιθωριοποίησης των κατοίκων και κυρίως των παιδιών, η αύξηση των ευκαιριών για κοινωνική συναναστροφή και η ενθάρρυνση ενός υγιούς τρόπου ζωής. Εντούτοις, και πάλι θα λέγαμε ότι ο σχετικός λόγος μόνο περιφερειακά «αγγίζει» τα ζητήματα των κοινωνικών ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η σημασία της ευρύτερης αστικής στρατηγικής: η ενοποίηση των ελεύθερων και πράσινων χώρων ως εργαλείο συνολικής αναβάθμισης του αστικού χώρου της Αθήνας

Η ένταξη σε ευρύτερες αστικές στρατηγικές για την επιτυχή έκβαση μιας αστικής επέμβασης και τον πολλαπλασιασμό των θετικών επιδράσεων της μοιάζει

να αποτελεί κοινά αποδεκτή ανάγκη και στόχο των επεμβάσεων αστικού σχεδιασμού, ανεξάρτητα από το είδος της επέμβασης και την κλίμακά της. Οι αποσπασματικές και μεμονωμένες επεμβάσεις δεν επιτυγχάνουν πολλαπλασιαστικά οφέλη για την ευρύτερη περιοχή, ενώ, αντίθετα, προκαλούν συχνά προβλήματα σε άλλους επιμέρους τομείς, όπως για παράδειγμα μια πεζοδρόμηση που έχει αποφασιστεί *ad hoc* χωρίς να εντάσσεται σε ένα συνολικό στρατηγικό σχέδιο διαχείρισης και ανασχεδιασμού της κινητικότητας στην ευρύτερη περιοχή.

Στο πλαίσιο της έρευνας, η διάσταση αυτή της αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης των αστικών επεμβάσεων, ιδιαίτερα των μεγάλης κλίμακας, έγινε περισσότερο εμφανής στην περίπτωση των δύο μελετών περίπτωσης που εντάσσονταν στο πρόγραμμα ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας. Ένα πρόγραμμα που, ανεξάρτητα από την κριτική που μπορούμε να ασκήσουμε στις επιμέρους επιλογές ή λύσεις σε επίπεδο αστικού σχεδιασμού, εξέφρασε στο χώρο ένα συνολικό όραμα, μια συγκεκριμένη στρατηγική για την αναβάθμιση του ιστορικού κέντρου της Αθήνας και ταυτόχρονα προβλήθηκε ως τέτοιο.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της αλληλεξάρτησης αυτής αποτελεί η πεζοδρόμηση των οδών Διονυσίου Αεροπαγίτου και Αποστόλου Παύλου, που θεωρείται η σπονδυλική στήλη της ενοποίησης αρχαιολογικών χώρων. Είναι σαφές ότι στην επιτυχία της επέμβασης καθοριστική σημασία έπαιξε τόσο η ύπαρξη του μετρώ, η έναρξη λειτουργίας του οποίου συνέπεσε περίπου χρονικά με την ολοκλήρωση του έργου, όσο και η μεταγενέστερη επιλογή χωροθέτησης του Μουσείου Ακρόπολης. Η συνύπαρξη δηλαδή και αλληλεπίδραση τριών μεγάλης κλίμακας διαφορετικού τύπου αστικών επεμβάσεων έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός σημαντικού πόλου έλξης για τους κατοίκους και τους επισκέπτες, με χαρακτήρα αναψυχής και πολιτισμού.

Η ενοποίηση, με την ευρύτερη έννοια της σύνδεσης ελεύθερων, πράσινων αλλά και αρχαιολογικών χώρων, είχε ως βασικό στόχο την ανάκτηση και απόδοση μεγαλύτερου τμήματος του δημόσιου χώρου στους πεζούς και τη χρήση ήπιων μορφών μετακίνησης, την ανάδειξη των σημαντικών και διαφορετικών περιόδων μνημείων της περιοχής, την αύξηση του πρασίνου αλλά και της προσβασιμότητας των δημοσίων χώρων για όλες τις ομάδες του πληθυσμού. Κατ' αυτήν την έννοια είχε σημαντική επίδραση στη συνολική αναβάθμιση της ποιότητας σημαντικού τμήματος του δημόσιου χώρου του ιστορικού κέντρου, αλλά και της εικόνας της πόλης γενικότερα. Γνωρίζοντας δε τα ευεργετικά αποτελέσματα της δικτύωσης των ελεύθερων και πράσινων χώρων – ή με πιο σύγχρονους όρους της δημιουργίας πράσινης υποδομής – αναμφισβήτητη είναι και η συμβολή της ενοποίησης στη γενικότερη περιβαλλοντική αναβάθμιση του ιστορικού κέντρου.

Θα πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι, παρά το γεγονός ότι η ενοποίηση προβλεπόταν στον υπερκείμενο πολεοδομικό σχεδιασμό, τόσο δηλαδή στο Ρυθμιστικό Σχέδιο του 1985, όσο και στο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο, παρέμεινε στην εφαρμογή του κατά κύριο λόγο στον δισδιάστατο χώρο, χωρίς να μπορέσει να ανταποκριθεί στις προκλήσεις μιας γενικότερης πολεοδομικής αναδιοργάνωσης του ιστορικού κέντρου. Λόγω δηλαδή της αδυναμίας ελέγχου των χρήσεων γης δεν κατάφερε να επιφέρει μια συντονισμένη αναβάθμιση σε όλες τις πτυχές του

τροσδιάστατου χώρου της πόλης. Είναι χαρακτηριστική η αδυναμία ελέγχου των χρήσεων γης και του ποσοστού παρουσίας τους ανάλογα με τον χαρακτήρα κάθε περιοχής, με αποτέλεσμα την απομάκρυνση χρήσεων, την αδυναμία προσέλευσης της χρήσης της κατοικίας σε περιοχές του κέντρου που θα προσέδιδε μεγαλύτερη ζωντάνια και ασφάλεια καθόλη τη διάρκεια της ημέρας, ή την υπερσυγκέντρωση χρήσεων αναψυχής (καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος, καφέ, κέντρα διασκέδασης κλπ.) στις πιο τουριστικές περιοχές του κέντρου.

Η σύλληψη της ενοποίησης ενέπνευσε και μεταγενέστερες προτάσεις – εκ των οποίων άλλες υλοποιήθηκαν και άλλες όχι – σε διάφορες ελληνικές πόλεις (βλ. αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για την ενοποίηση των κοινοχρήστων χώρων στα Ιωάννινα, τους διαγωνισμούς 4Χ4 στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη και το Ηράκλειο). Η κληρονομιά λοιπόν του προγράμματος επιχειρήθηκε να αξιοποιηθεί κατά την περίοδο διεύρυνσης των αρμοδιοτήτων της Εταιρείας Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας (ΕΑΧΑ ΑΕ), οπότε και μετονομάστηκε σε Εταιρεία Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων και Αναπλάσεις ΑΕ, λίγο πριν από τη διάλυσή της.

Ένα ενδιαφέρον εύρημα της έρευνας ήταν ότι οι περισσότερες από τις αστικές επεμβάσεις που μελετήθηκαν εντάσσονται σε προτάσεις και κατευθύνσεις υπερκείμενων σχεδίων ή συνολικότερων σχεδιασμών, ακόμα και αυτών που εκ πρώτης όψεως μοιάζουν να έχουν αποφασιστεί *ad hoc* ή να έχουν μια σαφώς τοπική εμβέλεια (βλ. Πίνακα 5-3).

Πίνακας 5-3. Γενικά χαρακτηριστικά των υπό μελέτη αστικών επεμβάσεων

Μελέτη περίπτωσης	Είδος αστικής επέμβασης	Χωροθέτηση	Εμβέλεια αστικής επέμβασης
α	ανάπλαση – αναβάθμιση υπαίθριων κοινόχρηστων χώρων / δημιουργία δικτύου δημοσίων χώρων	Ιστορικό Κέντρο	υπερτοπική μνημοπολιτική
β	ανάπλαση – αναβάθμιση υπαίθριων κοινόχρηστων χώρων / δημιουργία δικτύου δημοσίων χώρων επέμβαση γοήτρου / δημιουργία εμβληματικού κτιρίου με πολιτιστικό χαρακτήρα	Ιστορικό Κέντρο	υπερτοπική μνημοπολιτική διεθνής
γ	επέμβαση γοήτρου / δημιουργία εμβληματικού κτιρίου με πολιτιστικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα	παραθαλάσσιο μνημοπολιτικό μέτωπο	μνημοπολιτική εθνική διεθνής
δ	διαμόρφωση και αναδιαμόρφωση/αναβάθμιση πράσινων χώρων	περιφερειακός δήμος του πολεοδομικού συγκροτήματος	τοπική υπερτοπική
ε	συνολική επέμβαση ανασχεδιασμού των δημοσίων χώρων υποβαθμισμένης οικιστικής περιοχής	περιφερειακός δήμος του πολεοδομικού συγκροτήματος	τοπική υπερτοπική

Πηγή: Σύνταξη Α. Βιτοπούλου, 2016, ΕΚΚΕ.

Αναγκαιότητα διερεύνησης των κοινωνικών επιπτώσεων: προς αναζήτηση της κοινωνικής αποδοχής

Η κοινωνική αποδοχή των επεμβάσεων αστικού σχεδιασμού – τόσο των μεγάλης κλίμακας που μετασχηματίζουν δραστικά το αστικό περιβάλλον όσο και των τοπικής εμβέλειας ή ακόμα και αυτών στην κλίμακα του δρόμου – συνδέεται άμεσα με τις θετικές επιπτώσεις τους, χωρικές, κοινωνικο-οικονομικές και περιβαλλοντικές και τον τρόπο εξέλιξης των αστικών μετασχηματισμών μέσα στον χρόνο. Σχετίζεται δε καθοριστικά και με το βαθμό συνδιαμόρφωσης των επεμβάσεων, τη συμμετοχή δηλαδή της τοπικής κοινωνίας και της κοινωνίας των πολιτών στη διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησής τους. Η κοινωνική αποδοχή επηρεάζει άλλωστε καθοριστικά τον τρόπο χρήσης των αναδιαμορφωμένων χώρων.

Στην Ελλάδα, εντούτοις, και οι δύο αυτές διαστάσεις – η διερεύνηση και αποτίμηση δηλαδή των επιπτώσεων των αστικών επεμβάσεων από τη μια και οι διαδικασίες συνδιαμόρφωσής τους από την άλλη – μοιάζει να έχουν συστηματικά και διαχρονικά υποτιμηθεί ή και αγνοηθεί από τον επίσημο χωρικό σχεδιασμό. Το θεσμικό πλαίσιο δεν απαιτεί μελέτες κοινωνικών επιπτώσεων για όλες τις κατηγορίες αστικών επεμβάσεων, ενώ η συμμετοχική διάσταση του χωρικού σχεδιασμού, αν και προβλέπεται έως έναν βαθμό θεσμικά, δεν εφαρμόστηκε μέχρι σήμερα με ουσιαστικό τρόπο. Παρά λοιπόν την εξέλιξη της προβληματικής σχετικά με την ανάγκη συνδιαμόρφωσης των αστικών επεμβάσεων τις τελευταίες δεκαετίες, αλλά και την αυξανόμενη συνειδητοποίηση και ευαισθητοποίηση των πολιτών σε ζητήματα διαμόρφωσης του αστικού χώρου και ιδιαίτερα του δημόσιου χώρου, στην πράξη, διαπιστώνεται έλλειψη κουλτούρας διακυβέρνησης και συμμετοχής στις διαδικασίες σχεδιασμού, καθώς και έλλειψη εργαλείων και διαδικασιών που να ενσωματώνουν σύγχρονες μεθόδους συμμετοχικού σχεδιασμού προσαρμοσμένες στην ελληνική συνθήκη (βλ. υποενότητα 6.4.1).

Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων στο πλαίσιο της έρευνας, στις ερωτήσεις σχετικά με τα αποτελέσματα (επιπτώσεις και ωφελούμενες ομάδες πληθυσμού) και την αποδοχή των επεμβάσεων, οι απαντήσεις των συνεντευξιζόμενων δεν βασίζονταν – με εξαίρεση την περίπτωση του ΚΠΙΣΝ – σε επίσημα δεδομένα και μελέτες. Αντίθετα, αποτελούν έκφραση των προσωπικών τους εκτιμήσεων, οι οποίες προέρχονταν από την επαφή τους με τους πολίτες και τις παρατηρήσεις τους σχετικά με την προσέλκυση χρηστών ή την εμφάνιση προβλημάτων σε σχέση με τη λειτουργία των αναδιαμορφωμένων χώρων.

Διαπιστώνεται, λοιπόν, επιτακτική η ανάγκη διαμόρφωσης ενός πλαισίου διερεύνησης, με ποιοτικές και ποσοτικές μεθόδους, των κοινωνικών επιπτώσεων και της κοινωνικής αποδοχής των αστικών επεμβάσεων, εκ των προτέρων και εκ των υστέρων, όπως και η θεσμοθέτηση διαδικασιών συνδιαμόρφωσης των αστικών επεμβάσεων με στόχο τη μεγιστοποίηση της συναίνεσης και της κοινωνικής αποδοχής (βλ. Κεφάλαιο 8).

Από τον σχεδιασμό στην υλοποίηση των αστικών επεμβάσεων: δυνατότητες και προτεραιότητες

Είναι γνωστά τα προβλήματα που διέπουν το πλαίσιο υλοποίησης των αστικών επεμβάσεων στις ελληνικές πόλεις, καθώς έχουν επισημανθεί και συζητηθεί κατά καιρούς από διάφορους μελετητές της διαδικασίας παραγωγής του αστικού χώρου: προβλήματα συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ των διαφορετικών φορέων αρμόδιων για τον σχεδιασμό του χώρου, έλλειψη επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ των τμημάτων του ίδιου φορέα, έλλειψη αποτελεσματικού πλαισίου και κουλτούρας διαβούλευσης και συμμετοχής, διαδικασίες λήψης αποφάσεων που συχνά βασίζονται σε πολιτικά και όχι επιστημονικά κριτήρια, γραφειοκρατικές καθυστερήσεις και χρονοβόρες διαδικασίες αδειοδοτήσεων και έγκρισης σχεδίων, ελλιπής χρηματοδότηση, σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ των μελετών και της εφαρμογής τους στην πράξη κ.λ.π.

Παρά τις πολλαπλές δυσκολίες και τις πιθανές καθυστερήσεις που μπορεί να επιφέρει, η ανάπτυξη συνεργειών μεταξύ των διαφορετικών φορέων – συμπεριλαμβανομένων των επιστημονικών/ερευνητικών – θεωρείται καθοριστική για τη βελτιστοποίηση των αποτελεσμάτων κατά τη διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης των αστικών επεμβάσεων, στο βαθμό που κάθε φορέας μπορεί να συμβάλει με τη δική του τεχνογνωσία και τις δικές του ιδέες, ενώ συχνά η συνεργασία αυτή μπορεί να οδηγήσει σε πιο γρήγορες και αποτελεσματικές διαδικασίες, όπως στην περίπτωση της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων. Εξίσου σημαντική, όπως έχει ήδη αναφερθεί, είναι και η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας και της κοινωνίας των πολιτών, ώστε οι αστικές επεμβάσεις να καλύπτουν τις ανάγκες των μελλοντικών χρηστών και να ανταποκρίνονται όσο το δυνατόν περισσότερο στις προσδοκίες τους.

Βασικός πρωταγωνιστής των αστικών επεμβάσεων και ειδικότερα των επεμβάσεων ανάπτυξης δημοσίων χώρων αναδεικνύονται οι ΟΤΑ, οι οποίοι έχουν αποκτήσει τα τελευταία χρόνια σημαντικές αρμοδιότητες όσον αφορά τον σχεδιασμό και την υλοποίησή τους. Εντούτοις, αντιμετωπίζουν σημαντικά ενδογενή προβλήματα, με κυριότερο την υποστελέχωση των τεχνικών υπηρεσιών τους και την έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού, με αποτέλεσμα την περιορισμένη οργανωτική και επιχειρησιακή δυνατότητα μελέτης, επίβλεψης και υλοποίησης μεγάλης κλίμακας αστικών επεμβάσεων, αλλά και ανταπόκρισης στις πολύπλοκες συχνά διαδικασίες εξεύρεσης και διασφάλισης των απαραίτητων χρηματοδοτικών εργαλείων και πόρων.

Η έρευνα μέσω των συνεντεύξεων ανέδειξε μια σειρά από βασικές κατά την άποψη των συνεντευξιζόμενων – εργαζόμενων σε δήμους ή σε φορείς σχεδιασμού του χώρου στην πλειονότητά τους – προτεραιότητες που θα έπρεπε να θέσουν οι τοπικές αυτοδιοικήσεις σε σχέση με τις αστικές επεμβάσεις:

- συνολικές αστικές παρεμβάσεις και στις τρεις διαστάσεις του χώρου και όχι αποσπασματικές ή έργα βιτρίνας,
- αισθητική και λειτουργική αναβάθμιση περιοχών που παρουσιάζουν φαινόμενα υποβάθμισης και σταδιακής εγκατάλειψης,

› υιοθέτηση περιβαλλοντικού σχεδιασμού και φιλικών προς το περιβάλλον τεχνικών και υλικών,

› ανάκτηση δημόσιων χώρων – αισθητική, λειτουργική και περιβαλλοντική αναβάθμισή τους με αύξηση του πρασίνου,

› ανάπλαση αστικών υπαίθριων χώρων, ομοιόμορφα κατανεμημένων στα όρια του Δήμου, με στόχο τη συνολική βελτίωση της ζωής των κατοίκων,

› σημαντικά έργα υποδομής,

› κίνητρα για τη διατήρηση της κατοικίας στο κέντρο και την προσέλκυση νέων κατοίκων,

› προστασία του εμπορικού τριγώνου,

› βελτίωση της ποιότητας ζωής των δημοτών,

› επανασύνδεση των πολιτών με τον χώρο της πόλης και το περιβάλλον,

› ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής,

› συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες διαβούλευσης,

› εξασφάλιση χρηματοδοτικών εργαλείων.

Σημαντικό λοιπόν στοιχείο όσον αφορά τις δυνατότητες και τις προοπτικές υλοποίησης των αστικών επεμβάσεων, και ιδιαίτερα των μεγάλης κλίμακας, πέρα από το ζήτημα της βελτίωσης των διαδικασιών, αναδεικνύεται και η σαφής στόχευση σε σχέση με τις κοινωνικές διαστάσεις της αναγκαιότητας υλοποίησής τους, καθώς και τα προσδοκώμενα αποτελέσματά τους σε χωρικό, κοινωνικο-οικονομικό και περιβαλλοντικό επίπεδο.

Πηγές

Αρχειακό υλικό

Αρχείο ΣΑΔΑΣ

Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας (ΕΑΧΑ ΑΕ) (1998α). Προκήρυξη Διαγωνισμού Μελέτης Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός Προσχεδίων για τη διαμόρφωση της Πλατείας Ομονοίας, με προτάσεις για τα Μέτωπα των κτιρίων που την περιβάλλουν.

Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας (ΕΑΧΑ ΑΕ) (1998β). Προκήρυξη Διαγωνισμού Μελέτης Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός Προσχεδίων για τη διαμόρφωση της Πλατείας Μοναστηρακίου, με προτάσεις για τα Μέτωπα των κτιρίων που την περιβάλλουν.

Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας (ΕΑΧΑ ΑΕ) (1998γ). Αρχιτεκτονικός διαγωνισμός προσχεδίων για τη διαμόρφωση της πλατείας Ομονοίας. Πρακτικά Κριτικής Επιτροπής.

Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας (ΕΑΧΑ ΑΕ) (1998δ). Αρχιτεκτονικός διαγωνισμός προσχεδίων για τη διαμόρφωση της πλατείας Μοναστηρακίου. Πρακτικά Κριτικής Επιτροπής.

Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας (ΕΑΧΑ ΑΕ) (1998ε). Αποτελέσματα Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού Πλατείας Ομονοίας.

Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας (ΕΑΧΑ ΑΕ) (1998στ). Αποτελέσματα Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού Πλατείας Μοναστηρακίου.

Αρχείο Δήμου Αθηναίων / Διεύθυνση Κτιριακών Εργων

Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού Δήμου Αθηναίων (χ.χ.). Γενική Τεχνική Περιγραφή του Έργου «Υπόγειος Σταθμός Αυτοκινήτων Πλατείας Δημαρχείου (Συνοδεύει την προμελέτη – Διαγραμματικά σχέδια, για την υπογραφή σύμβασης μεταξύ Δήμου Αθηναίων και Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος).

Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού Δήμου Αθηναίων (1992, 18 Νοεμβρίου). Εγγραφο με θέμα: Περίληψη Διακήρυξης.

Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού-Τμήμα Μελετών Κοινοχρήστων Χώρων Δήμου Αθηναίων (1994, 7 Ιουνίου). Πανελλήνιος Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός διαμόρφωσης πλατείας Εθνικής Αντιστάσεως. Τεύχος Προκήρυξης.

Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού Δήμου Αθηναίων (2001α, 22 Αυγούστου). Διαμόρφωση χώρων Βαρβακείου Πλατείας. Τεχνική περιγραφή.

Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού Δήμου Αθηναίων (2001β, Οκτώβριος). Διαμόρφωση χώρων Βαρβακείου Πλατείας. Έργο: Διαμόρφωση χώρων Βαρβακείου Πλατείας - Κατασκευή αναψυκτήριου. Τεχνική Εκθεση – Περιγραφή Αρχιτεκτονικής Πρότασης,

Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού Δήμου Αθηναίων (2001γ, Οκτώβριος). Διαμόρφωση χώρων Βαρβακείου Πλατείας. Έργο: Κατασκευή δημοτικού περιπτερού ενημέρωσης. Τεχνική Εκθεση – Περιγραφή Αρχιτεκτονικής Πρότασης.

Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού Δήμου Αθηναίων (2003, 7 Μαΐου). Διακήρυξη Δημοπρασίας. Έργο: «Ανάπλαση χώρων Βαρβακείου Πλατείας».

Προσωπικά αρχεία μελετητών

Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας (ΕΑΧΑ ΑΕ) (1998ζ, Ιούνιος). Αρχιτεκτονικός διαγωνισμός προσχεδίων για τη διαμόρφωση της πλατείας Ομονοίας. Τεύχος προκήρυξης.

Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας (ΕΑΧΑ ΑΕ) (1998η, Ιούλιος). Αρχιτεκτονικός διαγωνισμός προσχεδίων για τη διαμόρφωση της πλατείας Μοναστηρακίου. Τόμος Ι: Προκήρυξη. Στοιχεία που χορηγούνται στους διαγωνιζόμενους.

Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας (ΕΑΧΑ ΑΕ) (1998θ, Ιούλιος). Αρχιτεκτονικός διαγωνισμός προσχεδίων για τη διαμόρφωση της πλατείας Μοναστηρακίου. Τόμος ΙΙ: Προκήρυξη. Στοιχεία που χορηγούνται στους διαγωνιζόμενους – Παραρτήματα κεφαλαίου 5.

Καζέρος, Ν., Κωτσοπούλου, Ζ., Μανιδάκη, Β., Παρακεντέ, Χρ. και Τζιρτζιλιάκη, Ε. (1998). Αρχιτεκτονικός διαγωνισμός προσχεδίων για τη διαμόρφωση της πλατείας Μοναστηρακίου. Εκθεση περιγραφής πρότασης 13256.

Καζέρος, Ν., Κωτσοπούλου, Ζ., Μανιδάκη, Β., Παρακεντέ, Χρ., Τζιρτζιλιάκη, Ε., Βοκοτόπουλος, Π., Παυλίδης, Π. και Κουγιανού, Π. (2006, Μάρτιος). Μελέτη διαμόρφωσης πλατείας Μοναστηρακίου με προτάσεις για τα μέτωπα των κτιρίων

που την περιβάλλουν. Μελέτη Εφαρμογής. Γ' Αναθεώρηση. Αρχιτεκτονική και Τεχνική Περιγραφή.

Κατσίκια, Ε. Μ., Βοζάνη, Α., Δεσύλα, Γρ. και Τσιατά, Θ. (1998). Αρχιτεκτονικός διαγωνισμός προσχεδίων για τη διαμόρφωση της πλατείας Ομονοίας. Εκθεση περιγραφής πρότασης 13812.

Βιβλιογραφία

- Αρχιτέκτονες Πλειάς – Δ. Διαμαντόπουλος και Συνεργάτες (2003). Πεζόδρομος Διονυσίου Αεροπαγίτου – Αποστόλου Παύλου. *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 37, 104-109.
- BCG – The Boston Consulting Group (2016, 22 Φεβρουαρίου). *Μελέτη Επιδράσεων ΚΠΙ-ΣΝ*. Αθήνα: Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, <https://www.snf.org/media/4963863/SNFCC-Impact-Study-Report-FINAL-GR.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης 28 Μαΐου 2016).
- Γαλάνη, Ντ. (1999). Έργο: Πεζοδρόμηση Δ. Αρεοπαγίτου – Απ. Παύλου («Ανάπλαση-Διαμόρφωση Δικτύου Πεζοδρόμων, και Κοινοχρήστων και Ελεύθερων Χώρων στην Περιοχή της Ακρόπολης»). *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 70, 75-81, <http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/70-15.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης 30 Μαρτίου 2016).
- Γαλάνη, Ντ. (2003, Νοέμβριος). Χρήση ή κατάχρηση των υπό ανάπλαση αστικών δημόσιων χώρων;. *Νόμος + Φύση*. <https://nomosphysis.org.gr/8086/xrisi-i-kataxrisiton-upo-anaplasti-astikon-dimosion-xoron-noembrios-2003/> (ημερομηνία πρόσβασης 30 Μαρτίου 2016).
- Γαλάνη, Ντ. (2004, Οκτώβριος). *Πρόγραμμα ενοποίησης αρχαιολογικών χώρων Αθήνας. Η ανάπλαση του ιστορικού κέντρου της πόλης*. Αθήνα: Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ, http://library.tee.gr/digital/kma/kma_m1251/kma_m1251_galani.pdf (ημερομηνία πρόσβασης 30 Μαρτίου 2016).
- Ομάδα εργασίας κτιριακών έργων ΥΔΕ (1984). Διαμόρφωση της πλατείας Δημαρχείου και κατασκευή υπόγειου σταθμού αυτοκινήτων. *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 18, 210-211.
- Δραγώνας, Π. (2011). Από τη φαντασίωση στη διεκδίκηση. Στοιχεία ταυτότητας του αθηναϊκού δημόσιου χώρου, 2004-2011. Στο Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας-Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, *Public Space. Δημόσιος χώρος... αναζητείται* (σελ. 481-484). Θεσσαλονίκη: ΤΕΕ-ΤΚΜ, Cannot Not Design Publications.
- Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας (ΕΑΧΑ ΑΕ) (2001). *Αρχιτεκτονικός διαγωνισμός των τεσσάρων πλατειών της Αθήνας. Ομόνοια-Σύνταγμα-Μοναστηράκι-Κουμουνδούρου*. Κατάλογος συμμετοχών. Αθήνα: ΕΑΧΑ ΑΕ.
- Ριάνο, Ρ. (2016). *Αθήνα. Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος. Stavros Niarchos Foundation Cultural Center*. Fondazione Renzo Piano.
- Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας-Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας (ΤΕΕ-ΤΚΜ) (2011). *Public City / Δημόσια πόλη*, κατάλογος έκθεσης. Θεσσαλονίκη: ΤΕΕ-ΤΚΜ, Ιανός Εκδόσεις.

Νομοθεσία

Εφημερίς της Κυβερνήσεως (1995). Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) 69163 'Ιδρυση Εταιρίας με την επωνυμία 'Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Ανώνυμη Εταιρία', ΦΕΚ Β 551, 22.6.1995.

Εφημερίς της Κυβερνήσεως (1997). Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) 45810 Τροποποίηση της Κοινής Υπουργικής Απόφασης 69163/21.6.1995 και έγκριση του καταστατικού της ανώνυμης εταιρίας με την επωνυμία Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Ανώνυμη Εταιρία», ΦΕΚ Β 909, 15.10.1997.

Διαδικτυακές πηγές

Καζέρος, Ν., Κωτσοπούλου, Ζ., Μανιδάκη, Β., Παρακεντέ, Χρ. και Τζιρτζιλιάκη, Ε. (2008). Πλατεία στο Μοναστηράκι. Το ψηφιακό ευρετήριο ελληνικής αρχιτεκτονικής, <http://domesindex.com/buildings/plateia-sto-monasthraki/>

Παράρτημα

Οδηγός Συνέντευξης

[ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΣΕ ΔΗΜΟΥΣ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ, ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΈΡΓΟ «ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΤΙΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ», ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ - ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, ΙΕΤΟΣΙΑ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ: ΤΗΛ. 2107491638, ΚΑΝΔΕΛΙΔΗ@EKKE.GR, WWW.EKKE.GR/WP/ΑΣΤΙΚΟΣ_ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ]

10 Οκτωβρίου 2016

Παρακαλούμε να απαντήσετε στις παρακάτω ερωτήσεις σχετικές με το έργο "Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΚΠΙΣΝ) και Πάρκο Σταύρος Νιάρχος", που σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος.]

1. Αναγκαιότητα & στόχος της επέμβασης αστικού σχεδιασμού/ανάπλασης

- 1.1 Ποιες θεωρείτε ότι είναι ο βασικός στόχος και το προσδοκώμενο αποτέλεσμα της επέμβασης ανάπλασης; Με αναφορά στα προβλήματα της περιοχής πριν από την επέμβαση, ποια είναι η γνώμη σας σχετικά με τον στόχο και το αποτέλεσμα όπως τέθηκαν από τον φορέα υλοποίησης;
- 1.2 Πριν την ανάπλαση, υπήρχαν από την πλευρά του Δήμου κάποια σχέδια ή ιδέες και προβληματισμοί σχετικά με τον χαρακτήρα και την αναγκαιότητα μιας επέμβασης ανάκτησης του χώρου του πρώην υποδορόμου;
- 1.3 Θεωρείτε ότι η συγκεκριμένη επέμβαση συνδέεται με τον γενικότερο σχεδιασμό της βιώσιμης ανάπτυξης της πόλης της Καλλιθέας αλλά και της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας; Εντάσσεται δηλαδή στο πνεύμα μιας συνολικότερης στρατηγικής ανάπτυξης και βελτίωσης του αστικού περιβάλλοντος στην περιοχή του φελλοτικού όρμου;
- 1.4 Θεωρείτε ότι αντίστοιχα παραδείγματα επεμβάσεων ανάπλασης σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο λειτουργήσαν ως "πρότυπο" για το συγκεκριμένο έργο;

2. Συνεργασία με άλλους φορείς

- 2.1 Κατά τη διάρκεια σχεδιασμού και υλοποίησης της επέμβασης ανάπλασης υπήρξε συνεργασία ή συμμετοχή του Δήμου, όπως για παράδειγμα σχετικά με τη δημιουργία του Δημοτικού Πάρκου Αθλητισμού και Αναψυχής; Γνωρίζετε αν υπήρξε συνεργασία με άλλους δημόσιους φορείς (ΥΠΕΚΑ, Περιφέρεια, ΑΕΙ, κλπ.) ή/και κοινωνικούς εταίρους;
- 2.2 Όσον αφορά γενικά τη συνέργεια περισσότερων φορέων αρμόδιων για το σχεδιασμό του χώρου ή και την εμμελώς ερευνητικών φορέων (ΑΕΙ, ΕΚ) για την επίτευξη καλύτερου αποτελέσματος, ποια νομίζετε ότι είναι τα θετικά και ποια τα αρνητικά μιας τέτοιας διαδικασίας;

[ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΣΕ ΔΗΜΟΥΣ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ, ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΈΡΓΟ «ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΤΙΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ», ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ - ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, ΙΕΤΟΣΙΑ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ: ΤΗΛ. 2107491638, ΚΑΝΔΕΛΙΔΗ@EKKE.GR, WWW.EKKE.GR/WP/ΑΣΤΙΚΟΣ_ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ]

10 Οκτωβρίου 2016

3. Αποτελέσματα & κοινωνική αποδοχή του έργου

- 3.1 Από την πλευρά του Δήμου, υπήρξε στη φάση του σχεδιασμού ή θα υπάρξει μετά την ολοκλήρωση της συγκεκριμένης επέμβασης μελέτη αξιολόγησης του έργου και διερεύνησης των επιπτώσεών του (κοινωνικών, οικονομικών, περιβαλλοντικών); Αν ναι, ποιες ποσοτικές ή/και ποιοτικές μέθοδοι χρησιμοποιήθηκαν ή θα χρησιμοποιηθούν;
- 3.2 Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι επιπτώσεις (θετικές & αρνητικές) της επέμβασης ανάπλασης σε κοινωνικό επίπεδο στην πόλη της Καλλιθέας και ειδικότερα ποιες κοινωνικές ομάδες πολιτών πιστεύετε ότι είναι οι άμεσα «ωφέλημένες» από αυτή;
- 3.3 Ποια νομίζετε ότι είναι η αποδοχή της επέμβασης ανάπλασης από τους πολίτες και με ποιο τρόπο αυτή εκφράζεται;
- 3.4 Υπάρχει ο λεγόμενος "σβασμός στο δημόσιο αγαθό" εκ μέρους των χρηστών του αναδιαμορφωμένου χώρου και ποια τα προβλήματα της καθημερινότητας σε σχέση με τη λειτουργία, τη χρήση, τη συντήρηση και προστασία μετά την ολοκλήρωσή του;

4. Γενικές ερωτήσεις περί των αστικών επεμβάσεων και ΟΤΑ

- 4.1 Ποιες νομίζετε ότι είναι οι σημαντικές δυνατότητες ενός πρωτοβάθμιου ΟΤΑ στο σχεδιασμό και την υλοποίηση αστικών επεμβάσεων; Έχετε υπόψη σας παραδείγματα τέτοιων επεμβάσεων που κατά τη γνώμη σας είναι επιτυχημένες;
- 4.2 Ποιες θεωρείτε ότι πρέπει να είναι οι βασικές προτεραιότητες των αστικών επεμβάσεων της τοπικής αυτοδιοίκησης;
- 4.3 Ποια είναι τα βασικότερα χρηματοδοτικά εργαλεία που μπορούν να υποστηρίξουν τέτοιου είδους επεμβάσεις;
- 4.4 Θα θέλατε να προσθέσετε κάτι άλλο;

Ημερομηνία

Ονοματεπώνυμο

Εικόνα 5-36. Ο οδηγός συνέντευξης που απευθύνθηκε προς δρώντες εμπλεκόμενους στη διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης επιλεγμένων αστικών επεμβάσεων

© Α. Βιτοπούλου, Φ. Βλαστού, Κ. Γκόρτσος, Κ. Αβδελίδη (επιστημονική υπεύθυνη).